

Б. Бакадзе

ДВА ЈЕРИ

**Кәңәлик
Бакъ
1973**

У. Баһадзага

ДАН ЈЕРИ

Ше'рләр, поемалар

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајҹан Республикасы
Дөвләт КИТАПХАНАСЫ

БАКЫ

КӨНЧЛИК . 1973

МӘНИМ ШЕ'РИМ

Әбәди бир од кими өз ичиндән көзәриб
Һеј җаныр ше'рим мәним,
Бу күнүмдән сабаһа

боҗланыр ше'рим мәним.

Көзиб дилдә, додагда,

Учур, учур һәмишә өзүмдән дә габагда.

Идракымын көзләри,

Әпидәмин ән тәмиз, ән мә'налы сөзләри.

Дуҗан үрәји ше'рим,

Бүтүн диләкләримин ән саф диләји ше'рим.

Сән аҗын, улдузларың нурундан юғрулмусан,

Батан көчәләримин ачылан сәһәрләре

саламы сән олмусан.

Истәрәм сәтирләрин бу күнүмдән сәс алан

әкс-садаја дөнсүн.

Әсримизин нәбзи дә аһәнкиндә дөјүнсүн.

Истәмирәм ки, ше'рим нәрмә-назик гызларың

сачында әтир олсун,

Истәрәм, күн алтында памбыг җыған гызларың

башында чәтир олсун.

Ҷан вермә һәр өтәрки дәрә-гәмә, ше'рим мәним,

Әзмә-бүзмә көзәлә бәнзәмә, ше'рим мәним.

Сән атәш ол, сән од ол,

җандыр да сән, җах да сән,

Илдырым ол, чах да сән.

Көстәр өз ишығында бу дүнјаја өзүнү,

Бир ан јумма көзүнү,

һәм көр сән, һәм дә көстәр!

Фәрәһләри фәрәһдә, гәми дә гәмдә көстәр.

Демирәм ки, зәррәни кениш күрәдә көстәр.

Үдрәтин варса сәнин

Сән бу бојда күрәни кичик зәррәдә көстәр.
Сән дүшүн дәрин-дәрин, дүшүндүр дәрин-дәрин,
Вәтәнини, елини данан түфәјлиләрин,
Вәтәнчин јох,

манатчын јанан түфәјлиләрин
Јумруға дән башында.

Кешикчи ол бу јурдун торпағында, дашында.
Вугары ол, әзми ол әјилмәјән башларын,
Чибиндә партбилет ол әсил вәтәндашларын.

Сонсуз дүшүнчәләрим,

Бу дүнјаја суалым

Һәр истәјим, хәјалым,

Ешгим, һәсрәтим мәним,

Илк мәһәббәтим мәним,

Һәдсиз шадлығым мәним,

Бу дүнјада әбәди нараһатлығым мәним.

Сәнә гурбан вермәјә бир өмүр чох азыр, аз.

Јалныз бирчә күнүмүн сонсуз һәјәчаныны

Нәһмәјә чевирмәјә он өмүр дә чатышмаз.

Мән сәнинчин,

Анамса мәнимчүн јанды, ше'рим.

«Баламын раһатлығы јохдур»—дејә о, мәни
сәнә ғысганды, ше'рим.

Анчаг о билмәди ки, мән анамдан доғулдум,

Сәнсә мәним гәлбимдә баламтәк бәсләдијим

Дујғулардан доғулдун.

Мәни анамдан алыб Вәтәнимә, халгыма,

Оғул едән сән олдун!

КҮН ВАР КИ...

Бәнзәмәз бир-биринә бүтүн күнләр, саатлар.
Һәр саатын өз һөкмү, һәр күнүн өз ады вар.
Күн вар ки, шәрәфлидир адыјла бир тә'тилин.
Күн вар ки, тарихинә ишыг салмыш бир елин.
Күн вар ки, бир шәһәрин о күн ады гојулмуш.
Күн вар, бөјүк бир инсан о күн анадан олмуш.
Күн вар, орду-ордуја гәләбә чалмыш о күн.
Күн вар, ады бағлыдыр адыјла бир дөјүшүн.
Анчаг бир күн дә вар ки, о тачыдыр күнләрин,
Анасыдыр ән бөјүк тојларын, дүјүнләрин,
О күн—күнәшин өзү көјләрдән енди јерә.
Инсанлыг тарихинә

о күн—једди нојабр

ачды јени пәнчәрә.

Зүлмәт өз ганадыны јығды дағдан, дәрәдән,
Азадлығын күнәши доғду о пәнчәрәдән.
О күн гоча тарихин ән бөјүк күнү олду,
Дүнјанын өз ичиндә тәзә дүнја доғулду.

ЭН БӨЈҮК МҮНЭЧЧИМ

Нечә јол дағланды бу ана торпаг,
Инсан хошбәхтлијә даим чан атды.
Эн бөјүк мүсафир Лениндир...

Анчаг

О, јолу кетмәди, јолу јаратды.

Ачдыг синәмизи биз вараг-вараг,
Әср он једдидә камала чатды.
Эн бөјүк тарихчи Лениндир...

Анчаг

О, тарих јазмады, тарих јаратды.

Эн бөјүк мүнәччим Лениндир..

Анчаг

Ешги һәјат олду, сәмасы торпаг.
Онун һүнәрилә анамыз чаһан
Күнәшә јүксәлди, улдуза чатды.
Инсанын эн бөјүк арзуларындан
О өзү јерләрдә күнәш јаратды.

1967

ӘСКӘР КИМИ

Исфәндијар! Сәнә вердим
Гардашымын адыны мән.
Сән мәнимчүн
Гардашымын әвәзисән!
Сәнин әмин
Бу күн мәним
Гәләмимлә долашдығым бу јолларда
Һәлак олду.
Јох! Демә ки, унудулду.
Мән һәмишә инанмышам
Истиғбала,
Ахы, сәнин кәлишинлә дүнјамыза
О, тәзәдән кәлди, бала!..
Будур, инди лап чатырсан
Мәндән бөјүк гардашымын
Јашына сән.
Әмин кими вурул, оғлум,
Бу Вәтәнин
Торпағына, дашына сән!
Вурул дедим!..
Бу сөздәки һикмәт илә јаша, оғул,
Заман-заман..
Мән дејәрдим јашамајыр
Вурулмајан!
Вуруланда биз һәјата
Бәнд олуруг,
Доғуларкән вурулмуруг;
Вуруланда доғулуруг..
Гој учалтсын севки долу
Илләр сәни.

Әскәр көрмәк истәјирәм әмин кими,
Әскәр сәни!

Бу заманын ахарыны көрән әскәр,
Өз јолунун әввәлиндән
Ахырыны көрән әскәр.

Арзусуну, амалыны көрә билән
Бир әскәр ол!

Түфәнкинин чахмағында мәсләкини
Көрә билән бир әскәр ол.

Јалныз көрән әскәр олур,

Оғлум, бахан әскәр дејил.

Һәр әлине түфәнк алан,

Һәр чијнинә погон тахан

Әскәр дејил!

Мән дә ше'рин әскәријәм,

Сән һәким ол, сән алим ол,

Фәрги јохдур чилинкәр ол,

Ја дүлкәр ол,

Сәнәтиндә сән мөһкәм ол,

Сән әскәр ол!

Һәр пешәнин өз јери вар.

Анчаг јенә,

Алимин дә,

Шаһрин дә,

Фәһләнин дә

Кешик чәкән әскәри вар!

Кешик чәкмәк!

Шәрәф күдмәк!

Бундан бөјүк шәрәфми вар?

Шәрәф күдән өзү дөнүб шәрәф олар.

Әскәр кими сев Вәтәни,

Сев пешәни!

Әскәр көрмәк истәјирәм,
әскәр сәни!

Истәјирәм вуруласан әмин кими

Бир амала, бир мәсләкә.

Истәјирәм, јашајасан әскәр кими

Сән нәјинсә кешијини чәкә-чәкә,

Вугарыны әјмәјәсэн,

Тәк Вәтәнин гаршысында

Әјиләсэн, әскәр кими.

Һәр бир ишдә вәзифәни

Сән биләсэн әскәр кими!

Истәјирәм, сән алышыб, сән јанасан,
әскәр кими!

Өз јолуну һагг санасан,
әскәр кими!

Иманына күвәнәсэн,

Инамына инанасан

әскәр кими.

Гаршындакы һәр әнкәли, манеәни

Сән јарасан, әскәр кими.

Јери кәлсә өз чанындан кечмәји дә

Бачарасан, әскәр кими!

1969

ЈОЛ—ДАҒ

Аддымлаја-аддымлаја мән, илләри,
Јол кедирәм.

Доғулдуғум күндән бәри.
Јол кедирәм.
Пиллэләрим илләр мәним, ајлар мәним.
Өз мәсләким, дүз мәсләким,
Үрәјими

зирвәләрә һајлар мәним...
Јол кедирәм,

билмәсәм дә
Ғаршыдакы аддымларым сајыны мән.
Аддымларым гүввәт алып,
Хәјальымда күлүмсәјән сон пилләдән.
Мәним јолум—бир мәсләкин дүз јолудур.
Мәним јолум—өз фикримин өз јолудур.
Мин һиссим вар,
Мин арзум вар.

Јолум бирдир,
јолум һапдыр.

Мәним јолум, дағлар ашыб
Зирвәләрә чатачапдыр.
Бир ора бах,
Зирвәсиндә јол вар дағын.
Дағ нә гәдәр уча олса
Јол үстүндән ашар дағын!
Јол учадыр зирвәдән дә...
Јорулармы
Өз јолуну дүз кедән дә?
Еј јолуну, мәсләкини
Тез-тез һава бүросуна киров верән,—
Иғлим үчүн дәјишдирән,

Доғрудан да чох зирәксән,
чох гочагсан.

Ону бил ки,
Јары јолда галачагсан...
Јолу ота дәјишдирән

чығырларда итәр, батар.
Зирвәләрин мин этирли чичәјинә јетишмәмиз!
Јончалында әл-гол атар...
Јол ғабаға, јол зирвәјә!
Бу јоллары јағыш дөјә, боран дөјә...
Бу јолларда дүз јол кедән
Әјилмәјә!..

Әјилмәјә!..
Сон зирвәјә кәлиб чата!..
Алгыш дедим бу өмүрә,
бу һәјата!..

Бир ора бах!
Зирвәсиндә јол вар дағын
Дағ нә гәдәр уча олса
Јол, үстүндән ашар дағын!

Декабр, 1971

БИЗИМ КӨЗЭЛ НӘҒМƏЛƏР

Мəһəббəтдэн, арзудан
Көнүллəрə нур чилəр
Бизим ширин нəғмəлəр,
Бизим көзəл нəғмəлəр.
Толлара гүввəт кəлəр,
Көзлəрə ишыг кəлəр,
Бизим гардаш елтəрин
Һəр ширин нəғмəсиндэн...
Рəшидимин сəсиндэн
Дағда булаг ғажнајар,
Бағда күллəр ојнајар,
Ојлагда чейран гачар,
Тарлада сүнбүл ачар.

Нəғмəлəрдə јашајыр
Ешгим,
Һиссим,
Һəјчаным.
Топ-түфəнк сəсилə јох,
Нəғмəсилə таныныр
Мəним Азəрбајчаным.

Бизим һəр нəғмəмиздə
Күллə выјылтысы јох,
Арзуларын сəси вар.
Чичəклəрин,
отларын
Əтирли нəфəси вар,
Нəғмəмиз бу дүнјанын

Һəр гүтбүндэн јүксəлир,
Шөвкəт Ирана кедир,
Рəшид Мисирдэн кəлир.

Һəјат верир, чан верир
Анамыз торпаг бизə,
Өзүнү дə тапшырыб
Бизим ирадəмизə.

Бизимкидир əзəлдэн
Бүтүн вары дүнјанын.
Сағалмамыш о көһнə
јаралары дүнјанын,
Кəлин нəғмə охујаг,
Јараларын үстүнə
Нəғмəдэн мəлһəм гојаг!
Нəғмəлəрə чеврилəк
Доланаг һəр јаны биз.
Бешиклəри тəрпəдэн
Ширин нəғмəлəрлə дə
Тəрпəдəк дүнјаны биз!

Август, 1964

КҮЗКҮ

«Коммунист» гәзетинин 50 иллији мунасибәтилә

Күнүн сөзү, күнүн сәси,
Нечә рәнкли мәнзәрәси,
Сөзләр, сөзләр галаг-галаг
Яғылараг,
Тарих олур.
Бу тарихин јолларында
Халгын өзү јаша долур...
Сән дә мәним

«Коммунист»им,
Ингилаби тарихимлә јашыд олдун.
Сән күнләри јашадараг
јаша долдун.

Күндүзләрин
Күнәшиндән илһам алыб,
Сән кечәләр доғулурсан.
Сәһәрләрсә
Гапымызы илкин дөјән
Сән олурсан!
Сән дүнјанын дәрдрәрини
Чевирисән өз дилимә,
Кәлишинлә
Сән дүнјаны кәтирисән
Мәнзилимә—
Әгидәмин

өз адысан.
Мә'дәнләрдән,
тарлалардан
Учуб кәлән
Бир гарангуш ганадысан.
Еј журналист,
Әсримизин дәрди сәри,

Өтән күнүн һәр севинчи,
һәр кәдәри
Кечир сәнин әлләриндән.
Сән дәриндән
Бу севинчи, бу ағрыны
јашајырсан,
Өз чијниндә дашыјырсан
Мәнимлә бир сән дә күнүн
сигләтини.

Јазылмајан сәтирләрин
Веркүлүндә, нидасында
Охујурам азғынлара
нифрәтини.
Көз өнүнә кәтирисән
инсанларын

Һәм ачыны,
Һәм тохуну,
Һәрфләри јыға-јыға
Дујур сәнин бармагларын
Хәбәрләрин истисини,
сојуғуну.

Еј мүждәләр мүждәчиси,
гарангушум,
Сәнин ешгин, сәнин сөзүн
Мәмләкәтин јашадығы бир
һәјатын

Суалыдыр,
чавабыдыр.

Галаг-галаг вәрәгләрин
Мүбаризә китабыдыр.
Әсримиэдә

Бу торпағын јетирдији
Икид-икид оғулларын,
Алимләрин,

Лоғманларын,
Әввәл сөзү, ахыр сөзү
синәндәдир.

Моздокдан та Берлинәдәк
Аддымлајан бир алајын
ајаг изи,

синәндәдир.

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајҹан Республикасы
Дөвләт КИТАБХАНАСЫ

Бир көрпүсөн

Сән һәјатла,

Сән чаһанла

Халгымызын арасында.

Мәним дә өз тарихим вар,

Шөһрәтим вар

Мәмләкәтләр сырасында.

Синәндәдир јарым әсри

Бу тарихин, бу шөһрәтин.

Сән бир ачыг ајнасысан

Дүнәнијлә өјүндүјүм.

Сабаһына күвәндијим

мәмләкәтин...

Олдуғутәк көстәрирсән

Һәр өјрини,

Һәр дүзү сән.

Мүбаризә күзкүсүсән.

Сәнин бирчә сәһифәндән

Сәси кәлир јүз өлкәнин.

Һадисәләр хәритәси—

адын сәнин.

Сәнин ешгин, сәнин сөзүн,

Мәмләкәтин јашадығы бир

һәјатын

Суалыдыр,

Чавабыдыр.

Ғалаг-ғалаг чилидләрин

Мүбаризә китабыдыр.

Кәләчәкдир, сәадәтдир,

Ешгин, андын, е'тигадын,

Әгидәндир, әгидәмдир

сәнин адын!

1969

ИКИ КОР

Бир кор таныјрам, көзү корса да,
өзү кор дејил.

Бә'зән гәм одунда говрулурса да,

Ағлына, һиссинә о, нанкор дејил.

Кечәли-күндүзлү јазыр, охујур.

Ағлынын көзүјлә о көрүр, дујур.

Анчаг... бири дә вар... кор дејилсә дә,
көзү көрмәјир.

Досту көз өнүндә өлдүрүлсә дә,
«көрмәдим» дејир...

Јахшыја ортагдыр, јаманы көрмүр,

О саата бахыр, заманы көрмүр.

Фикрини, һиссини учадан демәз,

Бә'зән көрдүјүнү көрмәк истәмәз.

Көзләри көрмәјән кор дејил һәлә,

Көрмәк истәмәјән кордур, дејәрдим.

Белә мүтәвваја, белә чаһилә

Һәјатын өзү дә кордур дејәрдим.

1968

АЗƏРБАЈЧАН

Даг селијәм,
Будаг-будаг голларым вар,
Әји-үіру јолларым вар.
Мән чылғынам,
 мән дәлијәм.

Эввэлчэдэн билэммэдим—
Һансы дагдан енмэлијэм,
Һансы дүздэн кечмэлијэм.

Мән машинамы,
 мән машинамы,
Кәһ бу даға дырماشырам,
Кәһ о даға дырماشырам...

Каһ әјилдим, каһ бурулдум;
Дәрәләрдә, төпәләрдә лап јорулдум.
Даға дәјдим, даша дәјдим.
Трамвајтәк
Һәлә јола чыхмамышдан
Өз јолуму каш биләјдим..

Август, 1968, Налчик

Азәрбајҹан,—
Мәним ешгим,
 мәним андым,
 мәним анам!

Биз икимиз бир торпағы,
Мән дә сәнин бир парчанам.
Еј гүдрәтим, еј шөһрәтим,
Сәнсиз мәним нә гијмәтим?
Торпағындан гүввәт алыб
јарандым мән.

Хәҗалымын әввәли сән,
сону сәнсэн!

Көрпү салдыг биз бу күндөн кэлечөжө
Дүнөн вардыг,
Бу күн варыг,
Сабаһ варыг.

Биз дүнэнэ күвэндикчэ
Көлөчөҥө аддымларыг.

Атәшинә гызындыгча өвладларын
Богулмадын түстүндө сән.
Учалмысан

Чэнлибеллэр үстүндә сән.
Мән сабаһа үз тутмушам
Јолум ајдын,
ешгим дәрин.

Гајаларын гылынчымса,
Галханымдыр тәпәләрин.
Истәјирәм сәнин ајдын сабаһына
Синәм үстдән јоллар чәким,
Нәјатымын мәнә насысан,

Еј әгидәм,
еј мәсләким!
Бир әлиндә ғылынч олуб,
Бир әлиндә саз тутмусан.
Нифрәтини гуршун едиб
Дүшмәнинин синәсиндә сојутмусан!
Азәрбајчан, адын атәш,
Өзүн ишыг,
сөзүн ишыг.
Аловлардан јаранмысан
Биз адынла танынмышыг.

Сән доста дост,
Дүшмәнинә көз дағысан.
Алнын ачыг,
Үзүн ағдыр—
Јенилмәзлик бајрағысан!

1971

Ичимдә фыртына вар,
Фыртына вар, фыртына.
Тохунма кәл, тохунма
Гирсимин барытына!
Дајанмышам өнүндә
Сакит,
сәссиз дағ кими.
Гиссим, һәјәчанымса
Алов тутуб ичимдә
Алышыр очаг кими.
Инсан фикрә чеврилир
Көнлүндә пырыл-пырыл
Алышыб од јананда.
Көзәл олур,
чоһ көзәл,
Дәниз јырғалананда.

АЈ—УЛДУЗЛАР

Биз Ајы да көрүрүк,
Улдузу да көрүрүк.
Мүөллимим дејир ки,
Улдузлар Ајдан бөјүк...

Адам инана билмир:
Улдуз нара,
Ај нара?
Өлчүлөр дә гарышды,
Бир-биринә
ај-нарај!..

Бу бөјүклүкдә дүнја,
Сығыркән бир чүт көзә
Дүнја кичик, көз бөјүк?
Мән билә билмирәм ки,
Ај бөјүк,
Улдуз бөјүк?

Гој улдуз бөјүк олсун,
Көксүндә од олана
Бу кичиклик ар дејил.
Јери ишыгландыран
Кечә
Улдузлар дејил.

Мај, 1972

АХТАРЫШЛАРЫМ

Дүнјадан од алыр арзу да, кам да,
Көнлүмүн ичиндә нечә кизләним?
Көзүм дә, көнлүм дә, гулагларым да
Кечәли, күндүзлү ахтарыр мәним...

Нә кечә таныјыр, нә күндүз көнүл
Ахтарыр,
ахтарыр...

«Јетәр!»—дејәммир.
Тапдығы инчини дојумсуз көнүл,
Бу күн бәјәнсә дә, сабаһ бәјәнмир.

Тапдым, ушаг кими севинтирәм мән.
Өзүм вурлурам сәтирләримә.
Сонра көрүрәм ки,
тапдыгларымын,

Һеч бири көнлүмчә дејилмиш демә!

Истәрәм, һәммишә ашыб дашам мән.
Кечәли-күндүзлү ахтарышымдан
Тапдығым ләззәти

тапдыгларымда
тапмамышам мән.

Кәзиб ахтарырам,
Көрдүкләрим чох.

Мин ше'р кизләниб һәр гарышымда.
Јох-јох!

Көзәллији тапдығымда јох,
Тапмышам әбәди ахтарышымда.

МЭНИМ АНАМ

Савадсыздыр,
Адыны да жаза билмир
Мөним анам...
Анчаг мәнә,
Сај өјрәдиб,
Ај өјрәдиб,
Ил өјрәдиб;
Ән вачиби:
Дил өјрәдиб
Мөним анам...
Бу дил илә танымышам
Һәм севинчи,
Һәм дә гәми...
Бу дил илә јаратмышам
Һәр ше'рими,
Һәр нәғмәми.
Јох, мән һечәм,
Мән јаланам,
Китаб-китаб сөзләримин
Мүәлтифи—мөним анам!..

Јанвар, 1968

БУЛУДЛАР НӘ ЈАМАН КӨЗӘЛ ОЛУРМУШ

Достум М. Худу үчүн

Комамыз мешәнин галын јериндә,
Дағда саламларды һәр күнү бабам.
Одун дашымады,
чијинләриндә
Дашыды һәјатын јүкүнү бабам.

Сәксән ил, өмрүнүн һәр бир анында
Гәми шәрбәт кими ичәрди бабам.
Өмрүн тарласына гәм котанында
Һәмишә күл әкди, вај дәрди бабам.

Анчаг дарылмады, чалышды јенә,
Дәрди, табаглады, гәми үјүтдү.
Гатлашыб дүнјанын һәр мөһнәтинә
Једди лај диварлы оғул бөјүтдү.

Деди, шәрәфидир һәр кәсин ады—
Јаша күлә-күлә, өл күлә-күлә.
Једди тәрланына о, әл ачмады,
Өлүнчә јашады өз әмәјилә.

Динмәзчә долашды бир күн о, кәнди,
Кәлиб јатағына кирди нақаһан.
Өмрүндә бир дәфә о хәстәләнди,
Һәмән азарла да көчдү дүнјадан.
Јатды үзү үстә, јатды ики ај,
Динмәди,
нәјисә

анды вә јанды.
Нәһајәт, чөлләрә дүшдү һај-һарај,
Баһарын сәсинә киши ојанды.

Деди, чөлдә салын јерими, чөлдә,
Сон дәфә сејр едим чөлү-чәмәни.
Көр нә јаман јердә кәлди әчәл дә,
Архасы үстүнә чевирин мәни.

Јерини салдылар көј чәмән үстә.
Узанды,
дәриндән көкс өтүрәрәк.
Көјдә ағ булудлар дәстәбәдәстә,
Јердә бадә тутан күл, ләчәк-ләчәк.

Үфүгдә јанырды булудлар пар-пар,
О бахды көјләрә... ахшам чағында.
— Мән инди көрүрәм,—деди,—булудлар
Нә көзәл олурмуш көјүн тағында.

Бабам нијә бахды көјә сон кәрә?
Кетди дамағында дүнјанын дады.
Сәксән ил јашады,
анчаг көјләрә
Дојунча бахмаға мачал тапмады.

Август, 1968

ЕКРАНДА КӨРҮШ

Оғул шәһәрдәдир,
Анаса кәнддә,
Көрүшә билмирләр бир мәмләкәтдә.

Екранын өнүндә отуруб ана
Фәхрлә,
Гүрурла бахыр оғлуна.

Оғул ше'р охујур: «ај анам, сәнә
Чанымы версәм дә бу аздыр јенә...»

Оғул ше'р охујур,
Ана динләјир.
«Балам бир балача сыныхыб»—дејир.

Шәки, мај 1966

БЕШИК

Достум М. Зејнал мұәллимә

Көндимә кетмишдим,
Көздим, һәр јери—
Тәзә күчәләри, тәзә евләри...
Һәр көһнә очагда, тәзә бир очаг..
Руһум тәзәләнди, фикрим учалды.
Тәзәлик көзәлдир, көзләрим анчаг,
О көһнә јүјрүкдә, бешикдә галды...

Бешик... нишанәдир ушаглығымдан,
Көнлүмдә аһ нәләр, нәләр ојатды.
Бу тахта бешикдә, ахы, бир заман
Анам да, атам да, бабам да јатды!..
Бешик, илк мәнзилим, илк јувам мәним,
Лајлалар дүнјасы, илк дүнјам мәним.

Бабамтәк, атамтәк дүнјаја мән дә
Ачдым көзләрим иди тахта бешикдә.
Анам бешијим иди тәрпәтмәјәндә,
Биләрдим, кешикчим јатыб кешикдә.

Гојмаздым анамы ала динчини,
Дојмаздым анамын күл нәфәсиндән.
Дадардым дүнјанын илк сөвинчини
Бешикдән асылан «шах-шах»ларла мән.

Елә билирдим ки, доланыр дүнја,
Мәним бешијимин башына анчаг,
Мәним дүнјам иди ушаглығымда
Бир анам, бир бешик, бир дә о шах-шах!..

Гара көзмунчуғу сол биләјимдә,
Бешијин үстүндә үзәррик, гур'ан.
Анам горујарды куја бунларла
Мәни бу дүнјанын бәлаларындан.

Бизим ала-бәзәк бу бешикләрдә
Үмидләр, арзулар, диләкләр јатыб.
Ғылынч чәкмәк үчүн әләмә, дәрдә
Сабирләр, нәбиләр, бабәкләр јатыб.

Инсанын инсана мәнәббәтини,
Еј бешик,
Илк дәрә биз сәндә дудуг.
Дүнјанын зөвгүнү, сәадәтини
Ананын о илыг сүдүндә дудуг:

Лајлај дедим јатасан,
Ғызылкүлә батасан,
Ғызылкүлләр ичиндә
Ширин јуху тапасан.

Һопду руһумуза бајатыларлан
Нәғмәјә бәнзәјән ләһчәләримиз.
Даддыг дилимизин ширинлијини
Ғәлә бәләкдәјкән бу бешикдә биз.

Бешијин үстүнә сәпилди дән-дән,
Ғајнар чешмәләрин зүмзүмәләри.
Алды өз көкүнү бешијимиздән
Үзејир нәғмәси, Фүзули ше'ри.

Лајланын һәр халы бир үмид, күман,
Онун аһәнкинә Ғајнады Ғаным.
Анамын јаныглы лајталарындан
Сүзүлдү руһума Азәрбајҗаным.

Јохсул бабаларын гаранлыг дамы
Күлдү көрпәләрин күлүшләриндә.
Атдыг дүнјамыза биз илк аддымы
Тахта бешикәләрин һәндәвәриндә.

Дүшдүк архасынча хош хәјалларын,
Арзулар ајырды бизи дә биздән.
Узаг сәфәрләрин, бөјүк јолларын
Әввәли башланды бешијимиздән.

Чыхды гаршымыза каһ дағ, каһ дәрә,
Нәјат көзүмүздә бир суал олду.
Бир бешијә сыған нәсимиләрә,
Сонра чаһан өзү дарысгал олду.

Бизим аналарын лајлаларындан
Ахды руһумуза Вәтәнин өзү.
Бешик көкүмүздүр... учалыб ордан
Таныдаг дүнјаја өз көкүмүзү!..

1969

Сығынмадым о бучаға, бу бучаға—
Галхдым даға,
Ендим дүзә,
Кәзә-кәзә јашамадым бу дүнјаны сәјјәһ кимә.
«Туфанлара тапшырмышам үрәјимн...»
Бу туфанын, тәлатүмүн саһили јох...
Арзуларын мәнзили јох.
Туфан һарда, мән дә орда...
Ишим јохдур көздән узаг,
Дар доланбач чығырларда.
Лермонтовун јелкәнитәк
Сакитлији туфанларда арамышам,
Үрәјимин телләрини
гасырғада дарамышам.
Гышда чичәк, јәјда гарам.
Заманын баш күчәсијлә аддымларам!

Май, 1969

ГАФИЈЭЛЭР

Истәмирәм сәсдән доғаи гафијәни,
Дүшүндүрүр мә'на мәни, һикмәт мәни.
Гафијәдир,
Ики симин бир көк үстә титрәмәси.
Гафијәдир,
Күл нәфәси, бүлбүл сәси.
Гафијәдир,
 көј илә јер.
Гафијәдир,
 севинч-кәдәр.
Гафијәдир ениш-јохуш,
 ахшам-сәһәр,
 тәзә-бојат.
Ән мүгәјјәд гафијәдир:
 өлүм-һәјат!

1969

КЕЧӘНИН САҒЛЫҒЫНА

«Көј үзү дамар-дамар,
Көјдән јерә нур дамар...»
Белә көзәл кечәдә
Дағ да, даш да, гаја да
Кечәдән һәјат умар...

Башымыз үстүндә ај
Үстүмүзә нур чиләр...
Кечәнин јахасында
Гызыл-гызыл дүјмәләр...
Кечә лалдыр, кечә кар.
Анчаг минбир көзү вар.
Бу көзләрлә кизличә
Кечә бахыр көр нечә—
Кечә кечиб јарыдан...
Һара тәләсирсиниз?

 Јатмағамы?..

 Бир дурун!

Кечәнин сағлығына

 гәдәһләри долдурун!

Кечә дә долдурубдур нурдан өз бадәсини,
Кечә дә нәғмәсинә

Гој гатсын, чинкилдәјән гәдәһләрин сәсини!
Јатмағ да не'мәт исә... гој әввәл кечә јатсын!
Кечәнин чәлалына тәслим едиб өзүнү

Дағ да, даш да, гаја да

 Јума билмир көзүнү,

 бәс инсан нечә јатсын?

Јох, јох!

Кәлин јатмајаг!..

Арзулар дүнјасына
 ганадлансын гој үрәк!
 Өмүр чох узунму ки, онун да бир гисмини
 биз јухуда кечирәк?..
 Онсуз да торпаг алтда јатачағыг дүјгусуз
 мин илләр, милјон илләр.
 Бу чаһы, бу чәлалы дүјмајачаг көнүлләр...
 Кәлин, кәлин јатынча о гуруча јердә биз,
 Неч олмаса јатмајаг белә кечәләрдә биз!..
 Еј көнүл!..
 Елә бил ки, сән дағларын башында
 учалан бир гајасан.
 Сән өзүнү,
 Көзүнү
 Неч бир заман јуммајан
 бир сылдырым гаја сан!
 Кечәләр јатмаг олар!..
 Чалыш ки, сән чалыш ки,
 Һәјатда јатмајасан!..

Сентјабр, 1964

ХӘЈАЛЫМ МӘНИМ

Достум һүгүгшүнас А. Ибраһимова

Көзләрим, көзләрим, борчлујам сизә
 Торпаға,
 Күнәшә,
 Көјә,
 Дәнизә,
 Бахырам, көрүрәм һәр шеји күнтәк,
 Ән бөјүк дәвләтдир инсана, көрмәк!

Гәдим замандан
 Көзүнә иноан
 «Дүнјаја ачылан пәнчәрәм»—деди,
 Анчаг гүдрәтинә јенә кәм деди.
 Дүнјаны көстәрир мәнә көзләрим,
 Дејирәм, ачиздир јенә көзләрим.
 Көз илә көрүнмәз неч заман үрәк,
 Үрәјә үрәклә бахасан кәрәк!

Көз көрүр һәр шејин үзүнү анчаг
 Ичини көрүрәм камалымла мән.
 Көз мәнә көстәрир бу күнү, анчаг
 Сабаһы көрүрәм хәјалымла мән.

Ким дејир инсанын нечә көзү вар?
 Ону билән јохдур—десәм, јеридир.
 Арзулар, арзулар, шириин арзулар
 Хәјал көзүмүзүн бәбәкләридир.

Ҳиссим дэ, дујғум минбир көз кими,
Алышыр...

Көзэлдир бу һалым мәним.
Көзлә көрмәдијим диләкләрим
Сәнинлә көрүрәм, хәјалым мәним!

Ијул, 1965, Гусар

Һалга-һалга бурулур башларын үзәриндә
Түстүләр, ағ шар кими.

Ири күлғабыларын кәнарына дүзүлмүш
Папирос көтүкләри,

Сөнән дујғулар кими.

Бу сигар көтүкләри,—

Һәдәфинә дәјмәјән арзу, нијјәт охлары.

Өмүрдән гопуб дүшән, дүшүнчә ғырыглары.

Папирос көтүкләри—

Нечә арзу, нечә гәм.

Күлғабыда зоғлары, үрәкләрдә көкләри.

Папирос атәшиндә үрәјини сөндүрүб

Үмидини јандыран

Фикриндә, хәјалында

Гәзәбини јатырыб бәхтини ојандыран

Адамлар ајағ үстә дуруб сигар чәкирләр.

Түстү бурумларында һалгаланыб дағылыр,

Әлван-әлван фикирләр.

Адамлар көзләрини бир нөгтәјә дикирләр.

Бу нөгтәнин ады нә?

Һансы бир ғыфылынса хәјалдакы ачары.

Һансы бир дујғунунса кечилмәјән һасары.

Бир фикирдә јүз тәпә, һәр тәпәдә јүз дәрә.

Фикир кәдир мин јерә.

Адамлар һејкәл-һејкәл.

Ад вермәк истәјирәм бу донмуш һејкәлләрә:

Бу—«фикир»,

О—«ахтарыш»,

Бу—«арзу»,

О—«мәһәббәт»

Бу—«атылмыш», о—«һәсрәт».

Онлар сүкүт ичиндә данышыр, ашыб дашыр.
Данышмаға
Имканы олмажанла данышыр-
Онларын гулағына кәлир
Арзуларынын
Додагыјла данышан
Көзәл-көзәл хәбәрләр.
Бу нөгтәдә дағылыр, чәрчивәләр, чәпәрләр.

Декабр, 1978

ГАТАРЛАРДА КЕЧӘЛӘР

Һәсрәтини ичиндә боған гәрибләр кими,
Јамаң һүзүнлү олур вағзалларда кечәләр.
Сәбаби,
Билинмәјән думанлы кәдәр кими,
Гәриблик, кимсәсизлик вағзалларда кечәләр.

Бурда һәјат, елә бил
Дүшүнүр дәрин-дәрин.
Вағзаллар, саһилидир шәһәр дәннәләринин.
Шәһәр бурда гуртарыр,
Шәһәр бурдан башланыр.
Кәдәр бурда гуртарыр,
Кәдәр бурдан башланыр...
Узагдакы гатарын әсрарәнкиз фит сәси,
Ајрылығын,
Һәсрәтин,
гәм чиләјән нәғмәси!

Өзкә дүнјадан кәлир, елә бил ки, гатарлар,
Бизә таныш олмајан көһнә сәрнишинләри,
Кечиб кәнддән, шәһәрдән сон мәгсәдә чатарлар.

Бәлли дејил, гатарын сон мәнзили, сон јолу
Орда, бурда кечәләр...
Вағзалдакы јолчулар, јухулу көзләрилә
Сајыб дәгигәләри
Рәғәмләри һечәләр.
Һәр кәс өз гатарыны—тәләјини көзләјиб
Вағзалларда кечәләр.
Көзүмүздә арзумуз, көңлүмүздә камымыз,
Өмүр гатарларында јол кәдирик һамымыз.

Өнүмүзө каһ јашыл,
 Каһ да ал ишыг чыхыр.
 Бу долајлы јоллардан
 кими јухулу чыхыр,
 кими дә ајыг чыхыр.
 Мәгсәд һамыја бәлли;
 Анчаг нејләјәсэн ки,
 Талә јатыр дәриндә.
 Қими дүшүр,
 Ады да, үнваны да билинән
 Пајтахт шәһәрләриндә,
 Қими дүшүр,
 Танынмаз јарымстансијаларда...
 Јол кедирик гатарда.
 Гатарлар гатар-гатар
 Қими өз арзусуна
 Тамам чатар,
 Там чатар,
 Қими јарымчыг чатар...
 Јата билмир,
 Әснәјир вағзалларда кечәләр.
 Өмүрләр, мәнзилини көзләјән јолчу кими,
 Гатарларда кечәләр.

Нојабр, 1971

ШӘКИ

«Өзүңүз шәкили олдуғуңуз һалда һәлә
 Шәкијә бир ше'р һәср етмәмисиниз».

Б и р м ә к т у б д а н .

Бир нәғмә гошмадым һәлә мән сәнә,
 Дағлар буну мәнә кәсир санмасын.
 Мән дедим, вурғунам Азәрбајчана
 Дејирәм, һеч заман хырдаланмасын
 Көнлүмдән учалан бу аваз, бу сәс,
 Бөјүкдүр, учадыр мәсләким мәним.
 Бала анасына «севирәм» демәз,
 Мән дә демәмишәм а Шәким, мәним.

Сән өз кечмишини даим горудун,
 Бабамын шәһрәти јашајыр сәндә.
 Бу ешгә ешг олсун!

Дүнәнлә бу күн

Чијин-чијинәдир күчәләриндә...

Мән сәнә борчлујам өз балан кими,
 Чох да ки ше'римдә көрүнмүр адын.
 Мәним охудуғум нәғмәләrimi,
 Мәним гулағыма сән пычылдадын.

Ше'римин мајасы—бу гајнар нәфәс
 Сәнин өз чичәјин, сәнин өз барын.
 Ше'римдә дил ачыб данышмырмы бәс,
 Сәнин булагларын, көј чинарларын?

Мән һәм бакылыјам, һәм ләнкәранлы,
 Кәнчәли, губалы, һәм нахчыванлы.

ширванлы,
гарабағлыјам.
Бүтөв Вәтәнимә бүтөв бағлыјам.

Мән сәнин гојнунда кәлдим чаһана,
Өзүн бәхш еләдин Азәрбајчана.
Ичиб марал көзлү чешмәләриндән
Елимә, обама мән вурулмушам.
Бир елдә доғулуб
хошбахтам ки, мән,
Бөјүк бир Вәтәнә оғул олмушам.

Нојабр, 1971

НӘНӘМ—МҮӘЛЛИМИМ

Вурулдум нағыллара,
Инандым нағыллара—
Дағларын далындакы
Нағыллар сәпәләнмиш
Қаһалара;
Јоллара.
Дәмир чарыгларымла
Дәрә кечиб
Дүз кечиб
Уча дағлар ашардым.
Нағылларла бәзәнмиш
Бир дүнјада јашардым.
«Шәнкүлүм, Шүнкүлүм,
Ач гапыны мән кәлим»
Савардым,
доғрудан да
Дағларын архасында
Дәмирчи вар,
Кечи вар,
Бир дә...

Јалан данышан
О һиләкәр чанавар.
Инанардым,
Итиләнмиш дишләрә.
Чанаварын гарнында
Ағлашан чәпишләрә.
Хәјалымда кедәрдим
Мән дағларын далына.
Ағлардым һөнкүр-һөнкүр
Чәпишләрин һалына...
Истәрдим, инанмасын

Бу балача чәпишләр
Гурдун ширин дилинә.
Билмәздим ки,
 садәләр,

Ујуб,
ујур,
ујачаг,
һижләкәрһин дилинә.

Мәнә елә кәләрди,
Һәр дәрәһин, тәпәһин,
Һәр чығырын,
Һәр јолун,
Һәр ағачын,
Һәр колун,
Дибиндә бир нағыл вар.
Сеһирлидир бу јоллар,
Сеһирлидир бу коллар.
Мән һејрәтлә бахардым
Бу јоллара,
Коллара.
Нағыл олуб кирәрдим
Өзүм дә нағыллара.
«Шәнкүлүм, Шүнкүлүм,
Ач гапыны мән кәлим.
Бујнузумда от кәтирмишәм,
Дөшүмдә сүд кәтирмишәм».

Јалварардым нәнәмә:
— Нәнә, нәнә, чан нәнә,
Гој инди дә чәпишләр,
Гурда инанмасынлар.
— Көзүнә гурбан, бала
Нағыл гуртармајыб ки...
Ахы һәлә далы вар.
— Истәмирәм!

 Кәсәрди.
Нағылы бурда нәнәм,
Вермәзди чәпишләри,
Вермәзди гурда нәнәм.
Бир күн дә Шәнкүлүмдән
Нағыл данышды бизә

Бағча мүәллимимиз.
Көзләримиз бәрәлди,
Гәһәр тутду...
 горхудан
Һөнкүрүб ағладыг биз.
Мүәллим дә сахлајыб
Нағылы бурда...
Дәди:
— Бу нағылдыр, а бала,
Инанмазлар нағыла.
Нә кечи вар,
Нә гурд вар,
Нә дәмирчи, нә каһа...
Инанмадым нағыла,
Инанмадым бир даһа.
Демә нағыл, гурама...
Демә елә нағылды.
Анчаг... һејләјәсән ки...
Мәһим хош рәјаларым
Хәјалларым дағылды.
Мүәллимим дүз дөди,
О, елә зәнн етди ки,
Буну демәк тез дејил.
Анчаг о билмәди ки.
Һәр дүзү, һәр доғруну
Вахтсыз демәк дүз дејил.
О өз һәгигәтилә
Бизим гәлбимиздәки
Әһн ширин хулјалары
Тез талады,
апарды.
О, көзәл ушағлығы,
Јаралады,
апарды...
Ушағлығым гуртарды.
Мүәллим! Ај мүәллим!
Чох севдијиндән бизи,
Апардын гәлбимиздән
Нағыл һејрәтимизи...
Дүз данышыб, дүз дејиб
Елә билмә дүз олдун.
Сән чинајәт еләдин,
Анчаг чинајәтиндән

Өзүн хэбәрсиз олдун.
Нәнәм:—Һалә нағытын
Ахы далы вар деди.
Сәнин дедәйин дүзү
Нәнәм није демәди?
Еј мүәллим,
мүәллим,
Гој ушаглар һемишә
Нағыллара инансын.
Ушаглыға гыјма кәл,
О, узансын,
Узансын.
О нә гәдәр узанса .
Үфәкләр бир о гәдәр
һијләдән узаг олар,
Адамлар биз-биринин
Дәрдинә ортаг олар.

Ахы далы вар деди.

Нэнэм нијэ демәди?

Еј мӯәллим,

МҮЭЛЛИМ,

Гој ушаглар һәмишә

Нағыллара инансын.

Ушаглыға гыјма кәл,

О, узансын,

УЗАНСЫН.

О нэ гэдэр узанса

Үрәкләр бир о гэдәр

Һийлэдэн узаг олар,

Адамлар бир-биринин

Дәрдинә ортаг олар.

Нојабр, 1971

ИКИ ЈОЛЧУ

Бахдыг биз һәмишә габаға, өнә.
 Бојланды сабаһа бу күндән илләр.
 Бир нәфәр вармы ки, сөјләсин мәнә,
 Нечә кәлиб кечди өмрүндән илләр?

Болланды сабаһа бү күндән илләр.

Бир нәфәр вармы ки, сөjlәсин мәнә,

Нечэ кэлиб кечди өмрүндэн иллэр?

Жайын бүркүсүндө, гышын гарында,
Ҡамынын гисмәти бир олмур јәгин.
Өмрүн әјри-үјрү долајларында .
Қими пијададыр, кими сәрништин.

Һамынын гисмәти бир олмур јәгин.

Өмрүн әјри-үјрү доләјларында .

Қимми пийададыр, қимми сәрништин.

Пијада кечмишәм мән бу јоллары,
Көмәји 'үммүшәм' ајагларымдан.
Гәлбимин одујла шахтаны, гары
Әритдим, өмрүмүн илк чағларымдан.

Көмәји'үмүшам' ајагларымдан.

Гәлбимин одуҗла шахтаны, гары

Эритдим, өмрүмүн илк чағларындан.

Янымдан машинлар, гатарлар өтүб,
 Мәнә әл едибләр пәнчәрәләрдән.
 Онларын башындан јағыш, гар өтүб
 Көjlәрин алтында исланмышам мән.

Мэнэ эл едиблэр пэнчэрэлэрдэн.

Онларын башындан јағыш, гар өтүб

Көjlәрин алтында исланмышам мән.

Сэрнишин јол кетди, јолдан хэбэрсиз,
Билмэди бу јолда кэлэ-көтүр вар.
Анчаг пијаданын, хэбэр-этэрсиз
Алнында из ачды кетдији јоллар.

Билмәди бу јолда кәлә-көтүр вар.

Анчаг пијаданын, хэбэр-этэрсиз

Алнында из ачды кетдији јоллар.

Жол өзү аттарды сэрнишинлери,
 Жолда не из галды, не де тоз олду.
 Анчаг пијадалар көрдү дүнжаны,
 Сэрнишин дүнжадан хэбэрсиз олду

Жолда нэ из галды, нэ дэ тоз олду.

Анчаг пијадалар көрдү дүнјаны,

Сэрнишин дүнјадаан хэбэрсиз олду.

Сүр'әти нә гәдәр јејин олса да
Сәрнишин мәнзилә долама чатды.
Дагларын башындан ашды пијада
Јолу кәсә кетди, јолу гысалтды.
Јолу өзү ачан зирвәдән кечәр,
Јолу јолла кедән дагдан кечәр кечәр.

Говушур ај аја, долур ил ил;
Мәтләби ејнидир бу јарышын да.
Гәрибә дүнјадыр,

сэрнишин глэ
Пијада көрүшүр мәнзил бзшында.

Өмүр жолларында «рахат» кеденлөр—
Зирвэлэр башына учала билмэз,
Төкөрлөр үстүндө дијирләнэнлөр,
Чэтдыгы мәнзилдө бөнд ала билмэз.

Бири тәкәр үстә кәтирилдисә
 Бирини кәтирән ајаглар олду.
 Бири бу мәнзилдә кирәдар исә,
 Бири бу мәнзилдә сәһнбкар олду.

Август, 1972

ЈАШДАН КИЛЕЈЛИЈӘМ

Мән он беш јашымда, ијirmi јашымда
Елэ билирдим кн, гырх, гочалыгдыр.
Әллијэ чатырам,

валлах, башымда
Ушаглыг хавасы хэлэ галыбдыр.
Елэ бил дүнөндир чијјимдэ чанта,
Горра јејэ-јејэ дэрсэ кетдијим.
Елэ бил дүнөндир, о гамыш атда
Нэзил гамчы вуруб «ат» сәјиртдијим.

Һисс едә билмирәм җашымы неҗлим,
Үрәк о үрәкдир, һәвәс о һәвәс...
Каһ арана дүшүр, каһ даға меҗлим,
Нәдир көнлүмдәки бу дүңгулар бәс?

Елэ бил дүнәнин ушағыям мән.
Бу ешгә, һәвәсә бә'зән күллүрәм.
Анчаг ғынамырам өзүмү бә'зән,
Ахы нә јатдым ки, нә јуху көрәм?

Көнчликдән элитмиз үзүлән кими
Дүнјадан дөрд эллә јапшышырыг биз.
Јашымыз өтдүкчә,

ағачлар кими
Дәринә ишләјир ришәләримиз.

Одур бах... һәјәтдә голуб вәлгәлә
Ушаглар ојнашыр, дырмашыр дама.
Мән дә онлар илә тутуб әл-әлә
Гачмаг истәјирәм ушаглығьма.

Истәрәм «кизләнпач» ойнајым јенә,
Башыма көтүрүб чөлү-чәмәни.
Елә кизләнним ки, дүшүб изимә
Һеч тапа билмәсин гочалыг мәни.

Анчаг јаш өзүнү көстәрир һәрдән,
Үрәкдә чох кизли дөјүнтүләр вар.
Күчәдә, бајырда төвшүјәндә мән
Санырам јохушду, дашды күнаһкар.

Јолда балалардан дала галанда
Нејләсин бу јохуш, бу даш, билирәм.
Анчаг көзәллијә һејран оlanda,
Өзүмү оғлумла һәмјаш билирәм.

Нојабр, 1971

КАҒЫЗЛАР

Кағызлар, ај кағызлар,
Нә кениш гәлбиниз вар!
Нә гәдәр ки, ағсыныз,
Көрпәчә ушагсыныз
Нә гәсдиниз вар сизин,
нә дә күдурәтиниз.
Ајна кимн тәмиздир,
гәлбиниз, сурәтиниз.
Елә ки, јазылдыныз,
тәзә мә'на кәсб едиб
јени доғулурсунуз.
Јеткин бир чаван кимн
ја хејрхан, ја да ки,
бир чани олурсунуз.
Әјләшәрәк үз-үзә
Дәрдлиләр өз дәрдини
көчүрүр көксүнүзә.
Охујана мүсаһиб,
охуја билмәјәнә
мүәммалы сирсиниз.
Сиз һамынын дәрдини
көтүрә билирсиниз.
Дәрдлиләр сизи анчаг,
өзүнә сирдаш билир.
Һәр кәсә дејилмәјән
кизли сөзләр, сирләр
тәкчә сизә дејилир.
Һичран бајрам едәндә,
Ашиги инләдәндә
Сиз көнүлдән-көнүлә
хош хәбәрләр апаран
бир гасид олурсунуз.

Кечәнин бир чағында
 Ашигин отағында
 күнтәк доғулурсунуз.
 Қағызлар, ај қағызлар,
 Сиздә даш әсрләрин
 нечә-нечә сирри вар.
 Сиз өтән әсрләрин
 бир-бирилә сөһбәти,
 данышан дилисиниз.
 Фикирләрин, һиссләрин,
 чанлы шәкилисиниз.
 Торпагларда чүрүјән
 үрәкләрин, башларын—
 бөјүк мәсләкдашларын
 Фикри, һәјәчанлары,
 Мә'налы өмүрләрин
 ән мә'налы анлары
 јашајыр тәкчә сиздә—
 о кениш гәлбиниздә.
 Һәр кәлмәни, һәр сөзү,
 уда-уда қағызлар,
 Јаланы да көтүрүр,
 доғруну да қағызлар.
 Қағызлар, ај қағызлар,
 сизин кен синәнизә,
 нәғмәләр дә јазылып,
 өлүм һөкмләри дә.
 О ганлы һөкмләрә
 оғул истәр таб едә!
 Синәнизә һијләләр,
 бөһтанлар јазыланда
 Сиз қағызлыңдан чыхыб
 бир һөкмдар оlanda
 Һәгигәтдән утаныб
 нијә әримирсиниз?
 Мәкәр сиз демирсиниз?
 Бә'зән синәниз үстә
 Лајиһәси чәкилир
 бир кәндин, бир шәһәрин,
 Бә'зән дә синәниздә
 тәләји һәлл олунур
 бир өлкәнин, бир јерин.

Нечин бә'зән инанмыр
 адамлар бир-биринә?—
 Ширин вә'дәләринә?
 Бир-бирилә севинир
 илләр боју чапанлар;
 Евләнмәјә кәләндә
 анчаг әввәлчә онлар
 Әнди-пејманларыны
 қағызга көчүрүрләр.
 Мәһәббәти бу чансыз
 қағыздамы көрүрләр?

Қағызлар, ај қағызлар,
 Нә бөјүк күчүнүз вар!
 Сиз өлкәдән-өлкәјә
 гуш кими учарсыныз.
 Атом ача билмәјән
 јолу сиз ачарсыныз.
 Будур әсрин һикмәти:
 бир кичик арајышын
 һөкмү, күчү, гүдрәти
 мин инсанын күчүндән
 бә'зән чох үстүн олур.
 Бир қағызын күчүјлә
 бирчә анын ичиндә
 ил доланыб күн олур.
 Қағызлар, ај қағызлар,
 Нә бөјүк һөкмүнүз вар!

ҲЕЈРӘТ!

«Ҳејрәт, еј бүт!»¹ деди. дүнјаја гәләм.
Аләми бир сејрим, жүз Һејрәтимдир.
Мән Һејран олмасам јаза билмәрәм,
Мәним нәғмәләрим—өз Һејрәтимдир.

Бә'зән дејирләр ки, дәјишнб заман
Һәр шеј адиләшиб...
Нә севинч, нә гәм!
Елә бир мө'чүзә тапылмаз,
инсан,
Она Һејрәтләнә...
Һејрәтләнмирәм!

Әкәр беләдирсә күсмә замандан.
Гәлбинә јахшы бах!
Гәлбин чох сојуг!
Һејрәт гуртарыбса демәк чаһандан,
Көзәллик көчүбдүр, хәбәримиз јох!..

Көрә билмирсәнсә көзәлликләри,
Бу әләм сәнинчүн күнаһкар олур?
Көзү буз бағлајан булаглар кимми,
Сојуг адамын да гәлби кор олур.

Көјләр дамар-дамар,
Јер лағым-лағым...

Бу Һејрәт, бу суал диндириб мәни.
Һәлә көрпәликдән бу Һејранлығым,
Суал көһләнинә миндириб мәни.

Мән өз Һејрәтимин чәмәнлијиндән,
Чаваблар ахтардым, суаллар дәрдим.
Һејран галмасадым бу дүнјаја мән,
Һејрәтсиз һалыма Һејрәтләнәрдим.

Һејранам ачылыб Һеј вараг-вараг
Сачылан ләчәјин мин-мин рәнкинә.
Сиз дејин, мүмкүнмү Һејран галмамаг,
Аһәнксиз дүнјанын өз аһәнкинә?..

Һансыны сөјләјим?
Һансыны сајым?
Дүнја башдан-баша мин сирр, мө'чүзә.
Сиз дејин, мән нечә Һејран галмајым,
Јериндә дејилән көзәл бир сөзә?..

Һејранам һәмншә јанан көнлүмә,
Алову ше'римдир, күлү көрүнмүр.
Һејранам тохума, Һејранам тума,
Ичини көрүрәм, чөлү көрүнмүр.

Отун пычылтысы, күләјин әтри,
Торпағын нәфәси—Һејрәт нидасы!
Бүлбүлүн чәһ-чәһи, чичәјин әтри,
Сујун зүмзүмәси —Һејрәт нидасы.
Һејрандыр!
Будаглар јарпаға Һејран,
Торпаг даша Һејран,
Даш даға Һејран.
Сел дәнизә Һејран,
Су көлә Һејран,
Чөл чәмәнә Һејран,
Күл күлә Һејран!
Өзүнә Һејранкән бу чансыз әләм,
Еј инсан!

Демә ки, Һејрәтләнмирәм!

¹ Фүзулинин «Ҳејрәт еј бүт, сурәтин көрдүкдә лал ејләр мәни»
шисрасына ишарәдир.

Һәмишә горхмушам бикәнәликдән,
Јаша һејран-һејран, өл һејран-һејран!
Мәни сојуг-сојуг диндиринчә сән,
«Чан» дејиб чанымы ал, һејран-һејран!

Сән оду, атәши өзкәдән умма!
Аләм, тутмајыбса көз үрәјиндә.
Бәсирәт көзүнү ач бу дүнјаја,
Ахтар һејрәти дә өз үрәјиндә.

Һејрәтим јашајыр дәрди-сәримдә.
Өлсәм...

 көзләrimi гапамајын тез.
Бахын көзләrimә!
 Бәбәкләrimдә,
Бир һејрәт ишығы көрәчәксиниз.

Јашамаг вар икән өлмәк —
 Бәс нијә?
Де нечә көз јумаг бу көзәллијә?

Һејрәтсиз, гәшшсиз јашамарам мән!
Һејрәт бу һәјата, өлүмә һејрәт!
Өлүмлә һәјатын сону бир икән,
Бу сирли, суаллы бөлүмә һејрәт!

Нојабр, 1971

Лап јахындан
Көрмәк истәјирәм өзүмү —
Гәлбими,
Һиссими,
дујғуму...
Үзүмә јох,
Көнлүмә бахмаг истәјирәм,
Көнлүмә!..
Күзкүнү гојурам өнүмә!
Дејирләр, көнлүн ајнасыдыр
көзләр.
Бахырам.
Мәнә һеч нә демир,
Көзләrimин дөврәсиндәки
Гырышлар.
Пајыз көјләринә бәнзәр
Тутгун,
Солгун
бахышлар...
Бир аһ чәкирәм
Күзкүнүн үзү думанланыр,
аһымдан!

Декабр, 1966

СӘНВЛӘРИМ, СӘНВЛӘРИМ!

Шүбһәләрим, күманларым,
Сәһвләрим, нөгсанларым,
Фәрјадларым, эзабларым, аманларым!
Мән гачдыгча әлиниздән,
Әмәлимә

Җағыш кими җағырсыныз.

Нејләјим ки,
Сиз өзүмдән ағырсыныз.
Салыб мәни эзаблара
Мәнә кендән бахырсыныз
бир җад кими.

Мән кизләдә билмәмишәм өмрүм боју
Додағымнын архасында
үрәјими...

О алышыб.

О, данышыб.

Җанымда дост олмајанда
Данышмышам өзбашыма.
Үрәјимин пычылтысы
Дәјиб мәним өз башыма
Тохмаг кими...

Нә севкими кизләтмишәм,
Нә киними...

Эзаб вериб күнләр мәнә,
ајлар мәнә.

Адам вар ки, өмрү боју
Додаглары тәбәссүмлү
Тәбәссүмү,

Бир пәј кими пәјлар сәнә
пәјлар она,
пәјлар—мәнә...

Дили илә үрәјинин арасында
Үз-үз иллик јоллар дурур.
Додағында күлләр ачыб
Үрәјиндә коллар дурур.
Һәр сөзүнүн әввәли «чан», ахыры «чан»
Белә јашар ахырачан.
Үрәји буз,
Сөзү исти,
өзү илыг.

Чәкмәмишдир өмрү боју
Бирчә дәфә пешманчылыг.
Билмәмишәм,

Нә гәдәрмиш,
Бирчә гырыг нөгсанымы
шиширдәним,

Бир дәрјача кәдәримдир,
Бир дамлача сәһвим мәним.
Башпалары кечәр бәлкә тәгсиримдән
«Күнаһкарам, кеч!»—сөзүмә.

Бағышлаја билмәмишәм
Өз сәһвими мән өзүмә.
Сәһвләрим боғазымдан бәрк јапышыб
Јухуму да дара чәкир.
Вичданымы ора чәкир, бура чәкир.

Үрәјимдә вуруш кедир,
Мән киминлә вурушурам,
Һеч билмирәм.
Јыхылырам, әјилмирәм.
Һеч билмирәм бу вурушун ады нәдир,
тәоди нәдир?

Гәрибәдир,
гәрибәдир!

Сәһвләрим—алнымдакы гырышларым,
Гәлбимдәки вурушларым.
Эзабларда мән өзүмәм,
Мән көнлүмүн өз сәсијәм.
Раһатлыгда өзкәсијәм...
Сәһвләрим—үрәјимин дилимдәки
Һәм севкиси,
Һәм нифрәти.
Сәһвләрим—Дост данлағы,

јад төһмэти.
Сәһвләрим! Сиз мәнсиниз,
Мән дэ сизәм!
Мән сәһвимдә сәһвсизәм!

Нојабр, 1971

ӘЛИ КӘРИМӘ

Өлүр улдузлар да адамлар кими.
Өлүркән өмрүнү верир бизләрә.
О, көйдә сәнсә дэ јер ону билмир.
Сүзүлүр ишығы јүз илләр јерә.
Өләндән сонра да о сөнмүр нәдән—
Ишығы јашајыр, өзү вар кими.
Гәлбинин одуну халга бәхш едән
Адамлар кими...
 Һәјатда һәлим,
 Сәнәтдә дәлим
 Ај мәним Әлим,
Сәнәтдә әбәди јашамаг үчүн
 Һәјатда өлдүн.
Боз күлүн алтында јанан гор кими
Сөз, бә'зән көрүнмүр көзләримизә.
Тез өлүб кеч сөнән улдузлар кими,
Ишығын,
Сонралар чатачаг бизә.

Јанвар, 1973

Чаванлыгда—
 Эллэр узун, диллэр гыса.
 Гочалыгда—
 Диллэр, узун эллэр гыса.
 Чаванлыгда—
 Күнлэр гыса, иллэр узун.
 Гочалыгда—
 Күнлэр узун, иллэр гыса.

1973

ЕКСПОНАТ АДАМ

— Ајры чүр јашадыг биз өмрүмүзү,
 Адамлар корланыр валлаһ, күнбөкүн.
 Бизим вахтымызда бөјүјүн сөзү
 Бир ганун оларды кичикләр үчүн.
 Биз һара кедирик дејән јохду бир,
 Нә кичик таныныр, нә бөјүк инди.
 һәрәнин ағзындан бир аваз кәлир,—
 Дејә сәһәг-ахшам о, һеј дејинди...

Дүзү беләсијлә данышмаг чәтин,
 Әснәдим,
 Адамын јухусу кәлир.
 Өзү музәјләрин экспонаты,
 Сөзүндән нафталин гохусу кәлир.
 Истәји будур ки,
 о, һәјата јох,
 Кәрәк һәјат она бу күн саз кәлә.
 Истәји, мәсләки тутугушулуг,
 һамынын ағзындан бир аваз кәлә.

Она дејән јохдур, чал ағлар неји.
 Зурнанын јеринә...
 Кәрәк нә чыхар?
 һәр сәсин өз јери, өз көзәллији,
 Ахы һәр авазын өз хәјалы вар.

Һамы бир нәфәрми, һамы бирми ки,
 һамынын чәжиси дүз, тараз кәлә?
 һамы бир-биринә бәнзәјирми ки,
 һамынын ағзындан бир аваз кәлә?

Сән нијә горхурсан,
Ахы сән нијә
Сәсләрин, сөзләрин элванлыгындан?
Нијә мәфтун олаг бир көзәллијә?
Мин-мин көзәлликлә долукән чаһан...

Хорузун бир сәси, бир нәғмәси вар.
Банлар,
Чыр сәсијлә гулаг дырмалар.
Нечә зәнкүләли, нечә нәғмәли,
Бүлбүл чәһ-чәһинә ел, һејран галар.

Дүзү, беләсијлә данышмаг чәтн.
Әснәдим.
Адамын јухусу кәлир.
Өзү музејләрин експоһаты,
Сөзүндән, нафталин гохусу кәлир.

Тарих музејиндә шүшә долаблар,
Долаблар ичиндә
о сахсы габлар

Музејдә көзәлдир...
гүррәләһирсән.

Анчаг дүзү будур, сән һеч онлары.
Әлинә алмазсан дүкандә көрсән.
Сәһин фикрин көһнә, үрәјин сојуг.
Јох-јох!

Заманда јох,
Күһаһ сәндәдир.

Сахсынын гијмәти, бу күнүндә јох,
Дүнәндән данышан дүнәһиндәдир.

Онлар чох көзәлдир,
Анчаг бу күнүн,
Чини габларыјла јарыша билмәз.
Фикри, сәһин кими дүнәндә галмыш,
Бу күнлә, сабаһла барыша билмәз.

Нојабр, 1971

МӘНӘ НӘ ВАР?

«Биздә бу сојуг ганлары
нејләрдин, илаһи?..»

М. Ә. Сабир

«Мәнә нә вар?!» дедин,
Дүзмү дедин сән?
Бирләшир ахырда ән узун јоллар.
Кәһара чәкилтмә,
бил ки, бу күндән
Бу күн мәнә варса, сабаһ сәнә вар.

Дашгын бөјрү үстә јыхса бир дағы,
Јанындакы дағ да әјиләчәкдир.
Бу күн јејилирсә бириннин һаггы,
Сабаһ да сәһинки јејиләчәкдир.

Буздан сојуг олар иланын ганы,
Инсансан!
О исти ганын бәс һаны?

Де көрәк сән нечә баха билирсән
Көзүнүн өнүндә тапданан һагга?
Нәдән алышмајыр бәдәһин, нәдән,
Һагсыз мәш'әл тутуб о јанан һагга?
Нечә инсан дејим, нечә, мән сәнә,
Гөј өвлад демәсин бу Вәтән сәнә!..

Әкәр адамсанса... Сев адамлары,
Демә, бу, достумдур, о, дүшмәһимдир;

Демә әзизимдир ев адамлары,
Де, мән бу халгыһа, халг да мәһимдир.

Демә, даш јајыныб гардаша дэјди,
Мән елә билдим ки, даш даша дэјди,
Јурдун о башында јыхылан кәсин
Агрысы гэлбиндә кәрәк көјнәсин!

Ән бөјүк дәрјанын бирдир саһилн,
Ону һәр тәрәфдән дөјәр далғалар.
Бир бөјүк Вәтәни, бир бөјүк ели
Таримар еләјәр «мәнә нә вар»лар.

Ағачлар гатарла чәркәләнибдир,
Онлар бир-бириндән чох узагдадыр.
Будаглар, јарпаглар көрүшмәсә дә,
Көкләри бир јердә,
бир торпагдадыр!

Нојабр, 1967

ЈАЗЫҒЫМ КӘЛИР

(Имзасыз мәктуб јазанлара)

Нә гәдәр мискинсән, заваллысан сән,
Валлаһ, мәним сәнә јазығым кәлир.
Мәни алчатмагда учалыг уман
Гүдрәтсиз дүшмәнә јазығым кәлир.

Јыхыб өзкәсини, мәгсәдә чатмаг!..
Нечин?

— Дүзлүк үчүн!

— Бу дүзлүјүндүр?

Бары буну анла, сатмаг, шәр атмаг,
Сәнин күчүн дејил, күчсүзлүјүндүр.

Јох! Сән тәк дејилсән, мән нечәсиндә
Ишығын үстүнә һүчүмү көрдүм.
Сәнин нифрәтинин дәрәчәсиндә
Мән өз гүдрәтимн, күчүмү көрдүм.

Мәним кәрәјимдир гүссә дә, гәм дә...
Горхмурам, илһамым гәмдән сүд әммиш.
Һәр јени зәфәрим, һәр гәләбәмдә
Мән сәни нечә јол өлдүрүрәммиш...

Бу күн дејилсә дә бир сабаһ јәгнн,
Мәһв өдәр бу нифрәт, бу ачыг сәни.
Јыхылсам,
Де нәјин артачаг сәнин—
Көстәр газанчыны, сонра јых мәни.

Севким, мѣхѣбѣтим учалдыр мѣни.
Кѣрѣк нѣ верѣчѣк гѣзѣб, кин сѣнѣ.
Ај јазыг! Кѣрмѣрсѣн сѣн ѳз дѣврѣни
Нифрѣтлѣр кѣтирир нифрѣтин сѣнѣ.

Гѣзѣблѣ, нифрѣтлѣ учалмаз нѣч ким,
Сѣн мѣнѣ нѣ гѣдѣр гѣзѣблѣсѣнмиш.
Сѣнин кимилѣрѣ баханда дѣдим:
— Инсан догруданмы бу гѣдѣр енмиш?

Тутаг ки, баш тутду сѣнин мѣтлѣбин,
Бунунчун сѣнѣ дѣ «ѣнсѣн» дѣмѣзлѣр.
Гѣлбиндѣ бѣслѣнѣн план, ѣгрѣбин
Јѣми дѣјилмидир умдугун зѣфѣр?

Кѣсдилѣр јолуну, гырыб голуну.
Јазыг! Нѣдѣр кетди вахтын, зѣһмѣтин.
Сѣндѣ ки, бу гѣдѣр кин вар,

сѣн ону
Ишѣ чевирсѣјдин даһијдин јѣгин!

Феврал, 1971

Ф и к и р

Һѣгигѣт

Һѣгигѣт! Ѣн бѣјѣк нѣгмѣсѣн...
анчаг,

Сѣни динлѣмѣјѣ гулаглар сағыр.
Һѣгигѣт! Кѣзѣнѣн ичинѣ бахмаг
Нѣ гѣдѣр кѣрѣксѣ, ѳ гѣдѣр ағыр!

Сѣнсѣн ишыгладан гаранлыглары
Чѣсарѣт атандыр,
Шѣбһѣдир анан.
Мум кими ѣритдин сѣн чох дағлары..
Ѣн чѣсур ијиддин сѣнѣ јар олан.

Сѣн бир зѣлзѣлѣсѣн, сѣн бир вѣлвѣлѣ!
Бѣтлѣри тѣхтиндѣн ендинѣрѣн олдун.
Елѣ ки, заманла вердин ѣл-ѣлѣ,
Ѣјилмѣз башлары ѣјѣн сѣн олдун.

Һѣгигѣт! Кѣзѣллѣр кѣзѣлисѣн сѣн.
Зѣлмѣн кѣзлѣринѣ чиркин кѣрѣндѣн.
Кѣнѣн ѳз бағрындан доғулан кѣндѣн,
Ѣ кѣнѣн башында јумруға дѣндѣн.
Сѣн доғулан кими сѣнинлѣ биркѣ
Доғулур һѣмишѣ иштѣмѣнлѣрин дѣ.

Һѣгигѣт! Тѣзѣ јол, бир тѣзѣ шиллѣ,
Һѣгигѣт! Ѣн бѣјѣк чѣсарѣт, һѣнѣр.
Доғулдуғун кѣнѣн ѣзѣнѣ шиллѣ,
Сабаһын ѣзѣндѣ гызаран сѣһѣр!

Јел кими кѣкрѣјѣр, сѣл кими чағлар,
Бу кѣндѣн сабаһы дилѣр һѣгигѣт.

Лүшүнән кәсләрин фикриндә ағлар,
Мәзары башында күләр, һәгигәт.

Чох вахт үрәкләрдә душтаг олмусан.
Орда да нә сындын, нә дә әжилдин.
Елә дустагсан ки, өз зинданындан,
Гачмаға һәмишә јол тапа билдин.

Залимләр, һәмишә һаггын сәсиндән,
Горхмуш,
О күчлүјкән, фағырдан фағыр!
Јајыныб һәјатын баш күчәсиндән,
Әјрили-бурулу чығыр ахтарыр.

Әдаләт јолунда ахан ганларын
Үстүндә гурулду һәгигәт тахты.
Һәгигәт, һәмишә бу турбанларын
Ағлыјла дүшүндү, көзүјлә бахды.
Һәгигәт! Чылпагсан доғулдуғун тәк.
Јаланын әјниндә мин бәзәк-дүзәк.

Һөкмүнлә фырланыр бу чаһан јенә
Һәр бир јүксәлишдә сәнин әлин вар.
Зүлмә көндәрдијин тәләбнамәдә
Сәнин мөһүрүндүр душтагханалар...

Һәгигәт донуна кирән гарынын
Һәгигәт, әдаләт башынын дашы;
Бир заман һәгигәт чарчыларынын
Һәгигәт адына үзүлмүш башы.

Боғулан да сәнсэн,
Доғулан да сән,
Сәндә танрыларын ирадәси вар.
О гәдәр тапдандын, әзилдин, бә'зән,
Сәнин варлығына инанмадылар.

Ән бөјүк арзунун, ән бөјүк ешгин
Мајасы, күчүнү адындан алды.
Сәнә архаланыб андымыз Ленин,
Зүлмәт дүнјасына гәләбә чалды.

1972

ӨЛЧҮ

Ушагларын үстүнэ тез-тез тышгырыр ана:

— Гачма!

— Күлмә!

— Jүjүрмә!

— Бир фарагат дурсана!

Ушаг чөлдә, бајырда күлмәсин, jүjүрмәсин,

Jыхылмағын, дурмағын ләззәтини көрмәсин,

Бәс нејләсин, ај ана?

Ушағы динч гојсана!

Гојсана ләззәт ала

Бу дүнјадан о бала!

Азад ушаг көнлүнә өлчү-бичи нә кәрәк?

Онсуз да бир вахт онун һәр иши өлчүлөчөк.

1963

ИМКАН—АРЗУ

Имкан күлдү арзуја

Деди:—Әмәл, иш мәним,

Бош-бош хәјаллар сәнин.

Елә башыңдан бөјүк

Данышмағын вар сәнин.

Мән сәнин сәрһәдинәм,

Сән гајнаја биләрсән

һөкмүн варса, даш көрүм.

Һүдудуму,

һәддими

Дилдә аша биләрсән,

Әмәлиндә аш көрүм.

Арзу деди имкана:

— Сән кичиксән, мән бөјүк.

Данышмајым, нејләјим

Бәс мән башыңдан бөјүк?

Бир баша ки, сығышыр,

Бу кайнат,

бу аләм,

Мән, башымын ичиндә

Дустаг ола билмәрәм.

Ноябр, 1971

ФЕ'Л

Чох сеvirэм фе'ллэри.
 «Кэлди», «кетди»,
 «Алды», «чалды»...
 «Енди», «учалды»...
 Фе'л—һәрәкәт,
 Фе'л—сурәт!..
 Чанлыдыр, диридир..
 Фе'л—инсан әмәлләридир..
 Фе'л—һәмишә дөјүшдә,
 Һәмишә ат белиндә,
 Өз досту вар,
 Дүшмәни вар
 Дилин дә..
 Исим, сифәт дөјүшләрдә чох заман
 Карыхыр..
 Фе'лләрсә дөјүшләрдән һәмишә
 Галиб чыхыр.
 Чох сеvirэм икид кими дөјүшән
 Кәлмәни мән,
 Сөзү мән.
 Фе'л олмаг истајирәм
 Дүзү мән!..

Мај, 1970

ФИКИР

Фикир бизи ора чәкир,
 бура чәкир.
 Һәр әмәлин башланғычы,
 Һәр бир јолун илки—фикир.
 Дәрзи үчүн, ме'мар үчүн
 Өлчү фикир, бичи фикир.
 Һәр мәгсәдин чөлү сөздүр,
 ичи финкир.

Даш торпағы гајалардан,
 Дам дирәји мешәләрдән
 О кәтириб ев дә тикир.
 Гатарлары дүзәнләрдә,
 Кәмиләри дәнизләрдә
 Сүздүрән дә
 фикир, фикир.

Ај да, күн дә
 фикир, фикир!
 Аловуну көрмәсәк дә
 Тонгал кими о алышыр
 Сүкутда да о данышыр.

Тәбиәтин өзү фикир,
 сөзү фикир.

О дүшүнүр,
 О дүшүнүр.
 Көјләрдәки улдузлар да фикирләрдир,
 Доғур, батыр,
 Јаныр, сөнүр.
 Торпаг үстә сәпдијимиз

Тум да фикир,
Дэн дэ фикир.
Сэн дэ фикир,
Мэн дэ фикир.
Јер-көј фикир,
Һәр шеј фикир.

Нәјзәр, 1971

Гыздырма ичиндә јаныр бәдәним,
Јохдур тәрпанмәјә аманым мәним.
«Нечәјә галхыбдыр гыздырмам көрән?»
Сағ әлим алнымда дүшүнүрәм мән,
Отуз доггуз олар...

јох, гырк...

ја гырк бир?..

Инсан өз-өзүнү анлаја билмир,
Ах!.. Инди олсајды истиликөлчән,
Биләрди...

(Чивәдән аз ганырам мән?)

Ону да јарадан ахы бизик, биз,
Јохса бизи өтүб әмәлләримиз?!

Март. 1995

ИДМАН ЖАРЫШЫ

Чөрөк жеңе-жеңе, нәрд вура-вура,
Бахырыг нәр ахшам телевизора.

Экранда көрүрүк:
дөстөбөдөстө

Адамлар тырылып...
Женә өлүм, ган...
Бомбалар төкүлүр шәһәрләр үстө;
Өлөн дө инсандыр, бахан да инсан.

Аналар, көрпөлөр ағлаптыр зар-зар,
Дәрәләр, төпөлөр бөлөңир гана.
Елө бил узанан одлар, аловлар
Гөһгөһө чөкөрөк күлүр инсана.

Од-алов сүрүнүр шәһәрдө дил-дил,
Учур уча өвлөр, балача дамлар.
Елө бил экранда гырғына деңил,
Идман жарышына бахыр адамлар.

Чөрөк жеңе-жеңе,
нәрд вура-вура,
Бахырыг нәр ахшам телевизора...

1968

БАБАМ, АТАМ, МЭН

Бабам һәҗатында јалныз бир кәрә
Фајтонла Шәкидән Ағдаша кетмиш.
О бахыб узанан, дар кәдикләре,
тәәччүб етмиш.

— Бу јерләр һамысы падшаһындыр?—
Дејә фајтончудан о хәбәр алмыш.
Бәлкә дө дүнјаја

о мискин, фағыр
Бабамын вердији бу, илк суалмыш.
Бир дүнја билирди Шәкинн бабам,
бу јаша гәдәр.

Онун көзләриндә дүнја бу күндән
Бөјүдү, узанды Ағдаша гәдәр.

Сәксән верст дағ јолу! Зарафат деңил.
Ән узун, ән бөјүк јолду бабамчын.
Шәкидән Ағдаша узанан бу јол,
Бөјүктүк өлчүсү олду бабамчын.

Атамын гәрибә адәти варды:
Мәни голларында атыб-тутарды.
Һәм дө сорушарды:— Де көрәк мәни,
Нә бојда севирсән?

Дејәрдим:— Сәни
Лап бу дүнја бојда истәјирәм мән.
Сөвжимин бөјүклүк дәрәчәсиндән
Атам хошланарды.

О, узун-узун
Бу сәзә күләрди...

Ахы, атамчын

Дүнја, бөжүклүүн сон өлчүсүйдү.
Атамын дүнжасы, дүнја өзүйдү.

Мәнимчүн?

(Горхурам хәјалым аза).

Космосдан бахырам мән дүнјамыза.
Дејирам:—Нә гәдәр кичикмиш чаһан.
Ахы, мәним дүнјам, чыхыб дүнјадан.

1971

КӘЛ, АНА ТӘБИӘТ

Јорулдуг,

бир дајан,
машыны сахла!

Нә гәдәр јол кедәк резин «ајагла?»
Саһәрдән бу јерә сәфәрдәјик биз.
Машын да адам тәк јорулур јәгин.
Дөјирәм, нә олар ајагларымыз
Бир аз да бу гара торпаға дәјсин!

Тәкәрләр фырланыр.
Јол кедирик биз,
Дикиб узагларә көзләримнзи.
Тәкәрләр фырланыр,
Һарај-һәширсиз,
Бу елдән о елә апарыр бизи...
Ағаппаг јоллардан елә бил бу ан
Ағ мөрчан тахыбдыр дағлар бојнуна.
Чыхмышыг шәһәрин дар гучағындан
Ана тәбиәтин кениш гојнуна...

Көрүрсән, үрәјә сөз дәјәндә дә
Тутулур, көврәлир,
күсүр һамыдан.
Бә'зән адамлардан инчијәндә дә
Дағларә, дашларә үз тутур инсан.
Сөз дә хәнчәр кими ишләјир чана,
Ганы лахталадыр азаб, изтираб.
Шәһәрин сөзүнә, суалларына
Ана тәбиәтдән умурдуг чаваб.
Күлләрин шәбнәми, отларын шеһи,

«Көл мәни ду!»—дејә бизә көз дикир.
Дағларын күләји, бағларын меһи,
Инчик руһумуза бир сығал чәкир.
Чалышыр, вурушур, нә гәдәр инсан,
Адамлар ичиндә јер тутмаг үчүн

...Нәркизә бахырам,
Мәнә кәм бахан
Надүрүст көзләри унутмаг үчүн.
Началы дағлара бахырам, мәнә
Гычанан диши дә унутмаг үчүн.
Бахырам үфүгүн кенишлијинә
Сојуг бир бахышы унутмаг үчүн.

Бахырам сылдырым, даш гајалара
Јолум үстүнә
Атылан дашлары унутмаг үчүн,
Бахырам дағларын диң вугарына,
Әжилән башлары унутмаг үчүн.

Көл, ана тәбиәт, говушум сәнә,
Сәнин бир парчандыр ахы илкимиз.
Нолар, әслимизә гајыдаг јенә,
Ахы бу торпагла бир вәһдәтик биз.

Мајам да, сүдүм дә; сәндәндир мәнәм,
Бу јорғун руһуму көл диндир мәнәм...
Илкимиз тәмиздир тәбиәт гәдәр,
Әмдији сүд кими сафдыр көрпәләр.

Күлләрин шәбнәми, отларын шәһи,
«Көл мәни ду!»—дејә бизә көз дикир;
Дағларын күләји, бағларын меһи,
Инчик руһумуза бир сығал чәкир.

Кечидләр адлајыб дағлар ашдыгча
Бөјүјүр анбаан үрәкләримиз.
Ана тәбиәтә јакынлашдыгча
Дөнүб өзүмүзә гајыдырыг биз.

Јәгин ки, охујур гушлар дәрәдә,
Ешидә билмирик мотор сәснәдән.

Лаләли, нәркизли чәмәнләрә дә
Бахырыг машынын пәнчәрәсиндән.

Олсаг да торпага бу гәдәр јакын
Нәлә јол кедирик өз јеримиздә.
«Гутулар» ичиндә олур,
бир бахын,
Ана тәбиәтә сәфәримиз дә...

«Гутулар» кичилтдә үрәјимизи
Сыхды бәдәни дә,
Сыхды чаны да...
Јағышдан, јамурдан горујуб бизи,
Алды әлимиздән бол һаваны да...

Нәрдән һәкимләрин мәсләһәтилә
Чыхырыг булвара бир тәләб кими.
Удурут һаваны биз килә-килә
Аптекдән верилән сары һәб кими.

Дә дүшәк,
Гуртараг бензин ијиндән.
Нола бир јел әсиб туфан гойарсын.
Дәрәк бу дөшләрин күл-чичәјиндән
Валидол ијини биздән апарсын.

Кичик отағлара чәкилиб ғыш, јаз
Кәздик даһиләрин сөз бағларыны:
...Дедик китаблары гапајыб бир аз
Чевирәк чөлләрин варағларыны...

Енишдә, јохушда әлдән балыбдыр
Биз, бир-биринә чалаһан јоллар.
Елә бир дағлары әсир алыбдыр
Дағларын белинә долаһан јоллар.

Јолларын өнүшдә баш әјир дағлар,
Дағларын гојунда обалар јени,
Әјләшиб кедирик...

инди ајағлар
Тәжәрләрә вериб вәзифәсини...

Əjləşib кедирик көјдә, јердә биз,
Узаныб үзүрүк кәмиләрдә биз.
Фикримиз өндәдир һәмишә биздән.

Сәјјаһыг...

Хәјал ки, көрүнмүр көзә.
Алыб һәрәкәти бәдәнимиздән
Вердик бејнимизә, үрәјимизә.

Бејнин һагг-һесабы чандан сорулмур,
Фикирләр гојнунда јол кедирик биз.
Одур, бәдәнимиз чох да јорулмур,
Јорулур бејнимиз, үрәкләримиз.

Мин арзу,
Мин гәјғи,

һәлә үстәлик;

Дава тәһлүкәси,
Атом һәдәси,
Инфаркт, ган тәзјиги!..

Ики хәстәлик—

Әсрин кәркинлији, әсрин зәдәси!

Дүшүрүк машындан биз күлә-күлә,
Дәјир нәм торпаға ајагларымыз.
Сүкут лајла чалыр чәмәнә, чөлә;
Сүкут!..
Чинкилдајир гулагларымыз.

Охгај!

Һаваја бах, нечә тәмиздир.
Бурдан гачаг дүшәр азар, безар да.
Бакы чанымыздыр, чијәрнимиздир,
Анчаг... Бу һаваја һәсрәтик орда...

Елә бил нур јағыр һавадан јерә,
Хошбәхтлик көлүндә үзүр бу чөлләр.
Гәрибә аләмдир

бурда бир гәтрә

Тапылмаз јәгин ки, радјактив зәһәр...

Радјактив?

Нә олды?

Диксиндимми мән?

Боғулдум, кечикди елә бил нәфәс.

— Грелландијада, дејирәм, көрән,
Итән бомбалары тапдылармы бәс?

Суал һамымызы чашдырды бу дәм,
Бу тәмиз һава да зәһәрә дөндү.
Дөнүб көзүмүздә гаралды аләм,
Лаләли јамачлар ода бүрүндү.

Елә бил дәјишди һамынын рәнки,
Алды чөһрәләри нарын бир кәдәр.
Һава чох көзәлдир,
нејләјәсән ки,
Көнүл һавамызы зәһәрләјибләр. .

1967

Әкәр бу тәһлүкә баш версә бир күн,
Иглимдән-иглимә сәс дүшәчәкдир;
Дүнјаны бәладан горумаг үчүн
Бәшәр јер үзүндә бирләшәчәкдир!

Көкү кәсиләчәк нифрәтин, кинин,
Лоғманлар олачаг онда һөкмран.
Һамы бир ағыздан дејәчәк јәгин:
Јашасын дүнјамыз, јашасын инсан!

Август, 1968

СИГНАЛЛАР

Достум Р. Нурәддин үчүн

Узаг улдузларын сакинләринә
Јохса бизим кими дүнја дар кәлир?
О бири дүнјадан далбадал јенә
Бизим дүнјамыз сигналлар кәлир.

Улдузлар инсана нә дејир көрән?
Бу сәсләр саламмы,
Јохса һадәмми?
Бизә узаглардан сигналлар верән,
Әчаиб мәхлугму?

Инсанмы?
Нәми?

Һәлә дүнјасына гапылыб инсан,
Дүнја вәзиниңдәдир диләјимиз дә.
Алимләр дүшүнүр:
варлығымыздан

Хәбәр көндәрәкми онлара биз дә?

Бәлкә дә... Күлүрләр бизә узагдан,
Јә'ни биз онлардан керіјик белә?
Онлара баһанда,

бәлкә дә инсан
Ушағлыг дөврүнү јашајыр һәлә?..

Тәһлүкә көзләјир бәлкә дүнјаны?
Бәлкә..

Һәдәләјир бу сәсләр бизи?
Бәлкә...

О дүнјанын гадир инсаны
Өјрәнмәк истәјир гүдрәтимизи?..

ЗЭРРЭ—ДҮНЈА

Дедилэр, гоншуда өлдү бир нэфэр,
Дүнја гажысыјла долужду, кетди.
Аглашма гурдулар,
 шивэн чэкдилэр.
Тојдан јарагмышды,
 јас гојду кетди...

Дүнјаја кэлэндә..
 онун бир тикә
Нә дәрди, гажысы, нә гәми варды
Дүнјада кедэндә..
 өзүјлә биркә
Елә дүнја бојда дүнја апарды...

Јох-јох! Анасындан доғулмур инсан
Доғулур фикриндән, арзуларындан.
Инсаны бөјүдүр дәрдләр, гажылар
Ахы, һәр инсанын өз дүнјасы вар!..

Үрәкләр дәрјадыр... Онун һәр күнү
Долудур..
 Нә гэдәр мәдди, чәзри вар.
Бир гәлбин бир күнлүк тәлатүмүнү
Јазмаға нә гәләм, нә кағыз чатар.

Батыб-доғмасыјла күнәшин һәр күн
Мин күнәш доғулур, мин күнәш батыр.
Јерә ајағыны аста бас, дүшүн—
Торпағын алтында дүнјалар јатыр.

Торпағын алтында јатыр нә гэдәр
Арзулар,

 фикирләр,
 дәрдләр,
 эзаблар.

Јатыр илк үмидләр, сон дүшүнчәләр,
Јатыр јазылмамыш мин-мин китаблар.

Кәлдији кими дә кетмир кедәнләр,
Вәһдәтдир һәм мәндә, һәм сәндә дүнја.
Демәјин, гоншуда өлдү бир нэфәр,
Кәләндә зәррәјди, кедәндә дүнја.

Август, 1968

БУ КҮН ЈЕДДИН ОЛДУ

Нә тез әлләрини үздүн дүнјадан,
Баланы тәк гојуб һара кетдин сән?
Нечә јох олурмуш бир анда инсан,
Елә бил дүнјада һеч јох имишсән.

Күнәш гүруб етди... отаг гаралды,
Бир анда јох олдун сән хәјал кимн.
Инди дүшүнүрәм: сәндән нә галды,
Көнлүмдә хатирән гара хал кимн.

Мәни боја-баша јетирдин, ана,
Бизә борчлу билдик һәр заман сәни.
Сән мәни дүнјаја кәтирдин, ана,
Мәнсә јола салдым дүнјадан сәни.

Сән мәнә бешикдә лајлај чалмысан
Бу күн лајлај чалым сәнә мәндәми?
Сәнин ширин-ширин лајлаларыны
Мән сәнә гајтарым чәназәндәми?

«Јухун ширин олсун»—дејирдин мәнә,
«Јухун ширин олсун»—дејимми сәнә?
Кәрәк мән башына дөнәм-доланам,

Мәни һәјат үчүн
Јатыран анам.
Сөјлә өлүмчүн
Нечә јатырым
Сәни мән бу күн?

Бу нечә дүнјадыр, анламырам мән,
Чилвәси чүрбәчүр, рәнки чүрбәчүр

Дүнән нәфәсијлә сәни исидән
Бу күн буза дөнүб, даша дөнүбдүр.

Бу нечә дүнјадыр,
Инсан оғлунун
Хәјалы көјдәдир, өзү јердәдир,
Сағ икән чигинидә һәјатын јүкү,
Өләндә чәсәди чигинләрдәдир...
Бу нечә дүнјадыр, бу нечә дүнја,
Өлүмү һәгигәт, һәјаты рәја.

Дәрдимин, гәмимин сәндин ортағы,
Нијә үз дөндәрдин, бәс нијә мәндән?
«Дәрдин мәнә кәлсин!»—дејәрдин ахы,
Нијә дәрд чаладын дәрдимә бәс сән?..

Анам, һеч кәс сәни инчитмәмишдир,
Мән сәни,

мән сәни инчидән гәдәр.
Инди кимә ачым дәрлими бир-бир,
Ким мәним дәрдимә јанар сән гәдәр?

Евин һәр күнчүндә көрүнүр јерин.
Көзүм ахтарчыдыр, ана, ај ана,
«Нәнәм һаны?»—дејир көрпә Азәрин,
Мән нә чаваб верим она, ај ана?
Билмирәм, билмирәм бу өлүм нәдир.
Һәјат вар икән?
Нәфәсин, ај анам, һәлә евдәдир,
Өзүн јер алтында даша дөнмүсән.

Бу күн једдин олду...
анам, једди күн,
Бизимлә бәрабәр ағлар отағлар.
Сәнә,

јалныз сәнә,
сәнә демәкчүн
Көнлүмдә нә гәдәр мәним сөзүм вар.

«Кимләри чағыраг бу күн једдијә?»
Халалар, бачылар сорушур мәндән.

Анамдан сорушаг, о билэр дејә,
Сәнин отағына үз тутурам мән.

Анам, тапшырылдын ана торпаға,
Бу өлүм, синәмә чәкди дағ мәним.
Сән мәним архамда бәнзәрдин даға,
Елә бил архамдан учду дағ мәним.

Гызымын адыдыр сәнин өз адын.
Бу да көз дағыдыр мәнә бу күн дә.
Сон дәфә сән мәнә бахыб ағладың,
Сурәтим мазара кетди көзүндә...

Өмрү баша вурдун алтмыш јашында.
— Алтмышын үстүндә дуруб јашын да.
Артыг сәнин үчүн дајанан заман
Мәнимчүн доланыр...
Күн олур ахшам.
Вахт кечир, сән мәнән узаглашырсан,
Мән сәнә күнбәкүн јахынлашырам.

Феврал, 1963

ДАҒ ЧАЈЫ

Јухума дәм тутуб кечә сүбһәдәк
Нә јаман өтүрсән белә, дағ чајы?
Елә бил бошалыр долу бир үрәк
Кәтирдин көнлүмү дилә, дағ чајы.

Сүкутун бағрыны јарыб кечәләр
Биләјдим нә дејир, нә дејир сәсин.
Күндүзсә... сәһәрдән-ахшама гәдәр
Јад сәсләр ичиндә әријир сәсин.

Дағын сәрвәтини һеј ахын-ахын
Чөлләрә, дүзләрә јетирән олдун.
Уча тәпәләрин, уча дағларын
Дәнизә узанан әли сән олдун.

Кечә дә, күндүз дә,
баһар да, гыш да
Ахырсан...

Бу ахын нә дејир бизә?
Ахын вар, ахын вар торпагда, дашда.
Јерләрдән көјләрә, дағдан дәнизә,
Дағлардан дүзләрә кур селләр, ахын.
Бу ајлар,
бу илләр,

фәсилләр ахын.
Бабадан нәвәјә нәсилләр ахын.
Паным дөврә вуруб ахыр бадәндә,
Бу сонсуз ахынын ичиндә мән дә
Бир кичик зәррәјәм...

Дөјүнүр үрәк...

Ахыр дэгийгэлэр, күн олур ахшам.
Нечликдөн варлыга ахдығымыз тэк,
Варлыгдан нечлијэ ахырыг мүдам.

Ијул, 1965, Гусар

ЈЕР ӨЗ ЈЕРИНДӘМИ?

Јашыл ишыглары мөн саја-саја,
Кедирәм гатарда ахшамдан бәри.
Кечә јаваш-јаваш ачыр дүнјаја
Үфүгдә јумулан кирпичләрини...

Ал-гызыл шәфәгләр дәстәбәдәстә
Гызарыр үфүгдә һеј золаг-золаг
Нә гәдәр көзәлдир, тәкәрләр үстдә
Өзүн кедә-кедә кәләнә бахмаг.

Улдузлар гаралыр, улдузлар сөнүр
Сулара сәпилән гызыл зәр кими.
Күнәш дә һәрләнир, күнәш дә дөнүр,
Үстүндә кетдијим тәкәрләр кими.

Һәрләнир тәкәрләр, дөнүр тәкәрләр,
Саат әгрәби тәк...
Бу дөвран нәдир?
Кечәли-күндүзлү јөл кедир көј, јер,
Анчаг өз јериндә, өз јериндәдир.

Һәмишә чавандыр, гочалан дејил,
Онун да дәрдинә һеј јанан бизик.
Даим фырланса да чаһан,
елә бил

Ө өз јериндәдир, фырланан бизик.

Феврал, 1965

СӨКҮН ЧЭПЭРЛЭРИ

Һәр кәс өз бағыны тез чәпәрләјир,
«Чәпәрдән бу јана мәнимдир»,—дејир.

Сөкүн чәпәрләри, даш һасарлары,
Көзләр узагларга зилләнсін бары.
Көнүл отагларга сығармы төкчә,
О кәрәк атлана дағдан, дәрәдән.
Бахмат истәјирам көз ишләдикчә
Узанан о кениш үфүгләрә мән.

Тутмајаг чичэјин, күлүн јолуну,
Онларын көнлүнү даг-даг етмэјэк.
Тәбиәт азаддыр,

ЖЭЛИН БИЗ ОНУ

Ҳасарлар ичиндә дустаг етмәјәк.

Нэрдтахта үстүндэ сэдэф зэр кими
Ханалар ичиндэ ойнамгайат биз.
О кениш, о сонсуз үфүглэр кими
Бөүсүн, ушалсын үрөклэrimиз.
Сөкүн чөпөрлэри, даш һасарлары,
Көзлэр узаглара зиллэнсин бары.

— Башым ағрыҗыр.

— Әсәбдәндир.

— Үрәјим ағрыјыр.

— Әсәбдәндир.

— Көзүм ағрыяр.

— Әсәбдәндир.

Әсәбдәндир, әсәбдәндир!

Дејән јохдур чан, нэдэндир?

Заман бизи бир дујғусуз

дашымы сајыр?..

Заман бизим, әсәбләрин үзәрилә

аддымлајыр...

аддымлајыр...

Март, 1965

1971

М а н ы

НЭДИР?

Дедим мәнәббәтнi гој торпаг олсун,
Ајағын алтында...

Бәс бу гум нәдир?
Дилинлә үрәјин арасындакы
Бу учрум нәдир?

Өзүм дә билмирам нә дејим сәнә?
Тәрк олду үмидләр, күманлар јенә.
Бу дағы чәкмәзди севән, севәнә
Әкәр сеvirдинсә бу зүлүм нәдир?

Дуруб арамызда нечә дағ-дәрә,
Нә дејим арадан әсән јелләрә?
Онсуз да өлүрәм күндә мин кәрә,
Бир чаны вермәјә бир өлүм нәдир?

Бу күн, дүнәнимә јад олмушам мән,
Көнлүмдән, арзумдан доғулдун, күлүм.
Мәним аллаһымы әдилләшдирән,
Бәндәјә дөндәрән сән олдун, күлүм.

Сән бир чадужәрми, сәһркармысан?
Гөкмүнлә аллаһым көјләрдән енди.
Тилсимли бәндәни өз танрысындан
Ајыран тилсимә нә дејим инди?

Арзулар өнүндә өмүрләр гыса,
Нәдир көнлүмдәки бу истәк, һәвәс?
Әкәр о, аллаһым, о, танрымдыса
Танрымы јыхана нә ад верим бәс?

1971

Гашына, көзүнө бу вахтымда мән,
Тә'рифми сөйлөйөм?
Нәжә кәрәкдир.
Тә'риф дө солғундур көзәллижиндән,
Сөзләрә нә һачәт?
Севән үрәкдир!

Һәлә җазмадығым ше'рим кими сән,
Чошгун илһамыма сәтир-сәтир кәл.
Тәпәдән-дырнаға сән илк баһарсан,
Бу хәзан көнлүмә баһар кәтир кәл.

1969

— Нағыл истәҗирәм,
Сән кәлән дәфә
Нағыл данышарсан,—дедин,—мәнимчүн,
Күлүм, о фүсункар инчәлижинлә,
Тәпәдән-дырнаға нағылсан өзүн.

Дивин гачырдығы гыз, сәнсэн, җәгин.
Җисмәт деҗә билмир тәлә деҗәни.
Мән ачиз бәндәҗәм...

Мәликмәммәдин
Күчү мәндә вармы гачырым сәни?

Севкиҗә чевриләр нифрәт дә, кин дә,
Назынын нурундан... о нур, танрымы?
Үзүнүн, көзүнүн чизжиләриндә
Тапмышам ушаглыг нағылларымы.

Истәрдим, тәрсинә долансын заман,
Сәнә бәхш еләҗим өмрүн илкини.
Җаҗғыларла долу бу бош дүнҗадан
Нағыл дүнҗасына апарым сәни.

Мүмкүнмү гачырмаг о әсир гызы?
Мүмкүн олмаҗачаг нағыла кирмәк.
Өмрүн шәкәрини—нағылымызы,
Өзүмүз җарадаг, өзүмүз кәрәк!

1971

БУ УЛУ ДҮНЈА

Јахшы ки, сән варсан, шүкр едәм кэрэк.
Сән варсан,

Мән варам,
Дүнја вар демәк!

Јахшы ки, дүнјада сән дә јашарсан,
Нә илә долларды јохса бу дүнја?
Сәнин көзләринлә көзүнү ачды
Бу ајыг дүнјаја јухулу дүнја.

Јахшы ки, һиссимиз ашыб-дашыбдыр,
Үрәкләр, диләкләр јахынлашыбдыр,
Сәнин гәдәминлә маваңлашыбдыр,
Бу уча,
бу гоча,
бу улу дүнја.

1969

Бу нә јолдур?

Доланыр тәрсинә сүзкүн күнәшим,
Бу нә јолдур о, тутуб?

Дөн кери,
Тез дөн, күнәшим!
Севкилимдән күсүшүб кен дүшәли,
Күнбатандан доғур һәр күн күнәшим!

1969

КЭПЭНЭК

Күллөр үстә учан, гачан
Бир гайғысыз көпөнөкдин,
Чичәкләрийн гүрәжиндә
Сән эн ширин бир идиләкдин.

Сорағыны күл-чичәкдән
Алынча мән, алынча мән,
Гачдым сәнин
Далынча мән, далынча мән.

Нәгмә дејир сәнә күлләр
Јел әсәндә нарын-нарын,
Һәр чичәкдән бир рәнк алып
Гызыл, тызыл ганадларын.

Һансы күлү охшадынса
Ләчәјиндә изин галды,
Сәни тутдум, учуб кетдин
Әлләримдә тозун галды.

1972

ДҮНЈАЈА КӘЛМИШИК

Дүнјаја кәлмишик
Дүнјаны дүјмаға, билмәјә.
Дүнјаја кәлмишик
Севмәјә, севилмәјә.

Дүнјаја кәлмишик
Һәјатдан, дүнјадан фејз алаг.
Дүнјаја кәлмишик
Дүнјада учалаг.

Дүнјаја кәлмишик
Дүнјаны чәһнәтә дөндәрәк.
Дүнјаја кәлмишик
Күл әкәк, күл дәрәк.

Дүнјаја кәлмишик
Бир ешгин одуна јанмаға.
Дүнјаја кәлмәдик
Дүнјаны данмаға.

1972

ДУРНА ГАТАРЫ

Өсир лајыз күләји,
Кечә узун, күн көдәк,
Ағачдан јарпаг дүшүр,
Бир өмрүн күнләри тәк.

Сусур чајлар, чешмәләр,
Сусур нәмән, дағ, дәрә,
Көчүр дурна гатары,
Узаг-узаг елләрә.

Јарпагларә, отларә,
Сары-сары зәр дүшүр.
Јашымыза јаш кәлир,
Өмүрдән күнләр дүшүр.

Көчүр дурна гатары,
О, баһарда дөнәчәк.
Өтән күн дә дөнәјди
Дурна гатарлары тәк.

1970

ГЫЗЫМ

Мәһәббәтлә күлшән олуб
Көј дә, гызым, Јер дә, гызым.
Сефир, сефир бир-бирини
Күлләр, чичәкләр дә, гызым.

Бу дүнјаны јахшы таны
Севкисиз бир үрәк наны?
Сев торпағы, сев йнсаны
Јаша үрәкләрдә, гызым.

Көр Хәзәрә Күр нә дејир.
Булудларә Јер нә дејир?
Нәғмәсиндә көр нә дејир
Әсән күләкләр дә, гызым.

Илләр јашат бирчә күндә—
Нәр кечәндә, күндүзүндә.
Башын олсун көј үзүндә
Ајагларын јердә, гызым.

1972

ИЛК АНДЫМ—ВЭТЭНИМДИР!

Дөвр еләжән ганымдыр
Күрүм, Аразым мәним.
Күләкләр мизрабымдыр,
Ағачлар сазым мәним.

Илк андым Вәтәнимдир,
Мән һәм одам, һәм сујам.
Бу торпатдан јарандым
Бу торпаға борчлујам.

Ағ зирвәли дағларым
Әјилмәз башым, мәним.
Тарихдән дә тәдимәм
Билинмәз јашым мәним.

Хошбәхтәм ки, Вәтәним
Азәрбајҗандыр мәним!

1972

БИЗ КҮНЭШ ӨВЛАДЫЛЫҢ

Бизим кими доланыр
Саатын әгрәбләри.
Заман ахыр ирәли
Заман доланмыр кери.

Дүнјаһымыз да доланыр
Сәһәр, ахшам бизимтәк.
Күнәш јердә хәтт чызыр
Мәним ајаг изимтәк.

Биз күнәш өвладыјыҗ,
Алһымызда кур ишыҗ.
Күнәши көјдә дејил,
Биз ки, јердә тапмышыҗ.

Јолларымыз ирәли,
Алһымызда нур јаныр.
Әгрәбләрин учунда
Әмәлиһиз доланыр.

1969

Нур атәшә, атәш көјә, көјләр јерә мөһтач,
Јерләрдәки аһәнкү низам. көјләрә мөһтач.

Дүнјалары өз һөкмүнә диз чөкдүрән һаким,
Бир көзләри аһуја, көзәл дилбәрә мөһтач.

Дағлар учалыгдан өјүнүб гүррәләнир чох,
Јүксәклик үчүн дағ дедијин—дүзләрә мөһтач.

Көјләр нә гәдәр сонсуз олуб бошлуға варса,
Көјләрдә көзәллик јенә улдузлара мөһтач.

Сачлар гара, ғашлар гара, ләбләр дә бал олсун,
Һәр үздә көзәллик дедијин—көзләрә мөһтач.

Мән Бәхтијарам, сөјләјиб алданма, а шаир,
Фикрин дә, мәрамын да сәнин, сөзләрә мөһтач.

Ијул, 1972-чи ил, Һачыкәнд

Јенә бағлар о бағлардыр, фәгәт бағда күлүм јохдур,
Күлүм јохдур, бу дүнјада ајым јохдур, илим јохдур.

* * *

Заман дөнмәз өз һөкмүндән... Биз ајрылдыг, тез ајрылдыг,
Дилим бар вермәз, ај достлар, дејим ки, севкилим јохдур.

Чичәкләрдән, күләкләрдән мән аллам әтрини јарын,
Диләк өлмәз, үрәк өлмәз, севәнләрчин өлүм јохдур.

Күлүм, әғјар ғылынчыја севәркән ајры дүшдүк биз,
Бу һәсрәтдән, бу мөһнәтдән дағна мүдһиш эүлүм јохдур.

Севиб јандым, күләк ғалхды, күлүм соврулду әфлакә,
Мәни кәзмә бу дүнјада, одум сөндү, күлүм јохдур.

Ағач јанса фәған ејләр, дејәр өз дәрдини ашкар,
Демәкчүн дәрдим ијәрә, бәммим варса, зилим јохдур.

Сәнинлә Бәхтијарам мән, ајым сәнсэн, илим сәнсэн,
Бу дүнјада мәним сәнсиз ајым јохдур, илим јохдур.

Октябр, 1961

Эн үлви, тамиз дуйгудур инсанда мәнәббәт,
Өмрүн јолуна нур сәпир һәр анда мәнәббәт.

Дүнја да мәнәббәтлә дөнгүр, фырланыр анчаг
Мәһвәр дә мәнәббәтди, бу дөвран да мәнәббәт.

Ад-сан да, шәрәф-шан да бир өвладыдыр ешгин,
Шөвкәт дә мәнәббәтди күлүм, шан да мәнәббәт.

Мин јол де ки, сев! Севкидир инсаны учалдан,
Јох файдәси, јохса әкәр чанда мәнәббәт.

Һәм зөвгүдүр, һәм чөврүдүр өмрүн, о, һәјатын;
Инсаны учалдан да, гочалдан да мәнәббәт.

Дүнјаны көзәлләшдирир өз чилвәләријлә
Хошдур дујан инсана хәјалдан да мәнәббәт.

Мән Бәхтијар олдум о замандан ки, севилдим,
Мин чан јашадыр әзмлә бир чанда мәнәббәт!

Мај, 1963

Бу гәдәр салды мәни һәсрәт, амандан-амала,
Көнлүм ахырда мәним дүшдү күмандан-күмана.

Нечә алим јазыб өз дәрдини изһар еләди,
Ашигин дәрди фәгәт кечди замандан-замана.

Дәрдү-гәмдән гуртарыб дүшдү көнүл һичр одуна,
Еләјәк инди шикајәтми јамандан-јамана?!

Сәни көрдүкдә мән анчаг белә дил-дил өтүрәм,
Бошалыр көјдә булуллар да доландан-долана...

Демәрәм көрмәмишәм мән сәни чохданды күлүм,
Көрүрәм сурәтини јалғыз оландан-олана...

Көнлүмүн үстә дүшән көлкәләр әл'ан силинир,
Башымын үстүнә сән көлкә саландан-салана.

Нечә јол вәдә вериб әһдә вәфа гылмады јар,
Бәхтијар! Гәлбин ахыр дүшдү таландан-талана.

Сентјабр, 1963

«Кәл-кәл» дејә һичриндә камантәк мәләдим мән,
Бир өмрү сәнин ешгинә гурбан еләдим мән.

Асудә тифилдин, нә гәмин варды, нә дәрдин,
Дәрдимлә сәнин көзләрини сүрмәләдим мән.

Һиссим сәнә «кәл-кәл» деди, әғлим деди «кет-кет».
Бу ғанлы дөјүшдән мәнә имдад диләдим мән.

Ешгим дә гахынч олду мәним башыма һәр күн,
Бир ешгин учундан нә гәдәр тә'нә једим мән.

Өз һиссини душтаг еләјән Бәхтијар олмаз,
Өз ешгимә өз көнлүмү зиндан еләдим мән.

Феврал, 1969

ШӘФӘГИН АРЗУСУ

Јаманча гыздыр
Бу Шәфәг, јаман!
Дојмаг билмәјир
Һеј ојнамагдан.

О јемир, ичмир,
Данышыр елә;
Тулланыр, гачыр
Беләдән-белә.

Гумларын үстә
Ачыр мин нахыш,
Бөјүмәк истәр
Күндә бир гарыш.

Бизим Шәфәгин
Дөрдчә јашы вар;
Елназ адында
Бир јолдашы вар.

Елназ бөјүкдүр,
Бирчә јаш ондан;
Онлар дост олуб
Көрпә јашындан.

Һәр күн Елназын
Јанында дурур;
Бојуну өлчүб,
Бојнуну бурур.

Анасы она
Дејир һәр сәһәр;
— Сән бөјүмәзсән,
Јемәсән әкәр.

Бир азча јејиб,
Атылыб-дүшүр;
Гачыб о, дәрһал
Бојуну өлчүр.

Дејир:—Ај ана,
Ахы мән јөдим.
Нијә Елназа
Чата билмәдим?

Јаманча гыздыр,
Бу Шәфәг, јаман!
Дојмаг билмәјир
Һеч ојнамагдан.

1960

ЧАНТА

Ај мәним көјәрчиним,
Бу күн дәрсә кедирсән.
Өзүн бојда чантаны
Сағ-сола јелләдирсән.

Китаблардыр бу күндән
Сәнин өмүр јелкәнин.
Ојунчағын гәләмләр,
Јүкүн китабдыр сәнин.

Бу күн сәнин үзүндән,
Көзүндән фәрәһ јағыр;
Дәрсә кедән көјәрчин,
Чантан өзүндән ағыр!

Китаблардан бејинә
Дамла-дамла нур дүшәр;
Бир ил кечәр, ахырда
Чантан да јүнжүлләшәр.

1959

БАБАНЫН АДЫ

(Гызым Күлзара)

Сән дәрсә кедирсән бу күн илк дэфә
Ачылыр гаршында јени сәһифә.
Шылтаг ушаглығын палыр архада,
Күл ачыр атанын ешги, мурады.
Сәнә доғуларкән, верилән ада
Гошулур бу күндән бабанын ады.

Гызым, нәслимизин үнваныдыр бу,
Мән дә өз атамдан алымышам оңу.
Бу ада мәнимлә шәрик олдун сән,
Бу ад тәзәләнсін әмәлләриндә.
Бил ки, чавабдеһсән, гызым, бу күндән
Бу адын шә'нинә мәнимлә сән дә!

Унутма, бу ада һөрмәт кәрәкдир,
О бизә шәрәфдир, биз она өвлад.
Адынла бәрәбәр чәкиләчәкдир
Јүз ил еһтирамла чәкилән бир ад.
Мүәллим чәкәндә бу ады һәрдән,
Бабана һөрмәтчүн ајаға дур сән!

1959

СӘНИН ИЛК МҮӘЛЛИМИНӘ

(Һавва мүәллимә)

Сән дәрсә кедирсән бу күн илк дэфә
Ачылыр өнүндә јени сәһифә.
Өзкә бир адамсан, гызым, бу күндән.
Гајғылар башланыр, бөјүк гајғылар.
Сән тәләб етмисән, инди дә сәндән
Даһа бөјүк шејләр тәләб едән вар.

Мүәллим! Бөјүкдүр ешги, һүнәри,
Бу ада башыны сән дә әј, гызым!
Мәним демәдијим чох һикмәтләри
О, сәнә бирбәбир дејәчәк, гызым!

Анан сүд, мән сәнә чәрәк вермишәм,
Сәнә даһа нәләр, нәләр кәрәкдир...
Мүәллим хырдача әлиһә гәләм,
Гара көзләринә нур верәчәкдир.

Биз сәни севирик даим «чан» дејә,
Анчаг јахшы таны сән мүәллимий!
Биз сәни севирик өвладсан дејә,
О севирик кәләчәк вәтәндаш кими.

Бир дејил, а гызым, мәһәббәтимиз,
О сәни чох севирик, ја биз? Бир дүшүн.
Сәни өзүмүзчүн бәсләјирик биз,
О сәни бәсләјирик чәмијјәт үчүн!

1959

НИЈӘ?

— Нијә күндүз күн чыхыр,
Нијә улдузлар батыр?
Күнәш јатандан сонра
Нијә адамлар јатыр?

— Нијә дәниз далғалы,
Нијә саһил лал олур?
Нијә занбаг ағаппаг,
Гызылкүлләр ал олур?

— Севинч балам, тәләсмә,
Кечәр күн, кечәр заман,
Бунларын җавабыны,
Бир вахт өзүн тапарсан.

— Мәнә суал вермәји
Гадаған етмәјәләр,
Бизим ганадымыздыр
Бу нијәләр, нијәләр...

1970

СЕВИНЧ КӘТИРМИШӘМ

Мән һеч надинч дејиләм,
Көрүн нечә динч гызам.
Мәним адым Севинчдир,
Өзүм дә севинч гызам.

Бөјүкләрин көзүндән
Истәмирәм дүшәм мән.
Ахы, ата-анама
Севинч кәтирмишәм мән.

1970

МЭН КИ ГАРА ДЕЖИЛЭМ

Севинч јуду үзүнү,
Сачларыны дарады.
Күзкүјә бахыб деди:
— Мәним һарам гарадыр?

Мән ки ағаппаг гызам,
Ағ күлдән сечилмирәм.
Бәс нијә анам мәнә
Гара дејир, билмирәм.

1970

КӨЗ ЈАШЫ

(Һәким достум Б. Чаванширә)

Гәдәһ бир тәрәфдә, меј бир тәрәфдә,
Рүбаб бир тәрәфдә, неј бир тәрәфдә.
Бошалыр бадәләр, долур бадәләр;
Әлләри дөшүндә әсилзадәләр
Дајанмыш гүл кими шаһын өнүндә.
Шаһ ишрәт мәчлиси ачмыш бу күн дә.
Чалыб-чағыран ким, маһны дејән ким.
Ортада гуш кими рәгс еләјән ким.
Шаһ сүзүб мәчлиси бағырды бирдән:
— Еј, кәсин, јорулдум бу нәғмәләрдән.
Бездириб көнлүмү рүбаб да, саз да;
Бүлбүлү динләјәк кәлтин бир аз да.
Әсил сәс ондадыр,—дејә өјүндү.
Һамы дивардакы гәфәсә дөндү.
Бүлбүл охумады;
Гызды һөкмдар.
Деди:—Нечин сусдуи, еј хош нәғмәкар?
Бүлбүл јенә суоду.
— Әмр өдирәм мән,
Оху, нәш'әләним нәғмәләриндән!
Бүлбүл охумады, киријиб дурду
Һирсиндән шаһ әсир, шаһ учунурду.
Дүшдү әл-әјаға дәрһал күбарлар.
— Бүлбүл, әмр еләјир ахы һөкмдар
Дағлар да баш әјир онун әмринә,
Сән нијә сусурсан, нә олуб сәнә?
Бурах бу өјуну, јерсиз шылтағы,
Шаһ сәнин сәсинә вургундур ахы...
Бүлбүл охумады, сусду јенә дә

127

Ширин нәғмәләри донду синәдә.
 Әсди шаһ, чошду шаһ, гәзәбләнди шаһ;
 Бир анда көйләрдән јерә енди шаһ.
 Чәкди гылынчыны...
 Елә бу заман
 Көрүндү баш һәрәм арха гапыдан.
 О, кәлиб өнүндә дајанды шаһын
 — Гәзәби кечибдир бизә аллаһын,—
 Дејәрәк һөнкүрдү.
 — Нә олуб, нә вар?
 — Гызын хәстәләниб, улу һөкмдар.
 — Нечә? Хәстәләниб? Нә заман?—дејә,
 О галхды гуш кими үст мәртәбәјә.
 Сојуг су әләнди мәчлисә бирдән,
 Ә'јанлар әл ачды:
 — Улу танры, сән,
 Гыјма шаһымызын тәк өвладына,
 О күл парчасыны бағышла она!—
 Дејиб киридиләр...
 Кечди бир гәдәр
 Шаһ дөндү,
 Гуруду мәчлисдәкиләр
 Шаһын үз-көзүндән зәһәр јағырды
 Кәдәри сонсузду, дәрди ағырды.
 Донду бәдәниндә ганы бир анылыг
 Өзү һисс етмәдән о, јазыг-јазыг
 Бахды гәфәсдәки бүлбүлә сары.
 Дөшәнди јанына күчсүз голлары.
 Бүлбүл дилә кәлди елә бу заман.
 Од төкдү јаныглы маһныларындан
 Мәчлис лал кәсилди бир ан ичиндә;
 Улдуз парылдады думан ичиндә
 Бүлбүл инилдәди, бүлбүл ағлады,
 Бүлбүл охумады, синә дағлады.
 Көнүлләр охшајан бир дујғујду о.
 Шаһын јарасына мәлһәм гојду о.
 Чичәкләр үстүнә гонду думан, сис,
 Бүлбүлә сәс вериб ағлады мәчлис.
 Әјилди синәјә о мәғрур башлар,
 Шаһын да көзүндән төкүлдү јашлар.
 Бүлбүл киријинчә шаһ да дикәлди.
 Галхыб дүз бүлбүлүн јанына кәлди;
 Деди:—Бәјаг нечин охумадын сән?

Бәс нијә әмрими сән јерә салдын?
 Инди јалвармадыг, өзүн өзүндән
 Охујуб, әглими башымдан алдын.
 Бүлбүл дилә кәлди:
 — Әмр етдин бајаг,
 Маһныјса көнүлдән чар олур анчаг.
 Әмрлә, тәһдидлә данышмаз үрәк;
 Бу бөјүк һикмәти биләсэн кәрәк!
 Һөкм илә данышма мәңлә бир дә сән,
 Бајаг ешитдијин о бәд хәбәрдән
 Сарсылдын, ган донду, чан силкәләнди..
 Бајаг бир шаһ идин, инсансан инди.
 Мәним көнүл јахан сәсимдән бајаг
 Нәш'ә истәјирдин сән, нәш'ә анчаг,
 Индијсә, еј шаһым, дәрду-гәминдән
 Динләмәк истәдин фәрјадымы сән.
 Анчаг әмр етмәдин, суслун бир анылыг,
 Бахдын мәнә сары сән јазыг-јазыг,
 Бахышын гәлбимә од салды, јандым;
 Мән дә өз дәрдами, гүссәми андым.
 Вердим нәғмәләрә дәрду-сәримми...
 Шаһын көзләриндән јенә сел кими
 Јашлар сүзүлүрдү...
 Шаһ ағлајырды,
 Көнүл китабыны вараглајырды.
 Шаһ деди:—Анладым мән сәни, бүлбүл;
 Анладым гәлбиндән кечәни, бүлбүл.
 Истә мурадыны, сөјлә арзуну,
 Бир анын ичиндә күлдүрүм ону.
 Бүлбүл дилә кәлди:—Улу һөкмдар,
 Мәнә кәрәк дејил бу дөвләт, бу вар.
 Индичә көјләрә галхыб учалдым,
 Истәдијим шеји мән сәндән алдым.
 — Алдын?
 — Бәли, алдым, динлә, һөкмдар!
 Дөвләти нејләјир әсил сәнәткар.
 Шаһым, гәрибәдир, мәним әләмим,
 Мәним өз кәдәрим, мәним өз гәмим
 Бајрамым, шәнлијим, тој-бүсатымдыр;
 Сәнин көз јашларын мұкафатымдыр.

ТАРИХ КИТАБЫ

(Мәңзүм нағыл)

Халгын тарихини билмәјән инсан
Өзүнү танымаз, сөзүнү билмәз.
Сәфалы чешмәдән су ичәр һејван,
Ичдији чешмәнин көзүнү билмәз.

Гәдим заманларда бир гоча лоғман
Ајрылыб дүнјанын гејлү-галындан
«Халгын тарихини өјрәним»,—дејә
Чәкилир бир мүддәт хәлвәт кушәјә.
Төкүр габағына мин илдән бәри
Јазылмыш мамырлы китабәләри...
Дашлар үстүндәки изләр, нахышлар,
Гәдим әсләһәләр, котанлар, хышлар
Она мин әфсанә пычылдаса да,
Кечилән јоллардан мин сирр ачса да,
Бир кизли нөгтәдә долашыр лоғман,
Бу сиррә тарихин өзү дә һејран!..
Суаллар чавабсыз, алим инадкар,
Бир анлыг керијә о чәкилмәјир.
Нә гәдим китаблар, нә даш јазылар
Бу кизли нөгтәни ача билмәјир.
Нәһәјәт, әлинә кечән бир вараг
О кизли хәзнәјә бир ачар олур;
Алимин гәлбинә чәкилир мин дағ,
Халгын кечмишиндән хәбәрдар олур.
О кизли нөгтәдә:

Бир јаделли шаһ
Бөјүк тарихини данмыш бу халгын
Демиш: «Јер үзүндә бир мәнәм аллаһ!»
Арзусу гәлбиндә јанмыш бу халгын.
О, халгы таламыш, дојмамыш јенә;

Синәси үстүндә бостан да әкмиш;
Халгын адәтинә, ән'әнәсинә,
Дилинә, руһуна гылынч да чәкмиш.
Һәммин бу нөгтәдә итибдир тамам
Бу халгын тарихи, бөјүк варлығы.
Елә буна көрә гоча лоғманын
Бир фајда вермәјир инадкарлығы.
Өзкә бир варагда охујур лоғман:
Бөјүк бир тарихчи елә о заман
Бир мүстәбид шаһын гәсдиндән бәри
Халгын кечирдији мүсибәтләри
Јазмыш бирәр-бирәр үрәк ганыјла,
Јашатмыш тарихи өз вичданыјла.
Јаздығы әсәри бу бөјүк инсан
«Гушгонмаз» дағында кизләдир анчаг.
Дөрд јүз ил кечсә дә һәмән о вахтдан,
Сиррини кимсәјә вермәмиш о дағ,

Лоғман бу хәбәрдән кәлир чүр'әтә,
Әл чәкир о гәдим китабәләрдән.
Дөзүб һәр чәфајә, һәр әзијјәтә,
«Гушгонмаз» дағына јолланыр һәмән.

Дағын зирвәсиндә беш гыш, беш баһар,
Чалыр күлүнкүнү дашлара лоғман.
Нә дәли туфанлар, нә кур јағышлар
Ону дөндәрмәјир өз инадындан.
Кечәли-күндүзлү әлләшир, јенә
О чата билмәјир дағын тәкинә.

Бу гоча вахында о, Фәрһад тәки
Даға күлүнкү вурур, гајалар чапыр,
Јорулмаг билмәјир, үрәјиндәки
Бөјүк мәһәббәтдән тәскинлик тапыр.
Мәһәббәт! Мәһәббәт учалдыр бизи,
Гүввәтә кәтирир үрәјимизи,
Мәһәббәт исидир үрәји, чаны,
Тилсим дә, әсрар да баш әјәр она.
Мәһәббәт, бир дә ки, нијјәт, инсап
Апарар инамла мәнзил башына!
Шахта да, туфан да кәсмир јолуну

Ахтардығы күпү тапмаса да о,
 Чәкдији чәфаја пешиман олмур,
 Күлүнкү јорулур, о неч јорулмур.
 — Ишими гојмарам,—дејир,—јарыда.
 Јахындакы кэндин адамлары да
 Кәлир көмәјинә онун.
 Нәһәјәт,
 Елә зәнн едирләр, бу гоча әлбәт
 Белә ки, инамла дағ-дашы јарыр
 Јәгин ки, тәкиндән гызыл ахтарыр...
 Лоғман да онларын суалларына
 Елә чаваб верир:
 — Бурда гызыл вар!
 Чәвабдан хошланыб, көмәкчүн она
 Ахышыр кәнддәки бүтүн чаванлар.
 О, гызыл ахтарыр! Дүз демишди о.
 Кәздији күпдәјди лоғманын вары.
 Анчаг бу гызылын нә олдуғуну
 Анлаја билмәди кәнд адамлары.
 Он ил дағ чапдылар.
 Нәһәјәт бир күн,
 Күпә дәјиб дурду учу күлүнкүн.
 Күпү еһтијатла чыхартды лоғман,
 Мин фикир карваны өтдү башындан.
 Сүзүлдү алнындан тәр дамла-дамла;
 Онун дөрд тәрәфи долду адамла.
 Ишыглар ојнашды нәзәрләриндә.
 Бир гәдәр дурухуб донду јериндә,
 Сонра ачды күпү о јаваш-јаваш.
 Нә көрсә јахшыдыр?..
 Гызыл вә гаш-даш!
 Демәк, күлүнк вурмуш о, нәдәр јерә;
 Өмрүндән он или вермиш јелләрә!
 Лоғманы күлдүрмүр бу дөвләт, бу вар.
 Үрәји, вичданы зәнкин оланлар
 Гаш-дашы нејләјир, зәри нејләјир?..
 Лоғманын арзусу дашлара дәјир!
 Дејир:—Гызыл, гаш-даш күлдүрмәз мәни.
 Мәнә гызыл кими сөзләр кәрәкдир.
 Дүшүнүр: «Милләтим өз тарихини,
 Демәк, билмәјәчәк, билмәјәчәкдир...»
 Ушагтәк ағлајыр о јана-јана;
 Бу дәрәд ағыр кәлир гоча лоғмана.

Гышгырыр, сәсинә гајалар динир,
 Мешә уғулдајыр, дәрә сәсләнир.
 Гачыр дәли кими о јан-бу јана.
 Адамлар һејрәтлә бахыр лоғмана.
 Бир даһа көзүнү о, күпә дикир;
 Јазыг, өзбашына гәһгәһә чәкир.
 Дырманыр гајаја о, бирдән-бирә
 Бурахыр өзүнү гајадан јерә...

Һөрмәт, еһтирамла һәмән о дағда
 Чәмаат дәфн едир бәдбәхт лоғманы;
 Ағлајыр бу һала даш да, торпаг да,
 Долашыр бу хәбәр бүтүн дүнјаны.
 Күпдәки гызылы бөлүшмәк үчүн
 Дејирләр, јығылыр чәмаат бир күн.
 Кәндин ағсаггалы, мөһтәрәм аға
 Күпү бошалтмагчүн кечир габаға.
 Јығылыр әтрафа чәмаат бүтүн
 Һамынын көзүндә бир һејрәт, тәлаш.
 Ағзыны ашағы чевирир күпүн
 Беш-он гызыл дүшүр, беш-он да гаш-даш.
 Һамы һејрәтдәдир... Ағсаггал јенә
 Бахыр... бир дә бахыр күпүн дибинә.
 Инанмыр көзүнә... Чатыр гашыны.
 Сахлаја билмәјир о, көз јашыны,
 Саггалы узуну сүзүлүр дән-дән.
 Әлини узадыб күпүн дибиндән
 Бир китаб чыхарыр, галын бир китаб.
 Јел әсир, гатбагат чеврилир китаб.
 Чеврилир тарихи узаг илләрин.
 Көксүнү өтүрүб о дәрин-дәрин
 Һөнкүрүб ағлады, сусуб илләди.
 — Буну ахтарырмыш о мәрһум—деди!

ТАБУТ КЕДИР

Табут кедир ағ автомобилдә.
Табут кедир, ардынча кедән јох.
— Спзләрдә бу адәтми?
Дејә тез хәбәр алдым.
— Јох-јох!— деди.
— Бәс бирчә нәфәр табутун ардында нәдән јох?

Вахтында, ја еркән
Инсаны, бу дүнјадан о дүнјаја көчүркән
Дүнја гапысындан јола салмаг үчүн инди,
Бир досту, бир һәмкары, гоһум-гардашы јохму?
Табутуна һеч кирмәди бир кәс,
«Әфсус!»— дејә ардынча онун сәпмәк үчүн бәс,
Көзләрдә мәкәр көз јашы јохму?
Инсан кедир, инсан,
Инсан бу чаһандан.
Дурсун тәләсэнләр,
Һөрмәтлә гој өтсүн,
Табутун өнүндән.
Һәр бир кәс үчүн вар
Ахырда бу күндән.
Достум деди:— Ганун!
Адәтләр олуб гануна мәғмун.
Адәтләри әсрин оду јандырды, дағ етди.
Табутларын ардынча дүшүб кетмәји ганун
Чохдан јасағ етди.
— Нечин?
Деди:— Јоллардан әкәр издиһам өтсә
Дәрһал һәрәкәт гајдасы алт-үст олар әлбәт.
Дәһшәт, бу да дәһшәт!

Инсан әкәр инсанлыг үчүн борч өдәјирсә
Үнваны— кедәр-кәлмәз олан инсан өнүндә
Инсан баш әјирсә
Ганун да сүкут етмәли!..

Ганун нә демәкдир?
Ганун өзү— инсанлыг үчүн борч өдәмәкдир!
Инсанлығын өз гајдасы алт-үст олунурса
Дөзмәк!

Буна дөзмәк?
Ганун вә низам наминә ејваһ!
Инсанлығын өз гајдаларынданмы әл үзмәк?

Нејчин дә чијинләрдә дејил, автомобилдә
Кетсин бу чаһандан,
Әшја кими инсан?
Бәс һарда галыбдыр үрәк, инсан?
Севкијлә кәлир билмәдән инсан бу чаһана;
Севкијлә дә кетсин бу чаһандан кәрәк инсан.
Табут кедә билмәз тәкәр үстүндә дајан, дур!
Мән көрдүм, ону чијнимә алмаг мәнә борчдур.
Инсан бәдәниндән чүчәриб ајрылыр инсан,
Гој чијнимиз үстүндә дә кетсин бу чаһандан.

Јоллар һамысы сон јола үз тутмуш
икән, сән
Јол гајдаларындан данышыб сөз үјүдүрсән...
Ганун нәјә лазым?
О үрәк

вурғусу тәк
Нәғмәләниб јанмаса дилдә?..

Табут кедир ағ автомобилдә.
Табут дејил,
Инсанлыг, әдаләт кедир ағ автомобилдә.

Август, 1972, Гәрби Берлин

HELMUTA

Мүасир алман шаирн Хелмут Пранслер,
В. И. Ленине ајрыча ше'р китабы һәср
етмишдир.

Ленин әмәлләрини
Сән көрмүсән
Кечәдән

Сыјрылан

Дан јериндә.

Ленин өзү данышыр
Хитабәт күрсүсүндән

Сәнин ше'рләриндә.

Тәзә дујгуларына
Ленин бир ишыг кими

Ахды,

Сән тәзәләндин.

Халгынын көзләринә

Сән өз ше'рләриндә

Ишыг олуб чиләндин!

Август, 1972, Берлин

ИКИ ЈОЛ

Бир шәһәрдә ики дүнја,
Бир шәһәрдә ики аләм.
Ики дүнја, ики аләм арасында
сәрһәддәјәм.

Сәрһәд боју дашдан һасар,
Каһ о таја, каһ бу таја
көлкә салар.

Гаш гаралыр,
итир көлкә.

Бир өлкәдә ики өлкә...

Ики фикир, ики аләм.

Сәрһәддәјәм!..

Һасар дурур

Бир кечәјлә бир күндүзүн

Арасында.

Һасар дурур,

Ики јолун, ики фикрин, ики сөзүн
арасында.

Август, 1972, Гәрби Берлин

ЧӨРЭК—СЭАДЭТ

Дирэк олду көйлэрэ аһ-налэси бу јерин...
Вэтэндэ иш ахтарыб ағ күн көзләјәнләрин,
Көзләринэ ағ дүшүб.

Бир парчачыг чөрэк дә Вэтэндән гачаг дүшүб.

«Бәлкә...»—деди,

әкибләр,

битмәјибдир,

«бәлкә»ни.

Анадолу кәндлиси кәзди бүтүн өлкәни,

Хејир ахтарды,

көрдү,

гисмәтинә шәр дүшүб.

Вэтәнин өвладлары өзкә гапыларында

нечә дәрбәдәр дүшүб.

Чөрэк чејран белиндә,

Чејраны һүркүтдүләр.

Гачыб онун далынча

орда, бурда күддүләр.

О, көзләрдән јайынды,

Ону вуруб өтдүләр.

Әлә чөрэк кәлдисә, сәадәти кәлмәди,

Анадолу кәндлиси, бирчә шеји билмәди,

Һәр халгын,

һәр милләтин,

Вэтәниндән узагда тапылан «сәадәтин»

Ады сәадәт олур,

Өзү фәлакәт олур...

ЧӨРЭК—ВЭТЭН

Әјниндә «чинси» шалвар,

Белиндә енли кәмәр,

Сачы чијинләриндә

Дөшүндә емблемләр,

Ферменли бир түрк илә

Мән данышдым әрк илә:

— Бурда чөрэк тапмысан, бәс сәадәт, бәс Вэтән?

Чөрэк сәадәт дејил, унутдунму буну сән?

Үч ил,

Беш ил,

Нә заман,

Дөнәчәксән Вэтәнә?

— Һарда гарным тохдурса, ора Вэтәндир мәнә,—

Дејә гәһгәһә чәкди.

О бу гәһгәһәсилә үзүмә шиллә чәкди.

Бир гарынлыг чөрәкчүн сән унутдун һәр шеји,

Сән чөрәјә бағладың, тәлејини, бахтыны,

Бәс Вэтәнин тәлеји?

Бәс ону ким дүшүнсүн?

Вэтән дүшмәнләринин ганыны төкмәк үчүн,

Кимин кини, гәзәби,

Јаныб күлләјә дөнсүн?

Бурда чөрэк тапмысан,

бәс сәадәт,

бәс Вэтән?

Чөрэк сәадәт дејил; унутдунму буну сән?

Сәадәт—Вэтән демәк!

О, Вэтәнә бағлыдыр.

Елин гәлби дағлыса, сәнин гәлбин дағлыдыр.

Бәс һәр зүлмә, чәфаја нечә дајанмыш бабан?

Еллә кәлән јасы да тој-бајрам санмыш бабан.

Елсиз бир сәадәти сәадәт биләмәишләр.

Унутма,

«Ел ичиндә—өл ичиндә»—
демишләр.

Вәтән—намус,

намусу

итә атсан ит җемәз.

Јал үчүн зинкилдәјәр, намуса зинкилдәмәз.

Сән инсансан!

Намусун, ел җејрәтин һаны бәс?

Намусу әләф кими көвшәмә!..

о, јејилмәз!

Бир парчачыг чәрәкчүн һамы гачсын Вәтәндән

Бәс Вәтәндә ким олсун?

Кәдәриндән гачдығын,

Сабаһкы севинчинә узагдан әл ачдығын,

О су, һава,

о торпаг,

Гој сәнә гәним олсун!

«Һарда гарным тох исә, ора Вәтәндир»—дедин.

Сән Вәтәни чәрәјә нечә гурбан еләдин?

Бурда чәрәк газаныб өзүнү дә итирдин.

Бығ далынча кәлиркән, саггалы мүфтә вердин.

Гүрбәтдә чәрәјин вар,

үрәјин јохдур сәнин.

Анасыз бир ушагсан,

Гыврыл јат,

динмә!

Гәлбин

ојуг-ојугдур сәнин!

Чәрәјин вар,

Бәс һаны, сачына сығал чәкән,

Вәтәнин күләкләри?

Сәни сәрмәст ејләјән күлләри, чичәкләри?

Һаны Вәтән һавасы?

Һаны ана лајласы?..

Вәтән јалныз чәрәкми?

Бәс бунлар?

бунлар һаны?

Бир парчачыг чәрәјә сатарлармы ананыг

Август, 1972, Гәрби Берлин

КӨНҮЛ ГАПЫЛАРЫ

Сән узагдан кәлинчә

Кәлишини «билинчә»

Гапылар өз-өзүнә

Тез ачылып үзүнә.

Бахдым,

көрдүм,

динмәдим.

Мән неч һејрәтләнмәдим.

Һејрәтлијәм бир шејә:

Нијә һејрәтләнмәдим

Бәс мән бу мөчүзәјә?..

Гапылар өз-өзүнә

Ачылар,

бағланар да...

Чилчыраглар дүјмәсиз

Алышар да,

Јанар да.

Бунлар мәним көнлүмү

Алыб диндирә билмәз.

Ағын јаратдыглары

Ағыл зәманәсиндә

Ағыл саһибләрини

Һејрәтләндирә билмәз.

Күчүм чатар,

пијада

Дүнјаны ајагларам.

Гапылары өзүм дә

Һәм ачар,

Һәм бағларам.
Мән истәрәм, истәрәм,
Бу инсан,

о инсанын
Архасында дағ ола.
Үрәкләрин гапысы
Бир-биринин үзүнә
Тажбатај ачыг ола.

Үрәкләрин гапысы
Бағлыдыр бир-биринә
Бахсалар да көз-көзә.
Ачылсајды

үрәкләрин гапысы,
Дејәрдим,
өлкәниздә
Будур әсил мө'чүзә!

Август, 1972, Франкфурт-Майн

ЛАТЫН ДИЛИ

Латын дили!
Һәр сөзүндә дүнја бојда јүк дашыјыр,
Латын дили!
Милләт өлүб, дил јашајыр.

«Ана» дејән, «торпаг» дејән, «Вәтән» дејән
јох бу дилдә.

Анчаг јенә јашар бу дил.
Сабаһ бизим әрзимизин
Сәрһәдиндән о јана да
гошар бу дил.
Бәлкә... бүтүн улдузлары
кәзәр бу дил.

Дөјүшләрдә зәфәр чалыб
Өлән әрә бәнзәр бу дил.
Вәтәни јох,
Милләти јох.
Јашар өзү.
Елмләрин тәмәлидир
Әввәл сөзү, ахыр сөзү.
Ким дејир ки, өлүдүр бу?
Һәкимләрин,
Алимләрин,
Лоғманларын дилидир бу.
Бу дил илә һесабланыр ај да, ил дә.
Чичәкләрин,
Бөчәкләрин,
Күләкләрин,
Фәләкләрин
Адларыны јазыр алим
өлү дилдә.

Ким дејир ки, өлүдүр бу?
Өлүлөрүн дили дејил,
Дирилөрүн дилидир бу.

Атлантика саһилиндө
Чоша-чоша,
Даша-даша:
— Мән азадам, мән хошбөхтөм,—
Дејир натиг јад дилиндө.
Сөјлө, натиг,
Инди нәјә инанаг биз—
Гулағамы,
Ја көзөми?
Әмәләми,
Ја сөзөми?
«Мән азадам, мүстәгиләм» сөзләрини
Өз дилиндө демәјә дә
Ихтијарын јохса әкәр,
Де ким сәнә азад дејәр?..
Сөјлө, нечә азадсан ки,
Комаларда душтаг олуб
ана дилин?

Бөјүк-бөјүк мәчлисләрдән
Итирилиб илим-илим?..
Ичласларда, бир кәлмәси, сөзү јохдур.
Бәлкә... онун бөјүк, рәсми мәчлисләрә
Чыхмаг үчүн үзү јохдур?
Сөјлө, бәлкә—бич доғулуб,
Атасындан јох хәбәри?
Бәлкә бу дил чох касыбдыр,
Гучағына сығышмајыр
Әсрин бөјүк фикирләри?..
Сән дәрдә бах,
Вәтән дә вар,

Милләт дә вар.
Анчаг онун дили јохдур.

Елә бил ки,
Жүзкү кими, һамар, шәффаф ројалын вар,
дили јохдур...

Инди сөјлө,
Һансы дилә өлү дејәк?
Вәтән варкән,

Милләт варкән,
Кичик, јохсул комаларда
душтаг олан бир диләми?
Јохса, узун әсрләрдән
кечиб кәлән,
Халгы өлән,
Өзү галан бир диләми?

Касабланка, апрел, 1967

Дөјүшән сәтирләр

ӨЛҮМӘ КЕДӘНДӘ

Сиггәтүл-Исламын* хатирасина.

Өмрү боју

«Вәтөн»—деди,

«халг»—деди.

О, азадлыг наминә

Бәдбәхт мәмләкәтинә

«Ојан»—деди,

«галх!»—деди.

Галхды бүтүн мәмләкәт,

Кетди онун далынча.

Анд ичдиләр гылынча

Намы чарпышачагдыр

Кәлмәнин чајнағындан

Азадлыгы алынча.

Вурушдулар,

гырдылар.

Гырдылар,

гырылдылар.

Ахыр, мәғлуб олдулар.

Башчы тәслим олмады

Чәкилди Әрк башына

Вурушду тәкбашына.

Вурушду илләрлә о.

Вурушду, усанмады.

Нә гәдәр вурушурду,

Нә өзүнү,

нә дә ки

Азадлыгын наминә

Өлән өвладларыны

Гоча, мәғлуб санмады...

Гәрибә әһвалатлар

Кәзди ел арасында;

Ахыр дүшдү лап әлдән,

Гоча шири тутдулар

Бир күн, мағарасында.

Өз хејрини, шәрини

Нәлә дә анламајан

Бојнундакы халтаны

Өзүнә зинәт сајан

Кәсләр: «чәлладсан!»—дејә,

Башладылар о саат

Ону мүһакимәјә.

Дедиләр ки, нечә ил

Гырғына вердин бизи,

Намимизин көзүндән

Салдын Вәтәнимизи...

Өлүм белә чох аздыр,

Сәнин кими чәллада.

Гурбан вердин минләри

Бир шөһрәтә,

Бир ада...

Өлмәлисән, өлмәли,

Гәтил гәтл едилмәли.

Гоча деди:—Бу кәлди

Мәним әлимдән анчаг.

Өлүм наминә јох, јох,

Һәјат!

Һәјат наминә

Вурушмушам мән анчаг.

Анлаја билмәдиниз

Нејләјим ки, сиз мәни.

Тез өлдүрүн, тез мәни.

Бир аһ чәкди дәриндән

Гоча галхды јериндән.

Бахды дар ағачынын

Јелләнән кәндирина.

* Сиггәтүл-Ислам—Мәшрутә һәрәкатынын көркәмли мүчәһидләриндән биридир.

Нәһәнк аддымларыҗла
 Кетди е'дам јеринә.
 Бирдән, о нә көрдүсә
 Дурду... дајанды бир ан.
 Тез јолуну дәјишди,
 Доланды,
 Өтдү јандан.
 Јол үстүндә аловтәк
 Алышан бир чичәјә,
 Гыјмады...
 Кери дөндү
 Өлүмә кедәндә дә
 О, ади бир чичәјин
 Нәјатыны дүшүндү...

Ијул, 1972

ГОРУГ

Тап-тарап!
 Даш дәлән күллә сәсиндән
 Кишнәјир гајалар,
 Гызарыр коллар.
 Бир анлыг ләззәтин тәнтәнәсиндән
 Чөлләрдә нә чејран,
 Нә гырговул вар.

Нечәси тәрк олур бирчә саатда
 Билмирәм,
 Инсанда бу, нә һәвәсди?
 Бир анлыг севинчин ајағы алтда
 Инсан, көзәллији гурбан да кәсди.

Көјдә ганад чалан турачы бирдән,
 Көјдән ендирмәји о, һүнәр билир.
 Бәс нијә билмир ки,
 бу әјләнчәдән,
 Ахы көзәллијин нәсли кәсилир.

Марал тора дүшәр бујнузларындан,
 Онун көзәллији—дүшмәндир она.
 Нәлә тапылмајыб елә бир инсан
 Ох ата гарғаја, ја да гузгуна...
 Алимләр,
 арифләр,
 һеј заман-заман
 Чарәләр, тәдбирләр дүшүндү мин-мин.
 Ана тәбиәтин гулагларындан
 Нүснүн бу сырғасы гопуб дүшмәсин.
 Горуглар дүзәлтдик,

Көзэл горуглар,
Горудуг гушлары горугларда биз.
Жалчын гајаларда
 һәр ғыш,
 һәр баһар,
Женә гаггылдады кәкликләримиз...

Горугда горудуг,
Севдик онлары,
Көзәллик дағлардан итмәсин—дедик.
Чејрана, чүјүрә кәм баханлары
Ганунун әлијлә чәримәләдик...

Адамлар, адамлар
 һәрәси бир чүр.
Кими јашадыр,
Кими өлдүрүр...
Чејрана, чүјүрә даш атан да о.
Горуглар јарадыб јашадан да о.

Чејраны, чүјүрү горужур һәр ан
Көзәллик наминә бизим горуглар.
Анчаг милләтләри,
 горуг ичиндә
Сахлајыб мәһв едән өлкәләр дә вар.

«Азадлыг өлкәси!»
Азадлыгмы бу?
Вәтәндаш душтагдыр өз вәтәниндә.
Азадлыг, әдаләт јеринә һинду
Алыр гучаг-гучаг сөз вәтәниндә.

Әдаләт наминә зүлмүн, зилләтин
 сазыны чалдын,
Кеттолар ичиндә сән бир милләтн,
Гојун сүрүсүтәк һасара салдын.
Чәлләд, сөјлә сәнин дамарларындан
Ахан бузлу суму, јохса ганмыдыр?
Гушларың нәслини горужур инсан,
Халглары әритмәк инсафданмыдыр?

ДАН ЈЕРИ

Сон заманлар АБШ-да «Башга чүр
дүшүнәнләр»ин ады «гара сијаһыја» дүшүр.
Бу сијаһыја дүшәнләрдән бири дә мәшһур
физик, «Халглар арасында сүлһү мөһкәм-
ләтмәк үчүн» бејнәлхалг Ленин вә Нобел
мүкафатлары лауреаты Лајнус Полингдир.

гәзетләрдән

— Мәним фикрим,
 сәнин фикрин,
 онун фикри...
Бу нә демәк?
Бир өлкәнин милјон-милјон вәтәндашы.
Башга-башга дүшүнәрсә
Бәс һөкүмәт нәјә кәрәк?
Биз һаһмыз бир фикирин
 бир сәсијик.
Лајнус деди:—Јох, јох, мәкәр
Биз һаһмыз бирчә рәнкли
Инкубатор чүчәсијик?
Јохму мәним өз варлығым,
 өз нәфәсим?
Аһы нечин боғулмалы
Мәним сөзүм,
Мәним сәсим?
Сусдурдулар дәрһал ону—
«Һагг» адындан һагг оғлуну.
«ФБР»-ин дүзәлдији
Мүдһиш гара сијаһыја.
Артырылды бир нәфәр дә
Адлар дејил,
 дүшүнчәләр

яныб. сусду,
Сусуб жанды
О дефтердә.

Һөкумәтләр чәркәсиндә
Өз јерин вар.
Һидрокенин, атомун вар.
Танкларын вар, топларын вар
Нәләрин вар,
Нәләрин вар!

Гүдрәтини, гүввәтини
Ағыр-ағыр силаһлара сән вермисән.
Бәс еләјсә нијә горхдун
Горхун нәдир?—Билмирсән?
Үрәјинин ортасындан
Бир сәс деди:—Һагга сығын!
Сәнин горхун—Һагсызлығын!
Атомунла, ракетинлә
Сән елә зәнн еләмә ки,
Һакимисән јерин,
көјүн.

Бош һавадыр сәсин, күјүн.
Силаһлара архаланан сәнин күчүн—
зәифлијин,
ачизлијин,
күчсүзлүјүн.
Һаггын узун ипинә бах, о јумагда
әмәлләрин
дүјүн-дүјүн...

Һеч хәбәрин јох өзүндән.
Јарпаглары сол тәрәфә әјән күләк
сагдан әсир.

Ону солдан ахтарма сән.
Орда, бурда сән өзүнү чох өјүрсән.
Әслиндәсә
Сән горхундан учунурсан,
үшүјүрсән.

Горхмадығын бир мәмләкәт
де вармы һеч?
Белә ганлы силаһлары олан өлкә
горхармы һеч?

Сән горхурсан дүнән, бу күн.
Мин гидрокен бомбасындап
Горхулудур сәнин үчүн
Ганан бир баш,
Јанан үрәк!
Сән атомдан горхмамысан
Бир фикирдән, дүшүнчәдән
горхдуғунтәк!

Бојалары һәгигәтдән,
Һәгигәти рәзаләтдән
Өз көзүлә көрдүјүнү бош һағылдан
Сечә билән,
бир ағылдан,
нијә горхдун?

— Билирәм мән!
Әкәр Лајнус бөһтанчыса,
јаланчыса

Нијә онун дедијини
Мәмләкәтдән кизләдирсән?
Нијә ону һәбс едирсән?
Милјон-милјон гошунун вар,
О исә тәк.

Нијә горхдун?
Тәкбашына Лајнус сәнә нејләјәмәк?
«Ағ евдә»ки «гара дефтер»—
Гананларын,
Һагг одуна јананларын
сијаһысы!

Көр нечә дә үстәләјиб
јахшы, писи!

Башларыны јерә дикиб
Гојун кими отлајанлар—
Әсарәти һүрр сајанлар,
Бу Вәтәнин һәр не'мәти, сизә еһсан!
Еј Вәтәнчүн алышанлар,
Сусмајанлар, данышанлар,
Гисмәтиниз өлүм, зиндан!
Атомун вар, ракетин вар,
Сән горхурсан.
Бу горхунун ағырлығы

дәјеридир.
Үфүгдәки ал рәнкә бах,
Дан јеридир,
Дан јеридир!

HEO

Асија вә Африка язычыларынын Дашкәнд мушавирәсиндән тәәсүрат.

Бир салонда ики гит'э,
 Һәр гит'эдә нечә милләт...
 Һәр натегин чијинләри архасында
 бир мәмләкәт

Дајаныбдыр...
Ојаныбдыр
Јухусундан,
Африканын, Асијанын
гаралары,

Жаралары
Көз баглайыр.
Вараглайыр өтөңлэри
 һәр данышан өз дилиндә...
Мәнзилиндә мәһбус олан
Бу дүнәнин мәһкумлары
 данышырлар
 инди уча бир күрсүдән,

Лох хүрхүдэн,
 Лох горхудан
 бу дүнэнки мээлүмлары,
 Дили бағлы, голу бағлы мәнкулмлары.
 Дилләр әлван,
 Мәтләб ејни...

Дәрдләр, гәмләр бир оlanda
сөз бир олар.
Дүнјанын бу башы илә
О башы һәмфикир олар.
Данышанлар, ејни сөзү
тәқрар едир дөнә-дөнә

Дилләрини билмәсәм дә
 Үччә кәлмә бәсди мәнә:
 «Империя»
 «Колония»
 «Нео, нео!»
 Нәдир нео?
 Көһнә тәлә,
 Тәзә һијлә!
 Бу неолар—сөзү кизли, гәсди дәрин.
 Ојун ачды башларына
 Сөзүн һәрфи мә'насында
 баша дүшән милләтләрин.
 Бу неолар—
 бу тәләләр,
 бу һијләләр
 мин-мин олур.
 Тәзә-тәзә һијләләрдән
 баш ачмаг да чәтин олур.
 Нагга-нагаг гарышыбдыр бир-биринә—
 Кәл баш чыхарт
 неоларын үстү бәзәк, алты тәзәк
 Мин чүр фитнә-фәсадындан,
 Нагг боғулур нагг адындан.
 Өз наггыны тәзә-тәзә баша дүшән
 милләт,
 ушаг мисаллыдыр.
 Сијасәтдән хәбәри јох,
 мин арзулу, хәјаллыдыр,
 Һәлә дүнја сәһнәсиндә
 о тапмајыб өз јерини.
 Гамашдырыр парылтылар
 һәлә онун көзләрини.
 Көрпә ушаг һардан билә
 Она јахын көрүненин
 Чох-чох узаг мә'насыны?
 Һардан билә
 Гаранын ағ мә'насыны?
 Көһнә, гәдим һијләләри нечә кәрә
 Тәзә-тәзә бојаларла
 Једирдирләр сөзү ачыг,
 көзү бағлы милләтләрә.
 О данышан натиғә бах!
 Неолардан фәрјад чәкир,

Бүтүн тәзә һијләләри, кәләкләри
 сајыр бир-бир,
 Дејир:—Бәсдир, бу алданыш.
 Артыг бүтүн бу неолар бизә таныш!
 Бу неолар—үстүмүздә гылынч кими
 әсир бизим.
 Сачымызы сығаллаја-сығаллаја
 Башымызы кәсир бизим.
 Сизин кими бир инсаныг.
 Биз нә дашыг,
 нә дәмирик,
 Јетәр, артыг биз һеч кәсә
 Јамаг олмаг истәмирик!
 Јаман дәрддир,
 Өзкәсинә јамаг олмаг!
 Јаман дәрддир,
 Азадлығын һәсрәтинә
 дамаг олмаг.
 Јаман дәрддир,
 Көзүн ола,
 амма көрә билмәјәсән.
 Јаман дәрддир,
 Әлин ола
 Евиндәки зир-зибили
 Сән сүпүрә билмәјәсән.
 Јаман дәрддир,
 Дилин ола,
 нә данышыб, нә динәсән.
 Јаман дәрддир,
 Ағлын ола,
 өзкәсинин ағлы илә
 дүшүнәсән...
 Јох, заманын өз сөзү вар.
 Һәр кечәнин күндүзү вар.
 Әјриләр дә дүз көрүнүр
 Сијасәтин ајнасында.
 Бу нә сирдир?
 Ајнанын ки, бир үзү вар.

Киприн ики вәтәндашы
 Јан-јанашы
 әјләшибдир бу салонда.
 О да инсан,

Бу да инсан...
 Ејни дәрди
 о да чәкир, бу ла чәкир.
 Нәр икиси суја гачыр,
 Амма көзә көрүнмәјән сирр, онлары
 Ода чәкир, ода чәкир.
 Түрк јунана дејир:—Кипр
 Нәм мәнимдир, нәм сәниндир.
 Сәнин мәнә,
 Мәним сәнә
 Атдығымыз күлләләрсә
 өзкәниндир.
 «Ајыр-бујур»—сијасәти
 Јурдумузда од галады.
 Биз бир јана,
 Ејни дили,
 Ејни дини
 нечә јерә парчалады.
 Сән дә гузу,
 Мән дә гузу,
 Кәл горујаг чанавардан өзүмүзү!
 Кәл горхмајаг
 Нә сән мәнән,
 Нә мән сәнән.
 Кәл биз горхаг
 чанаварын мә'дәсиндән.
 О мә'дәдә нәзм олунур
 Нечә-нечә сәнин кими, мәним кими
 балачалар.
 Кичик-кичик тәпәләрдән
 дағ учалар.
 Биз вуршуб
 Чијнимизин үзәриндә
 учалдарыг империјаны...
 Бөјүкләрин гидасыдыр
 кичикләрин гызыл ганы.
 Кәл анлајаг бу наггы биз:
 Бир гылынчла,
 Бир гәләмлә
 Јазылыбдыр тарихимиз.
 Бизим ашыг
 Сизин елдән илһам алыб,
 Сизин ағач,

Бизим баға көлкә салыб.
 Өкүзүмүз олмајанда
 Сәнин бабан,
 Бизә вериб өкүзүнү.
 Бабам өлүм јатағында
 Пир бабаны чағыртдырыб
 Опа дејиб сон сөзүнү.
 Ахы бизим
 Дәдәмиз дә,
 Бабамыз да
 Гардаш олуб.
 Мәкәр инди,
 бу гардашлыг,
 бу јолдашлыг
 унудулуб?..
 Даһа бәсдир,
 Кәл, гардашым, верәк бу күн әл-әлә биз,
 Салаг гурдун јувасына вәлвәлә биз!

Нечә дилдә данышан бу адамларын,
 үрәји бир,
 сөзү бирдир.
 Сијасәтин ајнасында
 Әјриләр дүз көрүнсә дә
 Ајнанын ки, үзү бирдир!

Дилләр әлван,
 Мәтләб ејни,
 Дәрдләр, гәмләр бир оlanda
 Сөз бир олар.
 Дүнјанын бу башы илә
 О башы нәмфикир олар.

Дашкәнд—Бакы, 1968

ДЭРДЭ БАХ!..

БМТ-нин өнүндө жүз ийрми алты байраг,
Алышыр чыраг-чыраг!
Жүз ийрми алты өлкө,
 жүз ийрми алты милләт!
Бир бинаја топланыб бу бојда бир планет.
Галхыр нұмајәндөләр,
 галхыр уча күрсүјә.
Һәр бири бир милләтин,
 мәмләкәтин адындан.
Онлар бахыр дүнјаја,
Өзүнүн һагг сандығы,
Мәним һаһаг сандығым
 гара е'тигадындан...
Тәзадларын ичиндә фырланан бу дүнјанын
Һадисә далғалары..
БМТ-дә хәбәри,
 йерләрдә мүбтәдасы!
Бу салонда сәсләнир
Бир ағызда бојалы, бир ағызда бојасыз
 онун әкс-сәдасы!..
Хәбәрләр ахын-ахын,
Хәбәрләр узаг, јахын.
Хәбәрләрин һәр бири,
Һәм сөзү,
 һәм өзүдүр
 бир мәнләкин,
 бир јолун!
Хәбәр далғаларынын саһилидир бу салон!..
Өлкәләрдә тәлатүм!
Өлкәләрдә тәлатүм!
Жүз ийрми алты байраг!
Бу сәј, бу күн, бу гәдәр!

Ким билир, аһ ким билир,
Сабаһ нечә олачаг?!

Топлар сусуб, данышмыр.
Чәбһәдә жох,
Бурда көр,

бурда
эсил дөјүшү.

Сусуб хүнэр дөжүшү,
Башланыб дил дөжүшү!

Эвэз еднб күүлэни
Адамы өлдүрмэјэп,
Эдалэтин адындан, эдалэти өлдүрэн,
Бэрбэээкли сөз инди.
Бачарырсан дөз инди!..
Натигэ бах!

Данышыр:

Гәһгәһә адландырыр
Апасыны итирән көрпәннн фәрјадыны.
Вјетнама төкүлән бомбаларын адыны
«Әдаләт чичәкләри» чағырыр!..

Сэн дэрдэ бах!

Вичданы, иштаһына једирэн намәрдә бах!..
Әмәл һара, сөз һара?
Нечә дөзүр бу күрсү,
Һәгигәтин үзүнә көзкөрә шиллә чәкән
аһаппаг јалаңлара?

Бурда үрэк данышмыр
Бурда сөзүн далында
Үрэк дежил,
Сөз дүрүр!

«Су» сөзүнүн далында

«Атəш» дурур,

«Көз» дурур!..

Бурда «севки» сөзүндө сән «нифрәти» баша дүш.

«Азaдлыг» кaлмaсиндe «aсapэти» бaшa дyш.

Дипломатын рэгибэ һијлэ дэрсн һэгиггэг.

Дипломатын дилиндэ

Сөзүн өзү јаландыр.

Сөзүн тәрси—нәгигәт!..

Нә гәдәр ки, үрәкләр данышымыр күрсүләрдән,
Һагсызын дилиндәки «Һагг» сөзүнә күлмә сән.
Һаггы сусдурачаглар, онун ишартысыны

Узагдан сезэн кими.
Эзэн, эзилэн кими,
Эзилэн эзэн кими
Энлији киршаныјла көзүнө дүртүлөчөк.
Јаланлар, ағ јаланлар һәгигәтә күлөчөк!..

Истәрәм,
истәрәм мән:
Дипломат натиғләри,
говулсун күрсүләрден.
Сөзләрин тәпијиндә «һагг» сөзү тапданмасын!
Һагг, һагсызын одуна
Алышмасын,
јанмасын!
Өз одуна алышсын!
О уча күрсүләрден
Гој алимләр данышсын,
Философлар данышсын,
Нәғмәкарлар данышсын!
БМТ—мәчлисиндә
Нәғмәдир мәним сәсим!
Олмамыш,
сөз далында
Өзкә гәсдим, гәрәзим.
Һәмишә һагг демишәм.
Эзиләнин һаггыны, эзәндән истәмишәм!
Истәрәм өз дәрдини үрәјиндә кизләдиб
Милләтләр ағламасын
Астадан хысын-хысын!
О уча күрсүләрден
Эзиләнин һаггыны
Үрәкләрин дилилә
Нәғмәтәк пычылдасын!

Нојабр, 1971

Поемалар

ШӘБИ-ҺИЧРАН

«Фүзули... алаһи инсанијәтдә тамам гәмзә»
дәләрин вә мөһнәткешләрин јүкләрини кө-
түрмәк вә мәзлумларын һалына јанмағ үчүн
хәлг олунубдур».

Ф. Көчәрлә.

ПРОЛОГ

Нә вар белә, нә дејирсән?
Нијә белә титрәјирсән,

еј гәләм?

Мән елә бир каината бу күн учмағ истәрәм,
Ки, онун һәр сәјјарәси бөјүк бир каинатдыр.
Еј илһамым, о әлчәтмәз зирвәјә мәни чатдыр!
Еј гәләмим, күнәш кими алышајдын, јанајдын.
Сән ағачдан, көмүрдән јох, поладдан
јаранајдын.

Сүр'әтини илдырымдан алајдын дејирәм ки,
Елә мүнәт дәрјасына чуммағ истәјирәм ки,
О дәрјанын һәр гәтрәси бир сәнәт инчисидир.
Һәр дамласы атәш олуб үрәкләри исидир.
Еј гәләмим, күнәш кими алышмасан, јанмасан,
Еј илһамым, дәрја кими чошуб далғаланмасан
О дәрјанын сирләрини көрә биләрсәнми сән?
Дәрја јарат о дәрјанын һәр кичик гәтрәсиндән.
Онун һәр бир тәләтүмү мәнә танышдыр,—дедим.
Гәввас олуб о дәрјада мән чох үзмәк истәдим.
Батдым бирчә дамласында, дамласы да дәриндир,
Бурда фәрман гәзәб долу чошгун ләпәләриндир,

Ләпәләрин гучағында долашдым ахшам-сәһәр,
Көзләrimi гамашдырды дибиндәки иччиләр.
Дәрк етмәдим мә'насыны, чан һејрәтдән учунду.
Һејрәтимин шахтасында идрак доңду, нә доңду!

ИКИ МҮӘЛЛИМ

Һејрәт, еј бут, сурәтин көрдүкдә лал ејләр мәни,
Сурәти-һалым көрән, сурәт хәјал ејләр мәни.*

Бир әлиндә китабча, бир әлиндә јасәмән,
Мәһәммәд аста-аста гајыдыр мәдрәсәдән.
Бир гајғы кизләнибдир дүјүнләнмиш гашында,
Бир дүңјанын сирри вар о далғын бахышында.
Нечин көрән о белә пәришан, пәжмүрдәдир,
Нә дүшүнүр, нә аныр, үзүндәки гәм нәдир?
Бәлкә чаван шаирин бир гәза вар башында?
Гәлбинә гармы јағыб өмрүн баһар јашында.
Нијә о далғын кедир, нијә пәришан кедир?
Елә бил һәр ан онун чанындан бир чан кедир
О, бир дөңкә башында кәлиб сакит дајаныр,
Шам кими сакит дурур, шам тәк ичиндән јаныр.
Бахышлары санчылыр балача бир ејвана
Арзусу бир күл олуб о ејвандан бојлана...
Гијамәтми гопар, аһ!.. Бунлар әбәсдир, әбәс!
Арзу дан улдузудур, о һәр саат көрнүмәз.
Изтираблар, әзаблар ачарыдыр арзунун,
Чох-чох дашлы, кәсәкли јоллағы вардыр онун,
О, бинанын өнүндә кәзинир јана-јана,
Дүшүнүр: «Бир гуш олуб гонајдым о ејвана,
Аһ... ја да бир парчачыг долан булуд олајдым.
О ејваның үстүнә кәлиб көлкә салајдым...
Ахы бунлар нәдир ки, әлиндә кор фәләјин?
Каш чичәји олајдым ејвандакы дибчәјин.
Бахајдым, һеј бахајдым мән ордан өз Лејлама.
Ешгими сөјләјәјдим кечә-күндүз Лејлама.
О мәнә су сәпәндә тохунајдым әлиңә,
Ја бир дамчы су олуб мән гонајдым әлиңә...»
О дүшүнүр...

* Фасилләрин аял әлиндә гара һәрфләрдә јазылган бүтүн сһиграф-
лар Фүзулиниңдир.

Саатлар кәлиб кечир ан кими,
Јер күнәшин башына дөнүб доланан кими,
Доланыр, һеј доланыр о, бинанын башына.
Дүңјанын ән мөһтәшәм бинасыдыр бу бина
Шаир Мәһәммәд үчүн!

Севән о үрәк үчүн
Елә бил бу бинанын үстүндән доғурду күн...
О үрәк үчүн јәгин,
Бу бинанын өнүндән кечир јолу Кә'бәнин...
Дүшүнүр: «Бу бинаны тикән устаја гурбан,
Елә бил ки, нур јағыр онун даш-диварындан.
Јанды илһам чырағым
Бу бинада бәсләнән бир гызын нәфәсиндән.
Һәјатымы, ешгими о гыза борчлујам мән...»

Асылыр нәзәрләри
Сырга кими бу заман,
Дибчәкдәки чичәјин
Көрпә будагларындан.
Горха-горха гохлајыб
О, солуну, сағыны
Атыр бу дәм ејвана
Јасәмән будағыны...
Ата чыхыр ејвана,
Нәзәр салыр дөрд јана—
Кимсә дәјмир көзүнә,
Дејинир өз-өзүнә.
О, көксүнү өтүрүр,
Јасәмәни көтүрүр.
«Лә'нәт шејтана»,—дејә
Әзиб атыр күчәјә.

Әзилән јасәмәнә баха-баха Мәһәммәд,
Дүшүнүр өз ешгини, гәлби јуха Мәһәммәд:

Мәһәммәд

— Еј мүәллим, сән мәнә нечә ил дәрс демисән,
Инди белә көрүнүр һәр шеји тәрс демисән.
Сәнин чијәрпараны мән сеvirәм, нә олар?
Көз көрдү, көнүл севди, мәним нә кұнаһым вар?
Бир-бир өјрәтдин мәнә отуз ики һәрфи сәп.
Отуз ики!.. Бу гәдәр һәрфләрин ичиндән,
Үчүнү сәнин гызын—Лејла өјрәтди мәнә.
Һејранам бу үч һәрфини һөкмүнә, гүдрәтинә,
Одур мәним синәмдә атәш олуб һеј јанан,

Ајин, шин вә бир дә гаф!.. бу үч һәрфдән јаранан.
 Ешг сөзү сөзләрин султаныдыр, тачыдыр,
 Ешг—һәјат ағачыдыр!
 Сән дә, мән дә, Лејла да бу ағачын барыјыг,
 Торпагдан атәш алан ешгин аловларыјыг.
 Гара торпаг олса да илк вә ахыр јеримиз,
 Ешгдир тинәтимиз, ешгдир чөвһәримиз.
 Сән өјрәтдин, сән мәнә шәклини бу һәрфләрин,
 Гызынса үч һәрф илә бу сонсуз, көјүн, јерин.
 Инсан дүјғуларынын сиррини ачды мәнә.
 Ешгимлә вагиф олдум бу дүнјанын сирринә.
 Зәһмәтини данмырам, чох борчлујам сәнә мән,
 Сән һәјат кәлмәсини јазмағы өјрәтмисән,
 һәјатын сирриниса гызын өјрәдиб мәнә,
 Мән борчлујам Лејламын о сәһркар һүснүнә.
 Дилини өјрәтмисән
 Китабларын мәнә сән.
 Оса мәнә өјрәдиб тәбиәтин дилини,
 Онун сирли дилини, онун чәтин дилини.
 Инди мән анлајырам ешг имиш һәр нә варса,
 Бәли, қимин гәлбини ешг атәши јахарса,
 Дүнјаны дәрк ејләјәр, ешг бир амал имиш,
 Сәнин мәнә вердијин «елм гејлү-гал» имиш.
 Еј мүәллим, нејнирәм чансыз китаблары мән?
 Ән бөјүк китаб онун һүснүдүр... шө'ләсиндән
 Ишыгланыр мәнимчүн мүбһәм сирри чаһанын...
 Ешг бир мәһвәридир бизим гоча дөвранын...
 Еј мүәллим, оланы сөјләдим сәнә јалныз,
 Өзүн сөјлә, һансыныз гүдрәтли устадсыныз?
 Кәндли гызыдыр анам, бир пешәкардыр бабам.
 Өзүм дә, еј мүәллим, јазылмамыш китабам.
 Сәнин әлин бөјүкләр, шаһлар әтәјиндәдир,
 Үзү дөнүк дүнјанын һөкмү, күчү сәндәдир.
 Сән шаһларын бағындан чох мејвәләр дәрмисән,
 Сән өз чијәрпараны һеч мәнә верәрмисән?..
 Дејә көкс өтүрүр, о дәриндән-дәринә,
 Чеврилиб јаваш-јаваш үз гојур евләринә.

ЧАН ЈАНҒЫСЫ

Ешгдир ол нәш'еји-камил ким ондандыр мүдам,
 Мејдә тәшвири-һәрарәт, нејдә тә'сир-сәда.

Мәдрәсә һүчрәсинә јығылыбдыр чаванлар,
 Сәнәтә, ше'рә даир фикир јүрүдүр онлар.
 Бири дејир: һәјатын һүснү, сүсүдүр сәнәт,
 Бири дејир: үрәјин дөјүнтүсүдүр сәнәт.
 Бири дејир ки, сәнәт тәбиәтин сәсидир,
 Бири дејир ки, сәнәт ешгин илаһәсидир.
 Бири дејир ки, сәнәт һәр бир шејдән инчәдир,
 Бири дејир ки, сәнәт адичә әјләнчәдир.
 Бири дејир ки, сәнәт чәлб едә билмир мәни.
 Бири дејир ки, сәнәт инсан дүшүнчәсини,
 Фикрини, хәјалыны учурур ғанадында...
 Тәләбәләр ичиндә Әбдүл Кәрим адында
 Бир сиваслы* да варды,
 Мүдавимләр һамысы она һөрмәт гојарды.
 О кечибдир һәјатын шахтасындан, гарындан,
 Ағлыјла, тәмкинјилә сечилир достларындан,
 Һәм дә көзәл неј чалыр, о чалыр јана-јана,
 Ешидән һејран галыр онун маһныларына.
 Тәләбә достларындан о, јашлыдыр бир гәдәр,
 Һәмишә олдуғу тәк јенә бүтүн нәзәрләр
 Јалныз она дикилир,

Тәмкинлә, аста-аста
 Данышыр Әбдүл Кәрим:

— Еј мәним әзизләрим,
 Сәнәт дәрјаја бәнзәр, онун мин бир һалы вар,
 Онун сирләрлә долу чаһи вар, чәлалы вар.
 Қиминин бу дәрјада көрдүјү чөр-чөп олу,
 Қими дә дибиндәки инчиләрә вурулу.
 Мәнчә, чан јанғысыдыр, ше'р, сәнәт, а достлар.
 Қимин ки, үрәјиндә бир јанғы вар, бир од вар.
 О, дәрк едәр сәнәти,
 Инсан мәһәббәтидир јарадан һәр сәнәти,
 (Мәһәммәдә бахырды о, бунлары дејәркән).
 Сорушун, неј чалмағы нечә өјрәнмишәм мән?
 Бунун өз тарихи вар.—
 Јенә она дикилди суал долу бахышлар.
 О, башыны јелләдиб бир аһ чәкди дәриндән.

* Сивас Түркијәнин гәдим шәһәрләриндәндир.

Аһ алова чеврилиб сачылды көзләриндән.—
 — Һәр күнүн өз һөкмү вар.
 О Чалдыран дапасы* башлананда, а достлар,
 Дәлиганлы чавандым;
 Султанын фәрманыны вәтән чағрышы сандым.
 Халгым чағырыр дејә
 Кетдим мұһарибәјә.
 Ган јох нди көзүмдә,
 Мин асланын күчүнү һисс едирдим өзүмдә.
 Нечә говғаја дүшдүм,
 Кечә-күндүз дөјүшдүм.
 Јорулмадым бир ан да,
 Һәр дөфә ғылынчымы саға-сола чаланда
 Нечә шаһ әскәрини мән торпаға сәирдим,
 Гәһрәман олдуғуму һамыја көстәирдим.
 Каһ әлдән, каһ ајагдан, каһ башдан алдым јара,
 Анчаг мөһәл гојмадым чандакы ағрылара,
 Мин бир говғаја дүшдүм.
 Кечә-күндүз дөјүшдүм.
 Анчаг бир күн... аһ.. о күн...
 Илк дағыдыр өмрүмүн,
 О күн мәним инди дә јадыма дүшән заман
 Түстү галхыр башымдан,
 Одсуз, көзсүз јанырам.
 Мән о күнү инди дә гәм ичиндә анырам.
 Ғылынчымы сијириб ат белиндә сүзүрдүм.
 Бу вахт бирдән өнүмдә бир шаһ әскәри көрдүм.
 Дөнүб гачмаг истәди көрән кими о мәни.
 Мәнсә мачал вермәјиб тез һағладым дүшмәни.
 О дөнүб мәнә бахды, аман о нечә бахды!
 Елә бил ки, һәр көзү ган долу бир чанагды.
 О бахышлар бу заман
 Рәһмсиз бир овчудан
 Рәһм, аман диләјән аһу тәк јалварырды.
 Көзүм ғызмышды мәним, мәндә инсафмы варды?
 Ендирдим ғылынчымы күрәјинә архадан
 О ыхылды. Бу заман
 Бир неј дүшдү, гарғы неј, онун голлуғ чибиндән,
 Дијирләнди кәнара...

Дөнүб нејә бахды, мән

* Чалдыран мұһарибәси 1514-чү илдә түрк һөкмдары Султан Сәлимнә Азәрбајҗан һөкмдары Шаһ Исмајыл арасында олмушдур.

Һејрәтлә бахдым она.
 Бахдым јанағларындан сүзүлән көз јашына,
 Јохса о ағлајырды?
 Бәли, бәли, бу ара
 Көзләрини зилләјиб учан ағ булудлара
 Өмрүнүн дәфтәрини бәлкә варағлајырды.
 Лә'нәт шејтана дедим...
 Бу дәһшәтли сәһнәдән узағлашмағ истәдим,
 О зарыја-зарыја мәнә «јахын кәл»—деди.
 «Сәнә бағышлајырам, кет о неји ал»—деди.
 Мәнә неј бағышлајыр, аман аллаһ, буна бах,
 Онун үрәјинә бах, онун дүјғусуна бах!
 Мән тез ендим атымдан, әјилдим она сары,
 Синәмә дағ чәкирди һәзин пычылтылары.
 О данышды. Сусду көј, сусду јер, сусду һәр јан.
 Тәзәчә евләндији, көзләри јолда галан
 Арвадыны анды о, көрпәсини анды о,
 Аһ чәкиб дајанды о.
 Башыны гучағладым,
 Һөнкүр-һөнкүр ағладым.
 Һәјатымда илк дөфә нифрәт етдим өзүмә
 О, сөнән көзләријлә бахыб мәним үзүмә:
 — Гардаш, олан олубдур, сән јахамы ач.—деди.
 Аман аллаһ, ај аллаһ, о мәнә «гардаш» деди.
 Јахасыны тез ачдым,
 Деди:—Неји вер бәри.
 Вердим, алды, әсирди јарпағ кими әлләри,
 Додағына апарды, сәсләр титрәди... чалды
 Булудлар топаланды, күнәш сөндү, гаралды.
 О, нејими чалырды, нејми чалырды ону
 Үрәјинин ғәмини, ешигини, арзусуну
 Гатды јетим секаһда о, нејин фәрјадына.
 Елә бил чағырырды кимијсә имдадына...
 Од чыхырды елә бил о јаныглы нәфәсдән,
 Гана дөнмүш үрәјим парчаланды бу сәсдән.
 Бу сәсдән чырағ кими каһ јаныр, каһ сөнүрдүм.
 Далыб нејин сәсинә дүшүнүр, дүшүнүрдүм:
 «Нечин дүшмән едирләр инсаны инсанлара,
 Сәбәб нәдир көрәсән бу күнаһсыз гаилара?
 Нәдән өтрү мән ону бу күнә салдым көрән?
 Төкүб онун ганыны нә газандым ахы мән?
 Онун нәғмәсиндәки јаныглы халлара бах,
 Шириң арзулара бах, инчә хәјаллара бах.

Фүзули, дәрһдән кам алмаг олмаз олмадан кирјан
Сәдәф су алмајынча әбри нисандан көһәр вермәз.

Тәк онунку дејилдир бу халлар, зәнкуләләр,
Мәнә дә чох доғмадыр бу кушәләр, наләләр.
Дүнја әсиркәмәјиб әзабындан ону да.
Мән онун нәғмәсини, ешгини, руһуну да
Анлајырам, дүшмәним
Ола билмәз о мәним!
Еләјсә, аһ еләјсә бәс бу кәсәкәс нечин?..
Гылынч вериб әлине шаһла султан бәс нечин
Бирдәрдли гардашлары гырдырыр гардашлара?
Мәним јарам дејилми

Бу јазығын көксүнә
Инди вурдуғум јара?

Јаралы да бу заман

Јәгин мәнә бунлары
Сөјләмәк истәјирди.

Сөзлә демәди анчаг, сөзү нәғмәјә верди...
Одуну, јанғысыны неј дә үрәкдән алды;
Неј үрәкдән үрәјә бир инчә көрпү салды.
Бирдән нәғмә кәсилди...

Көрдүм артыг кечинмиш...
Ағлаја-ағлаја мән,

Ону дәфн етдим һәмән.
Јухудадым елә бил, мән ајылдым јухудан.
Инди мәнә башга чүр көрүнүрдү бу чаһан:
Артыг һәр шеји билдим,
Өлдүрүб о јазығы мән өлүјкән дирилдим.
Гылынчымы туллајыб о андача јерә мән,
О мәрһумун нејини тахдым онун јериндән.

Өјрәнмәјә башладым о күндән неј чалмағы,
Ону мәнә өјрәтди чан јанғысы, көз дағы.
Сәнәт чан јанғысыдыр, мәнә көрә а достлар,
Бу дүнјанын одуна кәрәк јана сәнәткар».

О бунлары дејәркән Мәһәммәдә бахырды,
Мәһәммедин көзүндән сел кими јаш ахырды...
Бу јаш, «Инсан инсанын гардашыдыр»—дејирди,
«Сәнәт чан јанғысыдыр, көз јашыдыр»—дејирди.

Әјләшиб Мәһәммәд отағында тәк,
Ојнашыр үзүндә гәм булудлары,
Бајырда чүчәриб мин күл, мин чичәк,
Әријир гәлбиндә дағларын гары.
Үзүндән, көзүндән төкүлүр кәдәр,
Гәмләр дөвләтидир, дәрдләр варыдыр.
Ағаран дан јери, гызаран көјләр
Онунчүн Лејланын јанагларыдыр.
Боғур өз дәрдини о, јана-јана,
Ахытмаг истәмир көз јашларыны.
Ғаралан үфүгләр андырыр она
Лејланын кәдәрли бахышларыны.
Мәһәббәт дүнјаны анлатмыш она,
Лејла Мәһәммәдчин ешгин адыдыр,
Гыврымсач, бәстәбој, гаракез Лејла
Онун дүнјасыдыр, кайнатыдыр.
Баһар өз күлләри, чичәкләријлә
Лејланын адыны јазмыш дүзләрә.
Чөлдә пычылдашан јарпаглар белә
«Лејла!», «Лејла!»—дејир күндә мин кәрә.
— Јазмаг!..
Нәдән јазмаг?
Озанлар кими
Нәғмәјә чевирым мәһәббәтими?
Төкүммү гәлбимин бүтүн варыны?
Ғичран кечәсинин әзабларыны
Јазым һансы сөзүн гүдрәтијлә мән?
Аһ!.. Нечә сөјләмәк?

Һардан башламаг?
Нә гәдәр чалышыр, көзү өнүндән
Лејланын хәјалы чәкилмир анчаг...
Лејла ше'р кими, нәғмәләр кими
Сәсләнир ашигин гулағларында,
Лејла гызыл донлу бир сәһәр кими
Сүзүлүб гапыдан кирир бу анда.

Мəһəммəd

— Аман, бу хəјалмы, рəјамы? Әсла
Јох, бу хəјал дејил, өзүдүр...
Лејла!

Лејла

— Мəһəммəd!

Мəһəммəd

— Аһ, Лејла, де, бу сəнмисən?
Еј күнəш, сən кəјдən јерə епмисən?

Лејла

— Ешгдən гүдрəтли дүнјада нə вар?
Мəһəббəт јери дə кəјə галдырар.

Мəһəммəd

— Сən одму, атəшми, ја мənш'əлмисən?
Лејла, сөјлə бұра печə кəлмисən?

Лејла

— Дедим ки, мəһəббəт кəтирəр... атам,
Мəним нэр ишнə кəз гəјур мұда;
Мəни мəkтəбə дə бурахмыр артыг.

Мəһəммəd

— Архам ајдып ишыг, өнүм гаранлыг.
Инди биз нєјлəјəк?

Лејла

— Сən јаз, сən јарат,
Севмək бир нəјатдыр, јазмəг бир нəјат.

Мəһəммəd

— Сон чарəм будурса гəј дəрдү-сəрни
Мəним фикирлəрим, дүшүнчəлəрим,
Ешгим кағызлара сүзүлсүн дən-дən,
Гара сачларынын рəјилəсиндэн,
Сəнсиз гəһр едəрди бу чаһан мəни,
Сəнсən бу чаһана баглајан мəш!
О күн ки гəлбимн мən сənə вердим

Нэр шеј кəзлəримə кəрүндү ајдын
Варлыгы нечлијə мən дəјишəрдим
Әкəр бу дүнјада сən олмасајдын.
Доғрандым, кəсилдим мən дилим-длтим,
Дүнја əзəб еви, өмүр вəфасыз.
Кəрдүјүм нэр шејə инан, севкилим,
Сəнин кəзлəриннə бахырам јалғыз.
Нара бахырамса кəрүрəм сəни,
Гуш сəси, чај сəси, сəнин сəсиндир,
Чəкəндə кəксүмə күлүн əтрини
Санырам бу сəнин өз нəфəсиндир.
Гара кəзлəриндə батырам сəнин—
Бу кəзлəр дəрјада, кəјдən дəриндир.
Булуда дејирəм сачындыр јəгин,
Күллəр мənə бахан нəзəрлəриндир.
Јарпаглар—əллəрин, чешмəлəр—кəзүн,
Јағыш дамчылары—кəз јашларындыр.
Дүнја јаранмысан мəнимчүн өзүн,
Бахышым да сəнин бахышларындыр.
Китабам, кəл мəни ач вараг-вараг,
Кəр нəлəр чəкмишəм бу зəманəдən.
Вəфасыз билдијим дүнјаја анчаг
Сəнин сачларында бағланмышам мən.
Дəрк едə билмəздим дəһри, варлыгы
Нєјран олмасајдым кəзəллијинə.
Нүснүнүн əсрары, фүсункарлыгы
Ана тəбиəти андыр мənə.
Сəнин мəһəббəтин тəбиəт гəдэр
Кенишдир, əлвандыр, дəриндир, күлүм.
Гəрибə олурмуш дүзү севəнлəр,
Гəлбимн сən өзүн кəл диндир, күлүм.

Лејла

— Мən ки инанырам сəнин ешгинə.

Мəһəммəd

— Демишəм, севкилим, дејирəм јенə:
Сəнин үрəјиндир јурдум, мəскəним.
Мəһəббəт əгидəм, динимдир мəним.
Севирəм!
Севəна нə ганун, нə дин?
Нəбисн чапандыр севən кəзлəрини.

Бирдэн башга дини гәбул ејләјән
 Бир гәриб јолчуја бәнзәјирәм мән.
 (Кәлиһ гынамајын дејирәм ону)
 Бу динин һансы бир дин олдуғуну
 Билмәдән,
 Билмәдән еһкамларыны,
 Танымадан онун имамларыны
 Она кор-корана мән инанмышам.
 Бу дини ән бөјүк бир дин санмышам.
 Бу дини јаратды өз мәһәббәтим,
 Бир дәрди ејләди јүз, мәһәббәтим.

Л е ј л а

— Анд олсун, улдуза, анд олсун күнә,
 Ешгинин күчүнә, бөјүклүјүнә
 Өз варлығым кими инанмышам мән
 Илк дәфә мәктәбдә қөрүшүмүздән.
 Бу бөјүк ешг ки, бу күн сәндә вар,
 Судан од чыхарар, оддан су алар.
 Сәнин бу фүсунқар мәһәббәтиндән
 Инчиләр јарансын!..

Истәрәм ки, мән,
 Ешгинә дәм тутуб көјләр мәләшсин,
 Ешгин тарих олуб әбәдиләшсин.
 Анчаг бир шәрт илә:

унутма бир ан,
 Сән Одлар јурдунун өз өвладысан!
 Доғрудур, сән инди гүрбәт елдәсэн.
 Анчаг үрәјиндә јашасын Вәтән,
 Вәтәнин өз дили, өз тарихи вар,
 Өлсүн Вәтәнини танымајанлар!
 Гој сәнин ше'риндә дил ачсын Вәтән!—
 Онун күләкләри, онун чајлары,
 Биз ајры дүшсәк дә өз елимиздән,
 Гүрбәтдә өлмәсин дилимиз бары.
 Сәнин бу илаһи, илк мәһәббәтин
 Елинин дилиндә јазылсын кәрәк.
 Сәнин ки, әлиндә дејилдир чәтин
 Дөндәриб: «дүшвары асан ејләмәк».
 Ахы әрәб, әчәм дилләриндә сән
 Јазмысан хејли.
 Ширин сөзләрини баша дүшмәјән
 Өз халгын олмазмы сәндән килејли?

Сән әрәб, сән әчәм оғлу дејилсән,
 Сәнин өз дәнизин, өз јелкәнин вар.
 Өзкә јелкәниндә сејрә чыхма сән,
 Сәнин өз дилин вар, өз Вәтәнин вар.
 (Аһ!.. Вәтән көзәли, аһ Вәтән гызы,
 Сәнә һалал олсун ананын сүдү.
 Сәнин сөзләринлә мәним көзүмдә
 Вәтән бир пиллә дә галхды, бөјүдү.
 Белә өвладлары олан өлкәнин
 Әсмәз гара јелләр башындан бир ан.
 Еј Вәтән көзәли, кәл өпүм сәнин
 «Вәтән дили» дејән додагларындан.
 Һагг сөзүн гәлбими титрәтди мәним.
 Бу Вәтән торпағы гој олсун гәним
 Вәтәндә јашајыб онун дилинә,
 Руһуна, зөвгүнә, доғма елинә
 Хор бахан шәрәфсиз вәтәнсизләрә!
 Ән бөјүк дүшмәндир онлар бизләрә!
 Ајлә намусуну чәкәрми көрән
 Вәтән намусуја јашамајанлар?
 Һејһат!.. Һәлә чохдур евини Вәтән,
 Гоһум-гардашыны милләт сајанлар.
 Арзусу, хәјалы евинә сыған
 Нә билир Вәтән нә, ел нә, дил нәдир.
 Хырда һиссләрлә јашадығындан,
 Онун һәјаты да бош әјләнчәдир.

М ә һ ә м м ә д

— Доғрудур, севкилим, доғрудур бунлар.
 Мән Вәтән ешгијлә өтән бир гушам.
 Мән сөздән елә бир сүфрә ачмышам,
 Әрәб дә, әчәм дә ордан пај умар.
 Анчаг о сүфрәдә ағыз ләззәтим,
 Мәним өз дилимдир, өз лисанымдыр.
 О дилә бағлыдыр арзум, нијјәтим,
 О мәним ешгимдир, һәјәчанымдыр.
 Вәтәнин оғлујам... Һејләјим анчаг
 Һәр шеји атадан өјрәнир ушаг.
 Тәзә чығыр ачмаг чәтиндир, чәтин,
 Әбүл-үлаларын, низамиләрин
 Ән кичик, ән ачиз шакирдийәм мән.
 Ајрыла билмәјиб ән'әнәмиздән
 Қанарда сүрмүшәм ше'р кәмими.

Сәнэ мә'лумдур ки, өз гэләмиим
Ана дилиндә дә сынамышам мән,
Бизим дилимиздә дејирләр бә'зән
Көзәл «нәзми-назик» јаратмаг олмаз,
Инчә мәтләбләрә әл атмаг олмаз.

Л е ј л а

— Јох! Јох! Бәс Нәсими, бәс Нәсәноғлу?
Онлар чохдан ачмыш бу чәтин јолу.
Садиг јолчусу ол бу јолун сән дә.
Бу елин гызына көнүл верән дә
Көнлүнү бу дилдә кәрәк диндирә,
Зәиф кәлмәтәрә оддан чан верә,
Ешгин гүдрәтлидир...

Бу ешг илә сән,
Гара торпаға да рөвнәг верәрсән!
Буну көзләјирәм мән сәндән, буну,
О сонсуз ешгини, бөјүк арзуну,
Өз ана дилиндә әбәдиләшдир,
Ше'рини хағанла, шаһла күләшдир...
Сөһбәт давам едир бир хејли... Лејла,
Даһа бәсдир,—дејә галхыр јериндән.

М ә һ ә м м ә д

— Бир аз да әјләшин!

Л е ј л а

— Јох, бәсдир даһа...
Мәһәммәд аһ чәкир јенә дәриндән,—
Нә белә аһ чәкдин, аһын дағлара!

М ә һ ә м м ә д

— Нәсрәтини көксүмә вурду мин јара,
Ешит, нәләр дејир бу дөјүнтүләр.
Бәс бизим ешгимиз нә вахта гәдәр,
Синәмиз алтында душтаг галачаг?
О, һачан көјләрә ганад чалачаг?
Күлүм, кәлишинә мән өзүм гурбан,
Кәлишин көзәлдир, кедишин јаман.

Л е ј л а

— Сәбр елә!

М ә һ ә м м ә д

— Еј мәним күлүм, күлшәним,
Көнүл дөзмүр һичран кечәләринә.
Улдузлар көзләрим олајды мәним
Һәр биријлә мин ил баһајдым сәнә.
Дөвранын кәрдиши камымча дөнмәз,
Синәмдән ган ахар, јара көрүпмәз.

Л е ј л а

— Јанырсан, әзиним, алыш, јан јенә,
Сәнәткар дедијин јанар чырагдыр.
Елин кәдәринә, елин гәминә
Шаир дә јанмајыб, ким јаначагдыр!

М ә һ ә м м ә д

— Јанырам, десәм дә, демәсәм дә мән,
Мән ки алышмышам нур алмаг үчүн
Кечәрәм һәјатын дөбдөбәсиндән
Синәмә чәкилән бирчә дағ үчүн.
Сәбр јолчусујам...

Дәрдин әлиндән

Бүлбүл дејиләм ки, нәлә чәким мән,
Диниб данышырам вүсал анында,
Көнүл дилә жәлир сәнин јанында.
Сәндән ајрыланда дилим лал олур.
Сирдашым, һәмдәмм тәк хәјал олур.
Көзләрим өнүндә јарадырам мән
Сәнин сурәтини дүшүнчәләрдән.
Инди ки, кедирсән. «Еј афәти-чан!»
Кет, онсуз да мәним өз бағрымдасан!
Анчаг мәним сәнә бир бәхшишим вар,
Бу, мәнә анамдан галыб јадикар.
Ешгимдән нишана сахла сән буну—
Дејә о, мүчрүдән зәр медалјону
Чыхарыб истәјир таха бөјнуна.

Л е ј л а

— Јох! Јох!

Мəһəммəd

— Елə бахма, күлүм, сən буа
Бунун гапагында жанан о ишыг,
Шайрин ешгидир, көтүр ешгини.
Сəнə кəрəк дежил бу јар-јарашыг
Онсуз да зинəтлєр бəзəмир сəни.
Бизим ешгимиздєн бир хатирə тəк
Бу кичик төһфəни аласан кəрəк.

Лејла медалјону салыр бојнуна,
Доғрусу зинəт дə јарашыр она...
Чыхыр аста-аста гапыдан онлар.

Лејла

— Мəһəммəd, мəним дə бир бəхшишим вар,
Һələ һазыр дежил...

Мəһəммəd

— О нəдир кəрəн?

Лејла

— Шəклини чəкирəм ахы сəнин мən.
Көзүмүн өнүнə кəтириб сəни
Чəкмəк истəјирəм...

Титрəјир гəлəм,
Нечə чүр чəкмишəм сəнин шəклини,
Анчаг һеч бирини бəјəнмəмишəм,
Көзлəрин елə бил јол чəкир сəнин,
Нəјисə, кимијсə көзлəјир мұдам,
О сонсуз һəсрəти əкс елəмəкчин
Көлкə тапаммырам, рəнк тапаммырам.

Онлар аста-аста кечир чəмəндəн
Мəһəммəd ғымышыр:

— Бир бура бах сən,
Бир бах чəлалына чөлүн, чəмəнин,
Баһар да һүснүнə һейрандыр сəнин.
Баһар зинəтини сəндəн көтүрмүш,
О сəнə һәр шеји гурбан демишдир.
Сəнин көзлəрини јухулу көрмүш,
Отлардан чөллэрə фəрш дөшəмишдир.

Өтүрүб Лејланы шаир бир гəдєр
Гајыдыр евинə...

Јенə фикирлєр,
Јенə дүшүнчəлєр, јенə хəјаллар,
Елə бил доланыр башына рузкар...

ӘМИ ГАТИЛИ

Еј Фүзули, галмышам һейрəтдə билмəм нејлəјим
Дөвр зəлим, бəхт нəфəрчəм, тəлəб чох, өмр аз.

Кечəлєр јаман олур,
Кечəлəрин гојнунда
Сирлєр пүнһан олур,
Кечəлəрин зүлмəти
Удур һәр чинајəти.
Зүлмəтин гучагындан
Чыхыб доғулан сəһər,
Тəзə анадан олмуш
Адсыз көрпəјə бəнзєр,
Һələ кұнаһы јохдур,
Тəмиздир көј дə, јер дə.
Һələ пакдыр, тəмиздир
Көрпə кими сəһər дə.
Һələ пас көтүрмəмиш
Онун тəмиз үрəји.
Көрпəнин нəфəсидир.
Сəһəрин саф күлəји.
Елə ки, күндүз олур,
Јахшы-јаман дурулур.
Əмəллэрə, ишлэрə
Шаһид кими бахыр күн,
Бүтүн чинајəтлєри
Елə бил өртмəк үчүн
Көјлєр өз зүлмəтини
Сəрир јерə кечəлєр,
Арха дурур елə бил
Чанилэрə кечəлєр.
Кечəлєр јаман олур,
Кечəлəрин гојнунда
Сирлєр пүнһан олур.
Кечəлəрин зүлмəти

Удур һәр чинајәти.

Бах, белә бир кечәдә, кечәнин зүлмәтиндә
Гындан чыхды бир гылынч ханын имарәтиндә.
Бу гылынч дүз көксүнә енди Ибраһим ханын.
Дујан бир чан даш олду өз һөкмүлә заманын.
Күнәш өз телләрини јајан кими дүзләрә,
Кечә өз сирләрини данышды күндүзләрә.
Бағдад бу бәд хәбәрдән чалхаланды бир анда.
Инсан нәләр төрәдир бу вәфасыз чаһанда.
Инсан! Сәнин камалын көјләрдән дә дәриндир,
Дүнјадакы көзәллик сәнин әмәлләриндир.
Сән гадирсән һәр шејә! Бу гүдрәт ки. сәндә
вар,

Бәд әмәлдән нә чыхар?
Инсан, сән ки дүнјаны дәрк етмисән дәриндән.
Бәс нијә дојмүр көзүн дүнја не'мәтләриндән?
Ким өлдүрдү ханы, ким?
Ким төкдү бу ганы, ким?
Кимдир ханын гатили?
Билән билди, динмәди,
«Мәнә нә дүшүб»—деди.
Ханын гардашы оғлу о күн кечди ханлыға,
Әл атды јаманлыға.
Талан етди сарајын дөвләтини, варыны,
Зүлфүгар.
Әмисини јахып адамларыны
Мәһв етдирди.
Талады бүтүн обаны, **ели.**
Бағдада һаким олду алчаг әми гатили;
Нечин етди буллари?
Нечин о мәһв ејләди күнаһсыз инсанлары?
О. буллари едиркән,
Үрәкләри сарсыдыб неј кими инләдиркән,
Инләдини көрәсән даш үрәји бир аныг?
Неч чөкдүмү көрәсән көзләринә гаранлыг?
Јох, јох! Рәјасәт ешги јаман олу, чох јаман.
Онун әлиндән аман, онун әлиндән аман!
Бу дәрәдә тутуланлар инсанлыға јад олу,
Ады инсан олса да, инсана чәллад олу!
Дүнја беләләринә көрүнүр өзкә донда,
Гәлби, һисси әријир рәјасәт аловунда.

Фүзули бу хәбәрдән кәдәрләнди, тутулду.
Залымларын әлиндә өлкә ојунчаг олду.
Өз көксүндә дүјдү о һәр ачыны, јараны—
Ағсачлы гоча Шәргин сонсуз бәлаларыны.
Шәргин дәрди бөјүкдүр гәдим тарихи гәдәр,
Дидир бири-бирини тәригәтлә, нәсиллә.
Гардаш гардаша дүшмән, оғул атаја дүшмән.
Дидир бири-бирини хағанлар һиккәсиндән.

Фүзули өмрү боју
Нечә-нечә ганларын,
Одларын, үсјанларын
Бурда шаһиди олду.
Јурда дәјән зәрбәләр
Балача Мәһәммәдин
Синәсинә вурулду.
О һәлә ушаг икән
Торпағын јарасыны.
Өз елинин, јурдунун
Матәмини, јасыны
Дүјмуш өз үрәјиндә,
Доғмуш бу јаралардан
Мин бир сөз үрәјиндә.
О һәлә ушаг икән
Дүшүнмүш ичин-ичин;
«Бу јоллар, тәфригәләр,
Тәригәтләр нә үчүн?»

О, бир ше'р дә јазды Зүлфүгарын адына.
Ше'р дүшдү дилләрә, тез јайылды һәр јана.
Рәјасәт давасыны ше'рлә гамчылады,
Сөзләрдән көнүлләрә санки нур дамчылады:
...Рәјасәт! Һөкмүн чатыр бу дүнјада һәр јерә,
Сән шәрәф көтирирсән бә'зән шәрәфсизләрә,
Сән алчаг бир вүчуду гијмәтә миндирирсән,
Сән ади бир инсана «даһилик» дә верирсән!
Нәләр чәкир адамлар сәнин фәрманларындан!
Бә'зән сәнин күчүнлә, гүдрәтинлә бир инсан
Бир топ кими ојнадыр әлиндә бу чаһаны,
Минләрә өлүм јазыр бир шаһын бир фәрманы.
Јолун ганла, өлүмлә, чинајәтлә долудур,
Бәшәр рәјасәтләрин, рүтбәләрин гулудур.
Ше'р кәзди дилләри, кәлиб чатды сараја.
Алды јалтаг күбарлар Зүлфүгары араја.
— Хан сағ олсун, Фүзули артыг һәддини ашды

Биз неч, будур инди дә кәлиб сизә саташды.
Дирәк олду көйләрә Зүлфүгарын нә'рәси,
Бөјүк бир ферман олду бир алчағын чыр сәси:
— Аздыр она өлүм дә, кәрәк она даг вурам,
Ше'р дејән дилинә од басам, гадаг вурам!
Тез бир чәза дүшүнүн, ағыр чәза!
Күбарлар
Һәрәси бир сөз дејир,

Бөјәнмәјир Зүлфүгар.
Вәзир галхыр ајага:
— Хан сағ олсун, бу шаир
Мүәллиминин гызы Лејланын ашигидир.
Сиз бу гызы алсаныз онун әлиндән әкәр,
Фүзулинин гәлбинә мәһшәр дағы чәкиләр.
— Бах, бу јахшы хәбәрди, бу тәдбирә мән вара́м,
Истәдјим гисасы инди ондан аларам.
Кәдин гызы кәтирин, гәмләрим унутулсун.
Шаирин севкилис ханын кәнизи олсун!

ИКИ ҺӘКМДАР

Вадији-вәһдәт дәгигәтдә мәгами ешгидир,
Ким мүшәххәс олмәз ол вәдидә султандан кәдә.

Ханын елчиләри мин бир вә'д илә
Гоча мүәллими тутдулар дилә.
Гызы кәтирдиләр сараја зорла.
Һәр шеји сарајда анлады Лејла.
Јетирди өзүнү хачә о саат,
Бахды тәзә овун үзүнә мат-мат;
— Аллах, бу һурими, мәләкми—дејә,
Хачә һејран галды бу көзәллијә.
Һәрәмләр дәјдиләр бири-биринә,
Бахдылар һәсәдләр рәгибләринә.
Кәлди мәшшатәләр, бир анда кәлди,
Кәлин отағында мејдан дүзәлди.
Ону саламлајыб, хош диндирдиләр,
Сарај әдасыјла кејиндирдиләр...
Үзүлдү һәр јердән Лејланын әли,
Елдән ајры дүшдү елләр көзәли,
Анчаг ширин сөзләр, ширин вә'дәләр,
Тәһгирләр, тәһдидләр, мин чүр һәдәләр.
Онун инадыны гыра билмәди.

«Мән өз мәнлијими сатмарам!»—деди.
Хәбәр чатды хана, гәзәбләнди хан,
Гулаглар тутулду бағыртысындан:
— Нечә?
Ипә јатмыр?
Чәнкијә бир бах!
Мәним ирадәмә тәслим олмамаг?!
Јахшы! Бу ахшам
Мән өзүм онунла һесаблашарам!..

* *
*

Көр нәләр јарадыр һөкмү дөвраның:
Лејла һүзурунда дајанмыш ханың.
Хан, гызы көрүнчә биртәһәр олду,
Чатылды һејрәтдән онун гашлары;
Көзү думанланды, нитги тутулду,
Көрүнчә сүзүлән о бахышлары.
Јанды үрәјиндә еһтирас оду,
Гәзәби сојуду, һирси сојуду.
Көзәллик! Ким сәнә «мән корам»—деди.
Де, сәнин өнүндә ким баш әјмәди?
Үрәкләр башында вар јерин сәнин,
Гылынчдан итидир кәсәрин сәнин!
Де, сәнин күчүндән бөјүк күч һаны?
Алан сән олурсан ихтијарыны
Инсанын әлиндән бир ан ичиндә.
Бә'зән әгидә дә, мәсләк дә, дин дә,
Сәнин атәшинә јаныб күл олур,
Әмәлләр, арзулар көјә соврулур.
Дининдән әл чәкиб о Шејх Сән'ан
Бојнуна бир анда хач салмадымы?
Мәсләки јолунда учалан инсан
Көзәллик өнүндә алчалмадымы?
Көзәллик дашы да кәтирир дилә,
Һөкмүнә рам олар вәһшиләр белә.
Хан, гызы көрүнчә биртәһәр олду.
Чатылды һејрәтдән гара гашлары;
Бәдәни учунду, нитги тутулду,
Көрүнчә сүзүлән о бахышлары.
Бахышлар...
Нә гәдәр дәриндир һәлә,

Батар о көзлөрдө гөвваслар белә.
 О плаһи көзләр, о улу көзләр.
 О нәркиз бахышлар, јухулу көзләр
 Јатан дујғулары јухудан ејләр,
 Бирчә сүзүшәндә мин бир ган ејләр.
 Нәјат ешги илә о долу көзләр,
 О хумар бахышлар, јухулу көзләр
 Бөјүк бир шаирин илһам чырағы
 Анчаг бир гатилин өнүндә јаныр.
 Шаирин гәлбини чәкилән дағы
 Хан өз аләминдә интигам саныр.
 Хејр!
 Гисасында јанылмысан сән!
 Бу гисас дејилдир әкәр дүшүнсән.
 Сәнин интигамын дүшүнсән дәрин.
 Јанғыја чан верән јели андырыр.
 Илһам дәрјасыны өз рәгибинин
 Даһа да чошдурур. далғаландырыр
 Бу чошгун далғалар бүтүн чаһана
 Сәс салачаг, бу сәс күчлүдүр, һагды,
 Заман өз сәсини гошараг она
 Адына лә'нәтләр јағдырачагдыр.
 Лә'нәт охујачаг нәсилләр сәнә,
 Гој ганад вермәсин бу илләр сәнә.
 Күвәнмә тахтына, бишәрәф инсан,
 Сән ајлар, сән илләр һөкмдарысан,
 Оса әсрләрә һөкм едәчәкдир,
 Зүлм јашаса да өмрү көдәкдир.
 Хан, гызы көрүнчә биртәһәр олду,
 Чатылды һејрәтдән онун гашлары;
 Бәдәни учунду, нитги тутулду,
 Көрүнчә сүзүлән о бахышлары.
 Сарсытды сәһријлә көзәллик ону,
 Көзәллик өнүндә әфсунланды хан.
 Илк дәфә унудуб хан олдуғуну
 Өзүнү бир адн инсан санды хан.
 Гылынч чәкди һүснүн сәһрикарлығы.
 Хан даныша билмир, сусур лал кимн.
 Гызын көзәллијн, гызын варлығы
 Көрүнүр көзүнә бир хәјал кимн.
 Көзүнлө кичилир, алчалыр онун
 Тахты, рәјасәти, һөкмү, ферманы.
 Илһам дувадан чыхаран әфсун,

Гузуја дөндәрир зүлмкар ханы.
 Хачәни сәсләјиб:
 — Апарын!—деди.
 Гызы апардылар һәрәмханәјә,
 О күндән көз јумду хан да һәр шејә.
 Кечди бир нечә күн, ханын көзләри
 Рә'јалар ичиндә думанланырды.
 Хан о күндән бәри, о күндән бәри
 Һәр нә көрүрдүсә јуху санырды.
 Дүшүнүр: көрәсән о көзәл сәнәм
 Һүснүнү сәһрини һардан көтүрмүш?
 Хан баша дүшмүрдү нәјди о аләм,
 Нағылмы ешитмиш, јухуму көрмүш?
 Хачәни чағырыб јанына бир күн
 Хан өз үрәјини данышды бүтүн.
 Сөјләди Лејлаја вурулдуғуну:
 — Баш һәрәм гојурам,—деди,—мән ону...
 Хачә хан әмрини чатдырды гыза,
 Јенә көјләр кимн тутулду Лејла.

Лејла

— Бу сөзләр ханшми, јохса әмрми?

Хачә

— Ханш!

Лејла

— Һәрәмхана бәс ејләмирми?

Хачә

— Јох! Сәп улдузлары ән парлағысан,
 Сәнин чамалына һејран олуб хан.
 Хан дејир: мән ону севирәм... мүдам
 Көзүмү зилләјиб үзүнә бахсам
 Дојмарам, дојмарам ондан јенә дә.

Лејла

— Белә дејәчәкдир өзкәсинә дә.

Х а ч ە

— Јох, демәзі!

Л е ј л а

— Боғмарам гәлбин сәсини,
Севирәм, еј хачә, мән өзкәсини.

Х а ч ە

— Гызым, тәпик атма кәл өз бахтына.

Л е ј л а

— Мүмкүн дејил!

Х а ч ە

— Инди нә дејим хана?

Л е ј л а

— Де ки, үз дөндәриб мәнәббәтмән,
Учуз шөһрәтләре әјилмәрәм мән!

Х а ч ە

— Гызым, инад олма, инады сындыр,
Анла ки, хан сәнин һөкмдарындыр!

Л е ј л а

— Хачә, дедијини јахшы дүшүн бир,
Гәлбин һөкмдары мәнәббәтидир.

* *
*

Зиндана салдылар Лејланы о күн,
Дунја зиндан олду Мәнәммәд үчүн.
Лејла разы иди өз әмәлиндән,
О, зәһәр ичмишди ешгин әлиндән.
Мәнәббәт јолунда чәкдији әзаб
Она кәдәр дејил, вүгар кәтирди
О, өз һәјтыны, чаван өмрүнү
Уғурсуз тәлејин һөкмүнә верди.
О деди:—Зүлмүнлә, еј чәрхи-дөвран,

Чијәрим ган олду, јараланмышам.
Анчаг демәрәм ки, сән бивәфасан,
Вердијин чәфаны вәфа санмышам.
Онун әзабыны чәкди Мәнәммәд,
Сифариш көндәрди далбадал хана.
Үрәјиндә ағры, көзүндә һәсрәт,
О, лә'нәт јағдырды чәрхи-дөврана.
Јазды: «Танымырам нә дин, нә ганун».
Јазды: «Дүшмән гәви, тәлејим зәбун».
Јазды: «Гыјарлармы, күлә? Гајдадыр
Бүлбүлү саларлар гәфәсә, еј хан.
Һөкмүн ки өлкәдә һәр јерә чатыр,
Чәкинмә бүлбүлүн аһ-фәганындан.
Күвәнмә һөкмүнә, тәхти-тачына,
Заманын јоллары дүјүн-дүјүндүр.
Зүлмүн гылынчыны бәсдир, сал гына,
Күлә әл галдырмаг күчсүзлүјүндүр.
Горхмурам зүлмүндән, сијасәтиндән,
Шаирәм, гараја ағ демәрәм мән!
Сәндә зәррә гәдәр инсаф вар исә,
Күлү јох, бүлбүлү сал о мәнәббәсә!..»
Мәктублар далбадал ахды сараја,
Ә'јанлар алдылар ханы араја.
Һәрә бир сөз деди.
Чох дүшүндү хан,
Јенә дә дөнмәди өз инадындан.
Деди:—Тез сараја чағырын ону,
Анладаг шаирә гудурдугуну!..

* *
*

Сағында, солунда јалтаг күбарлар,
Бир јанда Фүзули, бир јанда Лејла,
Ханын көзләриндә од вар, алов вар,
Каһ саға бојланыр, каһ бахыр сола.

Х а н

— Дејирләр, Лејланын Мәчнунусан сән.
Нә дејә биләрсән мәнәббәтиндән?

Ф у з у л и

— Әсил ашиг мәнәм дүзү, һөкмдар,
Мәчнунун дүңјада анчаг ады вар.
Мәнәм бу әсрдә ешгин аллаһы,
Мәни бәнзәтмәјин Мәчнуна зинһар,
Аһымча олсајды Мәчнунун аһы
Јува тикәрдим и башында гүһлар?

Х а н

— Лејланын шә'нинә онда кәрәк сән
Бурда бәдаһәтән шә'р дејәсән...
Фүзули данышмыр...
— Һә, бәс нә олду?
Һәчв дејән дилин нијә тутулду?
Фүзули данышмыр...
— Әмр едирәм мән:
Кәрәк һүзурумда шә'р дејәсән!

Ф у з у л и

— Бир хан олсаныз да буну билсин сиз,
Мәним һөкмдарым сиз дејилсиниз.

Х а н

— Сәнин һөкмдарын бәс кимдир көрән?
Өзкә ханлығынмы тәбәәсисән сән?

Ф у з у л и

— Лејла намусумдур, Лејла арымдыр,
О мәним јеканә һөкмдарымдыр.
Өмүр дастанымдыр о көзәл пәри,
Һөкм онун һөкмүдүр, әмр онун әмри.

Күлүр көзләриндә Лејланын чаһан,
Дејир:— Белә олар севәнләр, еј хан,
Онун һәр кәлмәси ешгин сәсидир,
Ашигин султаны мә'шугәсидир.

Һөкмдар, бу сирри јахшыча бил сән,
Севки дүңјасында һәлә тифилсән.

Х а н

— Сус!

Ф у з у л и

— Суса биләрми долу үрәкләр?
Зәнчир көтүрмәјир азад диләкләр!—
Дејә чаван шаир галхыр үсјана,
Бүтүн гәзәбини јағдырыр хана:
— Ешит сөзләрим и, еј хан, инди сән,
Мән дә сәнин кими бир һөкмдарам.
Сән өз һөкмүн илә кәлди-кәдәрсән,
Мән һәмишә сағам, һәмишә варам.
Еј хан, өлкәләрә сән һөкмдарсан,
Мән сөз ордусунун сәркәрдәсијәм.
Сәнин зүлмүн илә хар олур инсан,
Мәнсә әдаләтин, һагын сәсијәм!
Сән дә шаһ, мән дә шаһ...

Сән өлкәләри,
Мәнсә көнүлләри фәтһ едирәм, хан!
Гылынчдыр, низәдир силаһын сәнин,
Мәним силаһымса сөздүр һәр заман.
Гылынч бу күн варса, сабаһ пас тутар,
Гылынчдаг итидир, сөз һәмишә вар.
Гылынчла, мизрагла сән данышырсан,
Мән нәш'ә доғурап сөзләрә, еј хан.
Инди ки беләдир, кәл мәнән ол чәк,
Ахы, чәкишәнләр тај олсун кәрәк!
Кәл мәним Лејламы алма әлимән,
Онсуз нәфәси јох, гуру чанам мән.

Х а н

— Мәнә дә, еј шаир, бах бу кәрәкдир.
Сәни өмрүн боју инләдәчәкдир
Бу күн һүзурумда дедијин сөзләр,
Кәрәк һәсрәт гала сәнә о көзләр.
Өлүм белә аздыр сизә, дајанын,
Икиниз бир ода јандыгча јанын!

Аһ О ЗАЛЫМ ОВЧУЛАР

Охун кэлдикчә синәмдән сәдалардыр чыхан биләмә.
Дил еләр нәлә, ја пейкан дәјәр синәмдә пейканә.

Бу әһвалатдан сонра һәлә бир нечә ај да
Сахладылар Лејланы мәнбүс кими сарајда.
Лејла солду, саралды хәзан вуран бағ кими,
Сызлады кечә-күндүз јағсыз бир чыраг кими,
Үрәјинин дәрдини деди о бәхти гара,
Күндүзләр булудлара, кечәләр улдузлара.
Јухусу да кечәләр онун әршә чәкилди,
Сүбһә гәдәр көзләри тәк чыраға дикилди.
Деди:—Сән дә јанырсан, мән дә... бир фәргимиз

вар

Јанғы елә јанғыдыр, бу фәрг бизи ајырап.
Сән кечәләр јанырсан, мәнсә, мәнсә, еј чыраг,
Һәм кечәләр јанырам, һәм күндүзләр, дәрдә

бах!

Зүлмләр, ишкәнчәләр сарсытмыр анчаг ону,
Фүзулинин вердији о гызыл медалјону
Синәсинә басараг һычгырыр сүбһә гәдәр.
Фүзулинин јаздығы көнүл јахан гәзәлләр
Сарај диварларыны дәлиб кечир бир анда,
Бу гәзәлләр күл ачыр гызын додагларында:
«Ашијани-мүрғи-дил зүлфи-пәришанындадыр,
Ганда олсан, еј пәри, көнлүм сәнин јанындадыр.
Ешг дәрдилә хошам, әл чәк әлачымдан, тәбиб,
Гылма дәрман, ким һәлаким зәһри-дәрманындадыр,
Бәс ки, һичранындадыр, хасијјәти, гәт'и һәјат,
Ол һәјат әһлинә һејранам ки, һичранындадыр».
Муғам үстдә охујур Лејла бу сәтирләри,
Һејран гојур сәсинә о, көјләри, јерләри,
Бу сәс әридик гызын шахтасыны, гарыны.
Бу сәс дилә кәтирир сарај диварларыны.
(Дәрди ағыр дејилдик дәрдини билмәјәнин,
Дәрди јаман ағырдыр севиб севилмәјәнин...
Дәрдинә дәрд чатармы

Һәм севиб, һәм севилиб

Ешги јетим галанын?

Һәм өзү, һәм ашиги

Бир алчағын әлиндә

Гул олуб алчаланын!)

Хан көзләди,

Көзләди,

Чатмады арзусуна;

Гызын инадкарлығы чох ағыр кәлди она.

Чох дүшүндү, нәһајәт, һијләләрә әл атды,

Бир кечә гол күчүнә мөгсәдинә о, чатды.

Сарај әһли белә бир хәбәр јайды һәр јерә:

Лејла сүркүн едилмиш Бағдаддан јад елләрә.

О күндән дә Фүзули дәрә ашды, дағ ашды,

Обалары, елләри ојмаг-ојмаг долашды.

Ше'р деди, инләди, о, «Лејла!», «Лејла!»—дејә

Јаралы аһу кими баш вурду һәр шенлијә,

Кечдији һәр обадан Лејланы хәбәр алды,

О өз мәнәббәтијлә учалды, һеј учалды.

О көрдү гасырға да, көрдү шахта да, гар да.

Көрдүм дејән олмады Лејланы бир дијарда.

Күнәш саралды кетди,

Лејла чан алды кетди,

Гәлбә әбәди јанғы,

Көзә јаш салды кетди.

Үрәк вурур, јорулмур,

Гара ганым дурулмур.

Сәнә бахан көзләрим

Нијә сәнсиз кор олмур?

Фүзули обалары кәзмәкдән јорулмады,

Анчаг онун сәсинә бир сәс верән олмады.

Мәнәббәти үрәкдә, гәзәлләри синәдә

Кор-пешиман гајытды о, Бағдада јенә дә.

Үрәјиндә боғулду Фүзулинин һагг сәси,

Бүлбүлләрин нәләси, күләкләрин нәғмәси,

Аһәнк тутду ашигин «налеји-дилсузинә».

Далды дүшүнчәләрә, хәјаллара о. јенә.

Онун сонсуз дәрдләри јетишмәди дөваја,

О гајыдыб евинә чәкилди инзиваја.

Кечә-күндүз дүшүнмәк она бир адәт олду,

Тәсәллиси бир хәјал, бир дә ибадәт олду.

О, чох мәнәлар вериб дүңја гејлү-ғалына,

Көјләрдән чаваб умду јерләрин суалына.

Фәләкләр көјдә чин-чин јанды онун аһындан,

Арзусунун чырағы јанмады анчаг бир ан.

Үрәјинин нәләси,

Аман сәси, аһ сәси

Јатанлары ојатды, бэхтини ојатмады.
 Аһы көјләрә чатды, залым хана чатмады.
 Алнында изләр ачды эзаблары хыш кими.
 Инләди чөлдә битән жаралы гамыш кими.
 Шаир ачыб гэлбини деди:—јанан мәнәм, мән,
 Күнәшә, улдузлара, ајлара дүшмәнәм мән.
 Онлар өз телләрини елә ки, јерә сәрир.
 Мәнә мин чүр фәлакәт, чинајәтләр кестәрир.
 Сиз мөндөн сорушмајын, мән нәдәри сеvirәм,—
 Булудлары сеvirәм, кечәләри сеvirәм.
 Енсиз јерә булудлар, енсин јерә гаранлыг.
 Әләмләри, дәрәләри мән көрмәјим бир аныг.

* *
 *

Аһ, о залым овчулар!.. Аһ, о залым овчулар!..
 Онларда инсафмы вар?
 Јувасыны дағытды мәним бүлбүлләримин,
 Јухусуну гачыртды јухулу чөлләримин.
 Бу дүнјаја кәләли үзүм күлмәди бир күн,
 Дүнјадаң зөвг истәјән, дүнјадаң әл көтүрсүн!
 Мән бир зөвг көрәммәдим нә гәдәр дүнјадајам.
 Гәм дәнизи ичиндә јалғыз галан адајам.
 Нә гәлбимин аһлары, нә көзүмүн ган јашы,
 Сөндүрә билмир мәним синәмдәки атәши,
 Әридирам одума үрәји дә, чаны да,
 Горхурам ки, јандырам одума дүнјаны да.
 Дәли күләкләријлә дилә кәлиб неј кими
 Истәрәм ки, тәбиәт чалсын мәнним гәмими.
 Јердә одлар галансын,
 Дәрјалар далғалансын,
 Нәјгырсын үсјанымы.
 Көрүб ешитдикчә мән ода јахдым чанымы!
 Нечә дөзүм бу дәрә, мөкәр даншам, дәмйрәм?
 Мән көрмәк истәмирам, ешитмәк истәмирам.
 Көрүб ешитдикчә мән артыр сино дағларым,
 Әтдән көзүм олајды, дашдан да гулағларым,
 Нәр шеј јаландыр, јалан! Өлүм гәм карваныдыр,
 Тәлеләр өмүрләрин эбәди сарваныдыр.
 Бөһтанлар вадисиндә өмүр атымы сүрдүм,
 Кефдән дәм вуранлары, мән ки. јаланчы көрдүм
 Вәфа умдуғларымдан чәфа көрдүм нәр заман,

Күзкүдән сидг истәдим, әјри көрдүм өзүмү.
 Суја дедим дәрдами, ахыб кечди јанымдан,
 О да ағзымда гојду ики кәлмә сөзүмү.
 Еј дәһшәтли фикирләр, мөндән узаглашмајын,
 Сиз мәнним үрәјимдән кәнарда ағлашмајын.
 Шаирәм, гәм ичиндә кечир кечәм, күндүзүм.
 Севдалы хәјалларын өвладыјам мән өзүм!
 Јаланлардыр һәгигәт!.. Мән бу һаггы данмырам,
 Мән өз варлығыма да шәкк едир, инанмырам.
 Инанмырам көјә дә, инанмырам јерә дә,
 Мин әфсанә ујдуран бөјүк нәбиләрә дә.
 Бир шеј вар инандығым: јалныз ешгдир о да,
 Мин дүнја кәшф етмишәм, ешгимлә бир дүнјада
 Өзүм дә һеч билмирәм бу дүнјаја нә дејим?
 Нә кечәм бир кечәдир, нә күндүзүм бир күндүз.
 Еј мәнним мәһәбәтим, ешгим, һиссим, диләјим.
 Сиз мәнним һәм һәјатым, һәм дә өлүмүмсүнүз!
 Өлүм, сағ көрүб мәни, атма мәнә пәнчәни,
 Мән ки, чохдан өлмүшәм, нәләм алдатмыш сәни!
 Ајлар кечди, ил олду, әвәз етди күн күнү,
 Заман верди һөкмүнү,
 Јаман верди һөкмүнү:
 Шаһ Тәһмасиб бир кечә һүчүм чәкди Бағдада,
 Дүшдү јенә ган-гада.
 Зүлфүгарын тәхтини
 Чевирдиләр башына,
 Кечәнин зүлмәтиндә о, јашына-јашына
 Гачырды тәкбашына

Елә бу вахт, бу заман
 Гајыдырды Фүзули евә јахын обадан
 Онлар гаршылашдылар.

Көрән кими таныды шаир ону:
 — Зүлфүгар!

Нара белә гачырсан, дајан, сәнә сөзүм вар.
 — Аман, шаир, гој кедим.
 — Дајан, һәлә, дајан, хан.
 Елә ки, ајры дүшдүн өз тәхтиндән, тачындан
 Ади бир адам олдуң, кетди шаның, шөһрәтин.
 Тәхти-тачында имиш бүтүн күчүн, гүдрәтин,
 Кет, зүлмүндән гуртарыб мәмләкәт азад олду.
 «Зүлм илә абад олан әди илә бәрбад олду».
 «—Падшаһи мүлк динару дирәм рүшвәт вериб,
 Фәтһи-кишвәр гылмаға ејләр мүһәјја ләшкәри,

...Көстөрөн саатда дөврани-фэлэк бир ингилаб,
Һәм өзү фани олур, һәм ләшкәри, һәм кишвәри,
Көр нә султанәм мәни-дәрвиш ким, фејзи-сүхән,
Ејләмиш игбалими асари-нүсрәт мезһәри,
...Ганда ким эзм етсә, мәрсуму мәвачиб истәмәз.
Гансы мүлкү тутса, дәјмәз кимсәјә шүрү шәри...»
— Сөјлә, Лејла һардадыр?

— Сарајда.

— Јалан демә.

— Мән дүзүнү дејирәм, сарајдадыр.

— Гәлбимә

Сәнин фитнәләриндән чәкилди мәһшәр дағы.
Һејиф! Дүнја сахлајыр гојунда һәр алчағы.—
Дејә ордан бирбаша сараја кәлди шаир.
Ахтарды һүчрәләри, отаглары бирбәбир.
Кирди һәрәмханәјә
Тапылмады Лејласы, «О һара кетмиш?»—дејә
Дүшүндү ичин-ичин,
Јенә көһнә јарасы тәзәләнди шаирин.

* *

*

О кечә Зүлфүгар хан

Гачан кими сарајдан,

Гапылары ачдылар.

Гызлар һәрәмханадан чыхыб дағылышдылар.

Һәрә кетди бир јерә, Лејла да азад олду.

Санмајын ки, о бундан, фәрәһләнди, шад олду,

Кечәнин зүлмәтиндә өз-өзүнә дејирди:

«Һара кедим мән инди?

Евәми? Бәс атамн нечә чыхым үзүнә?

Неч өзү дә билмәјир, фикри нәдир, гәсди нә.

Нәлә бу неч... Мәһәммәд! О. нә дејәр бәс мәнә?

Итирдим исмәтими... Күлмәзми һәр кәс мәнә?

Јох, јох, мән бу һалымла көјдән јерә енмишәм,

Бир алчағын әлиндә мән ки. ләкәләнмишәм.

Мән бәдбәхти тәлејим јаман салды чәтинә,

Шаирин о мүгәддәс, бөјүк мәһәббәтинә

Најиг ола биләрми мәним ләкәли адым?

Һејһат! Көзүмдә галды бүтүн арзүм, мурадым,

Јох! Бу даһа ағырдыр бүтүн ишкәнчәләрдән!

Мәһәммәдин көзүнә көрүнә билмәрәм мән»—

Дејә доғма шәһәри кечә икән тәрк етди Лејла,
Кәрбәлалы бир гызә гошулуб кетди Лејла.

Кетди, чыхды шәһәрдән.

Бир хејли кетди... Бирдән,

— Јох, мән ону көрмәмиш һара кедирәм,—дејә.

Лејла дөндү керижә.

— Аман, бачым, изн вер, кедим, көрүм мән
ону—

Көнлүмүн илк достуну.

Бәлкә бу лилли сулар ахды, неч дурулмады,

Ону көрмәк бир даһа мәнә гисмәт олмады.

Гулағымда бир даһа сәсләнмәди сәси дә,

— Кедәк,—дејә гошулур она рәфигәси дә.

О кечдикчә шәһәрин таныш күчәләриндән,

Тәәссүфлә аһ чәкир, көкс өтүрүр дәриндән.

Дүшүнүр аста-аста, күчәләр, ај күчәләр,

Мән сизин синәнизи тапдамышам нә гәдәр.

Бу јолларла нә гәдәр мәдрәсәјә кетмишәм.

Гајғысыз илләрими мән бурда әритмишәм.

Бу јолларда итибдир өмрүн ширин дәми дә.

Бу јолларда тапмышам мән өз севкилими дә.

Аһ... бу јоллар, бу јоллар.

Нечә ил бундан габаг

Ким дејә биләрди ки, белә бир күн олачаг?

Ким дејә биләрди ки, көнлүм дүшәчәк дара?

Көз јашларым ахачаг күл сәпдијим јоллара?

Күлә-күлә кечдијим бу јоллардан бир заман

Мән ағлаја-ағлаја кечәчәјәм... ај аман!

Бир дүшдүјүм күнә бах!

Тәлејин һөкмүнә бах!..

* *

*

Лејла бајагдан бәри

Кәзир бүтүн шәһәри.

Анчаг рәфигәси дә

Көздән бурахмыр ону.

Изләјир өз достуну

Белә ағыр күнүндә.

Мәдрәсәнин өнүндә

Кәлиб Лејла дајаныр,

Өтән күнләри аныр.

«ЛЕЈЛИ ВӘ МӘЧНУН»

Еј Ғүзули, ғылмазам тәрки-тәригги-ешиг ким,
Бу ғәзиләт, дахили-әһли-камал ејләр мәни.

Сәсләнир гулағында бир инилти, бир әнин.
О өпүр кандарыны она таныш һүчрәнин.
Нәзәрләри ичәри санчылыб дурур нәдән?
Мәһәммәди сорушур елә бил о, һүчрәдән.
Евләринин јанындан өтәркән јана-јана.
Өтәри нәзәр салыр о, балача ејвана.
Кәлиб чыхыр нәһәјәт
Балача бағчасына севимли Мәһәммәдин,
Мәһәббәти инләјир гәлбиндә һәзин-һәзин.
Пәнчәрәнин өнүндә о, дајаныр лал кими,
Көрдүкләри көрүнүр көзүнә хәјал кими.
Одур, шаир отурмуш балача миз далында
Ғуш ләләји әлиндә, бир дүнја хәјалында.
Јазыр, позур... әријир өнүндәки шам кими.
«Аһ... о јазыр, о јазыр јәгин мәним ешигими» —
Дејә Лејла дүшүнүр:
— Хејли кечмиш кечәдән.
Јатмајыбсан һәлә сән.

Мәним бөјүк шаирим аһ јазыр, аман јазыр.
О, «Шәби-һичран» дејир, о, «Шәби-һичран»
јазыр.

Зилләјиб көзләрини пәнчәрәнә бахырам,
Күлүм, сәнә бахырам.
Мәһәббәт сапымыза вурулду бир кор дүјүн,
Бах бу саат ешигини кағызлара төкдүјүн
Севкилин дуруб сәнин,
Өнүндә пәнчәрәнин.
Сәнинсә хәбәрин јох!

Мәнимлә бирчә анлыг
Көрүшүнә сән јәгин
Һәјатыны верәрдин!

Баша дүшмәк олмајыр кәрдиши, еј севкилим,
Тәрсинәдир дүнјанын һәр иши, еј севкилим,
Сәни чох севдијимдән,
Бурдан кетмәлијәм мән.
Ләкәли бир ад сәнә истәмирәм јүк олсун!
Гој сәнин бөјүк адын һәмишә бөјүк олсун!
Дејә доғма шәһәри кечә тәрк етди Лејла,
Кәрбәлалы достуна гошулуб кетди Лејла!

«Һасилим јох сәри-кујиндә бәладан гејри,
Гәрәзим јох рәһи-ешгиндә фәнадан гејри.
...Јетди бикәслијим ол ғәјәтә ким чеврәмдә
Кимсә јох чизкинә кирдаби-бәладан гејри.
Нә јанар кимсә мәнә атәши-дилдән өзкә,
Нә ачар кимсә ғапым—бади-сәбадан гејри...»
О, сахлајыб гәләми бир аһ чәкди бу заман,
Сәһәр күләкләријлә Кәрим кирди ғапыдан—
Севинчиндән јашарды көзләри бу дәм онун,
Ғалхыб атды өзүнү ғуҗағына достунун.
Бир хејли бахды онлар үзүнә бир-биринин,
Сөзүнү көзләр деди долу үрәкләринин.
Достлар хејли сусдулар.
Ахды үрәкләриндән ғанлы сулар, лал сулар.
Бу һал бир хејли кечди...

Нәһәјәт әјләшдиләр.

Көздән сөзә кечдиләр.
Ғүзули ғәзасыны бир-бир она данышды,
Јана-јана данышды.
О, ахырда охујуб достуна сон ше'рини
Јерә дикди јаш долу о јорғун көзләрини,
— Достум, бу ше'р дејил, ше'р динләмәдим мән,
Илдырыммы чахырды сәнин сәтирләриндән?
Јохса јанагларыма дәјди сүбһүн нәсими?
Бу, көјүн һычгырығы, бу, јерин наләсими?
Бу, баһарын чичәји, зимистанын ғарыдыр.
Бу, өз одуна јанан гәлбин аловларыдыр.
Достундан кизләтмә кәл сән көзүнүн јашыны,
Чевир ше'р инчисинә гәлбинин атәшини.
«Хәмсә»ни кәтирмишәм будур сәнә һәдијјә,
Көтүр, оху, бир даһа.
Ғүзули: «Сағ ол» — дејә,
Өпүр, өпүр «Хәмсә»ни, дәрја кими чағлајыр,
Сонра о, арам-арам китабы вараглајыр.
«Лејли-Мәчнун!» Дајаныр о, бурада.

Ғ ү з у л и

— Буну мән,
Достум, охумалыјәм бу һалымда јенидән.

К ә р и м
— Даһа җахшы дуҗарсан, сән инди бу дастаны.

Ф ү з у л и
— Мәни сәнин тәк дуҗан бир дост, һавадар
һаны?
Миннәтдарам сәнә мән,
Сән Мәчнунун Зејдисән!..

* *
*

Һаваҗы кечирмәди бир сааты, бир аны.
Низами Кәнчәвинин «Лејли-Мәчнун» дастаны
Ону вәчдә кәтирди... Тәкрат-тәкрат оху.
Каһ оху, каһ да ки, әлиһә алды уду,
Чалды,
Чалды,
Чох кизли нөгтәләр тапды онда,
Тапды ахтардығыны муғамын халларында.
Ачыб она сиррини чох кизли пәрделәрин,
Дүшүндүрдү шаири Низами дәрин-дәрин.
— Һәр сәтри бир хәзинә, һәр сөзү бир
пәһләван
Һејф!.. Ана дилиндә җазылмамыш бу дастан,
Бах бурада көр нечә хал вурубдур Низами.
Өз бөјүк арсузуну дондурубдур Низами
Дашүзлү ганунларын шахтасында, гарында.
«Еј гуллуг һалгалары!» сиз о сәнәткәрын да
Гулағыны сыхдыныз, унутду өз дилини.
Даныша да билмәди, җандырды сөз дилини.
Јашасам да һәмишә мән әрәб өлкәсиндә,
Јашатмышам халғымы өз ше'римин сәсиндә
Азәрбајҗанлыҗам мән... Билсин буну гој аләм!
Мүрәккәбә дөндәриб кағыза төкмәлиҗәм
«Вәтән», «Вәтән»—сөјләјән үрәјимин ганыны.
Бу көһнә әфсанәни—Лејлинин дастаныны.
Лејламын өз дилиндә җазам кәрәк, җазам мән!
Јени дастан бағлајым үлви мөһәббәтимдән!..

Фүзули муғам үстә җазды «Лејли-Мәчнун»у,
Каһ неји ағлатды о, каһ неј ағлатды ону.
Муғамын синәсиндән доғду Фүзули ше'ри,
Елин һичран сәсиндән доғду Фүзули ше'ри.
Муғам бир хәзинәдир, ачарыдыр дуҗулар,
Муғамда севинч дә вар, муғамда кәдәр дә вар.
Муғам мәним халғымын мисилсиз камалыдыр.
Тарихидир, ешгидир, арзусу, амалыдыр.
Тар сәсинә гулаг ас...
Бу сәс елин нәфәси,
Бу сәс көзләрдән ахан јашларын дамчы сәси,
Бу сәс сүкута далмыш көјү дә дилләндирәр.
Улдузлар да бу сәсин өнүндә баш ендирәр.
Динләркән ону јердән ајағымыз үзүлүр,
Сәсләрин лајласында көзләримиз сүзүлүр,
Каһ көјләрә учалыр, каһ јерә алчалырыг
Хәјалын ганадында өзүмүзә далырыг,
Көзүмүзүн өнүндә ачылыр нәләр... нәләр,
Әлван, әлван лөвһәләр.
Муғам, сәнсиз кечмәсин өмрүмүн бирчә күнү,
Муғам, сәнин өнүндә ән инчә сөз күчүнү,
Ән зәриф күлләр белә итирәр өз рәнkini.
Азәрбајҗан ше'ринин јаратдын аһәнkini!
Торпаға чан верирсән,
Дилсиз дашлары белә сән дилә кәтирирсән!
Мән сәни динләјәндә аһ, бу нәдәндир мүдам
Дәрдим дә јада дүшүр, севинчим дә, ај муғам,
Өтән хатирәләрим чана кәлир, бу дәм мән
Јашадығым күнләри јашајырам јенидән.
Күчүн кими күч һаны?
Сәнин күчүн, гүдрәтин,
Өлүмә дә сәсләјир, һәјата да инсаны!

* *
*

Ахтардығы Лејланы о, тапмады һәјатда.
Һәјата күлдүјүндән,

Ағлатды зүлүм-зүлүм
 Фүзулини һәјат да...
 О, гәләмә әл атды,
 Лејланын хәјалыны кағыз үстдә јаратды:
 «Хәјал илә тәсәллидир көнүл мејли-вүсал
 етмәз.
 Көнүлдән дишрә бир јер олдугун ашғи хәјал
 етмәз».

Фүзули әјләшиб отағында тәк
 Ојнашыр үзүндә гәм булудлары.
 Бајырда чүчәриб мин күл, мин чичәк,
 Әријир гәлбиндә дағларын гары.

Гәлбинин көзүлә дүңјаја бахыб
 Деди: арзуларә дар кәлир чаһан.
 Лејлини, Мәчнуну јандырыб јахыб
 Кечирди заманын фыртынасындан.

Јанды дүңја оду онун үзүндә,
 Аһыны Мәчнунун аһына гатды.
 Заманы ағлатды Лејли көзүндә,
 Мәчнуну замана үсјан јаратды.

Инләди, батмады анчаг о, јаса,
 Дүшүндү, әләми дүшүндүрдү о.
 Нофәлин парлајан гылынчындаса
 Бир күн парлајачаг һаггы көрдү о.

Төкдү кағызларә көнүл варыны,
 Илһамы титрәтди, түғјана кәлди.
 Бир даһа охужуб јаздыгларыны—
 Сәнәтин күчүнә һејран кәсилди.

Деди:—Сәнәтимлә илләрдән бәри,
 Даша, торпаға да чан верирәм мән.
 Бәнкү-бадәләри, чансыз шејләри,
 Данышан инсана чевирәрәм мән.

Мән каһ неј олурам, каһ дәф, каһса тар.
 Каһ ганун олурам, каһ уд, каһ сетар.
 Неј олсам, неј кими инләрәм һәмән,
 Тар олсам, сим кими кәриләрәм мән.

Бир анын ичиндә һәм гара, һәм ағ,
 Һәм јахын олурам, мән һәм дә узаг,
 Һәм кечә олурам, һәм күндүз, аллаһ!
 Һәм «әјри» олурам, һәм дә «дүз», аллаһ!

Каһ Гејсин атасы олуб үрәкдән,
 Лејлини «оғлума истәмирәмми?»
 Лејлинин атасы олуб каһ да мән
 Онун хаһишинә «Јох!» демирәмми?

Мәни—Мәһәммәди јаратды танры,
 Алачаг гојнуна мәни дә торпаг,
 Мәһв олур аллаһын јаратдыглары,
 Мәним јаратдығым өлмәзди анчаг.

Фүзулинин шөһрәти јаылды өлкәләрә
 Онун сөз инчиләри бир күндә нечә кәрә
 Нечә-нечә додагда инилдәди неј кими...
 Һәр кәс деди: Фүзули јазыб мәним дәрдим.
 Јандырды үрәкләри бир гәлбин оду, көзү.
 Милјон гәлбин дәрдини дашыјан гәлбин сөзү
 Диндирди мизраб олуб милјон гәлбин телини.
 Фүзули бајраг етди доғма ана дилини.
 О бу дилдә илк дәфә «Лејли-Мәчнун» јаратды.
 Лејлаја чатмаса да

Бөјүк мәһәббәтијлә
 Сонсуз шөһрәтә чатды.

Фүзули мәһәббәти,
 Онун бөјүк сәнәти,
 Мәш'әл кими алышды,
 О бизә дәрдимизи,

Гәмимизи данышды.

Бурда бөјүк дәрдимиз јадыма дүшдү мәним:
 Һәлә бирлик көрмәмиш мәним бөјүк Вәтәним,
 Гәсбкарлар әлиндә дидилди, парчаланды,

Анчаг сәрвәти дежил, үрәји дә таланды.
Сәрвәт кетсә гәм дежил, сәрвәт кәләр, јенә дә.
Бу гәмдир ки, бир елин гәлбинә, ешгинә дә,
Дилинә, рүһуна да гәсд едәләр, ај аман!
Әләмләрин, дәрдрәрин һамысындан бу јаман!
Бах белә бир заманда,

Күнәш кими парлајыб
Галхды көјә Фүзули,
Салды шәфәгләрини һәр өлкәјә Фүзули.
Јада дүшдү үрәкдә гөвр еләјән ачылар,
Һәрәси бир дијара дүшән гардаш, бачылар
Фүзули ше'ријлә дә таныды бир-бирини.
О. чатдырды гардаша гардашын әлләрини,
Көнүлләрә бир үмид, нәш'ә верди Фүзули;
Парчаланмыш бу ели—

Бөјүк Азәрбајчаны
Бирләшдирди Фүзули!
Илләр өтдү, өлкәјә дүшдү јенә ган-гада.
Фатех Султан Сүлејман һүчүм чәкди Бағдада.
Шаһлыг сәлтәнәниндән шаһ Тәһмасиб говулду,
Сәлим оғлу Сүлејман Бағдада һаким олду.
Каһ онун, каһ да бунун үзүнә күлдү игбал.
Шаһлар әвәз ејләди бир-бирини далбадал.
Фүзулијсә әјләшиб сөз мүлкүнүн башында
Кәлди-кәдәр шаһларә күлдү гоча јашында.
Нечә-нечә султаны, ханы јола салды о,
Сөз мүлкүнүн башында әбәдилик галды о.
Ону јыха билмәди заманын күләкләри,
Бир әвәзсиз шаһ олуб гәсб етди үрәкләри,
Султанлары мәнһ едиб заман алды камыны,
Фүзулијсә замандан алды интигамыны.
Улдузлар бахышлары, булудларса аһыдыр,
Әбәдидир шаһлығы, о, көнүлләр шаһыдыр!

ШИКАЈӘТНАМӘ

Көнлүм оду чыхды јанә-јанә
Аһәнки шәфәг төк асиманә.

Гојуб габағына «Лејли-Мәчнун»у
Кәрим мин һәвәслә охујур ону.
Мәчнун! Фүзулинин башга адыдыр,

О, бөјүк шаирин өз фәрјадыдыр.
Һәр бејтин үстүндә Кәрим дајаныр,
Јанан сәтирләрдән од алыб јаныр.
Дүшүнүр, белә ки, алышырам мән,
Бәс нијә алышмыр кағызлар көрән?
Дүшүнүр, дүшүнүр о, дәрин-дәрин—
Бу бөјүк китабда јанан шаирин
Үрәјиндән чыхыб сөз заһир олмуш,
Ганындан рәнк алыб чаваһир олмуш.
Ағладыр көјләри, ағладыр јери
Бөјүк бир шаирин шикајәтләри:
«Бир дөврдәјәм ки, нәзм олуб хар,
Әш'ар булуб кәсади-әс'ар...»
«Мәним бу дәрдим ахы ким анлар,
Аһ! Гәдим әјјамлар, көһнә заманлар,
Һаны гијмәт гојан ше'рә, сәнәтә?
Заман дара дүшүб, инсан мөһнәтә.
Бир гарын чөрәјә гул олуб инсан.
Кечир өз ешгиндән, арзуларындан.
Төкүрәм кағызә әләмләрим,
Бүзүлүр јер-јердән јүз додаг мәнә,
Күндүз шө'лә чәкән бир чыраг кими
Галыр өз ичимдән алышмаг мәнә.
Ачылмыш чығырла мән јол кетмәдим,
Өзкә гисмәтинә көз дә дикмәдим,
Үрәк сындырмадым, гәлб инчитмәдим,
Пахыллар јүз јердән чәкди дағ мәнә.»

* *
*

Ојнатды јериндән Кәрим сөзләр,
О галхды, кәзинди евдә бир гәдәр.
Дүшүндү һалыны шаир достунун.
Бәли, күзәрәны пис кечир онун
Нечин белә сакит отурмушам мән?
Бәс бир шеј кәлмәзми мәним әлимдән?
Кәрим чох дүшүндү, гәмләр ичиндә,
Парлады үзүндә үмид шө'ләси.
— Заманын долашыг кешмәкешиндән
Кәрәк боғулмасын шаирин сәси!—
Дејә о гашыды шешә бығыны,
Кејәрәк әјнинә архалығыны,
Фикирләр ичиндә јола дүзәлди,

Алчала-алчала сараја кэлди.
 — Гој мән әјилсәм дә, о әјилмәсин,
 Шаирин үстүнә сарај күлмәсин.
 Көзүнүн алтына алды һәр шеји—
 Султанын өнүндә баш ендирмәји,
 Гулларын өнүндә бир гул олмағы,
 Алчаглар өнүндә алчалдылмағы,
 «Онун күзәрәны пис кечир»—дејә
 О кэлди султандан вәғф истәмәјә.

* *
 *

Фүзулинин бир сәһәр
 Гапысыны дөјдүләр.
 О өзү чыхды чөлә,
 Гајытды күлә-күлә,
 Әлиндәки кағыза зилләјәрәк көзүнү.
 Һәјатында бәлкә дә о, илк дәфә өзүнү
 Хошбәхт санырды бу күн—
 Кәсмәт кәсмишди султан доггуз ахча онунчүн.
 О. бахмагдан дојмајыр әлиндәки барата,
 О. инана билмәјир бу бөјүк мұкафата.
 Бу кағызла бәрабәр
 О, зәнн етди бу сәһәр
 Од кэлди очағына,
 Су кэлди булағына.
 Тагәт кэлди голуна,
 Ишыг дүшдү јолуна.
 Дүшүндү: «Султанын мән
 Јадына һардан көрән
 Дүшмүшәм бирдән-бирә?
 Буну јазан әлләрә
 Афәрин, бир хәттә бах,
 Һәр нөгтәси бир улдуз,
 Һәр сәтри дә бир чыраг».

* *
 *

Әфсус, бу фәрәһ дә узун сүрмәди,
 Шаир, бу кәсмәтдән бәһәр көрмәди.
 Нечә ај сүрүндү идарәләрдә,
 Динләјән олмады ону һеч јердә.

Һеј кедиб-кәлмәкдән о јорулмады.
 Саламыны белә алан олмады.
 Шаир инадындан дөнмәди јенә,
 Һөкм етди, күлдүләр онун һөкмүнә.
 Деди:—Кәлин, мәни инчитмәјин сиз,
 Дедиләр:—Күчсүздүр, бу вәсигәниз.
 Деди:—Султан өзү верибдир, буну,
 Дедиләр:—Билирик нә олдуғуну.
 Деди:—Ахы вәғфи јемәк вәбалдыр,
 Дедиләр:—Билирик, бизә һалалдыр.
 Деди:—Нејләрсиниз һесаб чәксәләр?
 Дедиләр:—Бир додаг, бир дә диш биләр,
 Һесаб чәкәнләри разы салмышыг.
 Шаирин бир сөзү галмады артыг,
 Дөндү бирдәфәлик өз инадындан,
 Гајытды евинә о, кор-пешиман.
 Јаман ағыр кэлди бу, Фүзулијә,
 «Султан нечин мәни алдатсын»—дејә.
 Мән ки ондан һеч нә истәмәмишдим,
 «Аз ашым, ағрымаз башым»—демишдим.
 Бәс нечин о, мәни ојатды белә,
 Дадлы хөрәјимә су гатды белә?
 Мәни алдатмагла о нә газанды.
 Мәни диләнчими, бир гулму санды?
 Чәјнәди һаггымы о. һансы һагла,
 Мәним мәнлијими о, тапдамагла
 Нә демәк истәјир көрәсән, аллаһ?
 Шаһид ол, шаһид ол буна сән, аллаһ!
 Шаһларын һөрмәти мәнә бу олду,
 Мәнлијим, вүғарым лаға гојулду.
 Күлдү шөһрәтимә, күлдү адыма,
 Бу барат ше'римә, истә дадыма
 Султанын тә'нәси, истәһзасыдыр,
 Дејирләр: көјләрә ше'рим асидир.
 Аһ, аси олмујум бәс нејләјим мән?
 Безмәјиб дүнјанын ишкәнчәсиндән,
 Һәр чөврә, чәфаја мән дајәнмышам,
 Ше'римдә өзүмү султан санмышам,
 Мән «көр нә султанәм...» дедим һәр заман.
 Јәгин гәзәбләниб ше'римә султан
 Јерими көстәрмәк истәмиш мәнә.
 Хејр, мән ше'римлә султанам јенә!..
 Сөзләрлә гызыныр шаир, сөзләри

Көнүл атәшиндә дөндәриб ода,
Еви гыздырмаға пајыздан бәри,
Онун очағында одун јохса да.

Кәлмәди дилинә јалан, шаирин—
Алды ел дәрдиндән одуну сөзләр.
Атәши гәлбиндән алан шаирин
Оду үрәк олду, одуну сөзләр...
Әлиндә гәләми, ев бош, ев сојуг.
Бирчә шам алмаға таванасы јох.
О јазыр ше'рини ај ишығында,
Гызыныр отаг да, гызыныр чан да.
О бөјүк сәнәткар билмәди анчаг
Дилсиз әсрләри ишыгладачаг,
Үрәк ганы илә кечәләр јары,
Гаранлыг отагда јаратдығлары.

Кәрим өз достуна, мәсләкдашына
Јахшылыг истәди, јаманлыг олду.
Вурду дизләринә, вурду башына,
Шаирин дәрдинә көзләри долду.
Сызлатды гәлбини бу гәм, бу мөһнәт,
Достунун јанында чәкди хәчаләт.
Шаирсә әјләшиб отағында тәк
Ишләди кечәләр бә'зән сүбһәдәк.
Јазды бу баратын некајәтини,
Јазды зәманәдән шикајәтини.
Јазды, чаһан олду бундан хәбәрдар,
Султанлар алчалды, галхды сәнәткар.

Верди әдаләтә һөкмүнү заман,
Диндирди сөзүјлә заманы шаир.
Тәк өзү күлмүшдү шаирә султан,
Султана күлдүрдү чаһаны шаир.

БИР ДӘСТӘ ЧИЧӘК

Бүлбүли-зарәм, дејил биһудә әфган етдијим,
Галмышам налан гәфәс гејдиндә күлзар истәрәм.

Ахшам шәр гарышыб, гаш гараланда
Шаирин гапысы дөјүлдү бирдән.
Һәјчана кәлмишди шаир бу анда

Одлу гәлбиндәки дөјүнтүләрдән.
Гапы вурғусуну һеч ешидәрми
Гәлбин вурғусуна далан сәнәткар?
Чәмәндә ачылан лаләләр кими
Кағызлар үстүндә ачыр мисралар.
Баш-баша верәрәк, дәрди-гәмијлә
Сәнәт көјләриндә үзүр Фүзули.
Көнүл бағчасындан өз гәләмијлә
Ал-әлван чичәкләр үзүр Фүзули.
Дарваза дөјүлүр, дөјүлүр бир дә,
Шаир хәјалларда, дүшүнчәләрдә.
Һәјат бир дәрјадыр, хәјалы јелкән,
Гајнајыр илһамы бир булаг кими.
Ајрылыр шаирим өз аләминдән
Ағачдан ајрылан бир будаг кими.
Гәзәл гуртармајыр, чатмајыр сона,
Гојуб гәләмини дават габына
Чыхыр дарвазаја.

— Кимдир?

— Мәнәм, мән.

О. ачыр гапыны

— Фүзули сәнсэн?

— Бәли, мәнәм!

— Шүкүр, шүкүр аллаһа,

Үрәкдә галмады нискилим даһа.

Сәнин һәсрәтинлә үрәјим долду.

Ахырда мәним дә гисмәтим олду

Сәнинлә, еј шаир, үз-үзә дурмаг,—

Дејә салават да чевирди гонаг.

Фүзули гонағы евә апарды,

Гонағын гәрибә көркәми варды:

Әјниндә боз чуха, белиндә кәмәр,

Чуханын үстүндә күмүш дүјмәләр.

Башында чал папаг, чијниндә хурчун,

Илдырым чахырды көзүндә онун.

Јерли чамаата охшамыр гонаг,

Доғмалыг төкүлүр үзүндән анчаг.

— Инан бу көрүшлә, еј бөјүк инсан,

Сән бу күн чәннәти сатып алмышан.

Вәтәндән кәлмишәм, елоғлунам мән,

Салам кәтирмишәм сәнә Әрәшдән.

— Вәтәндән? Кәлдијин јоллара гурбан,

Өпүм Вәтән дејән додағларындан,—

Дејә гонағыны басды бағрына,
 Дүнжаны вердиләр елә бил она.
 Ону гучаглады, елә бил бу ан
 Вәтәнин бојнуна гол салды шаир.
 Ону гучаглајан өз голларыјла
 Бағдаддан Вәтәнә јол салды шаир.
 Башдан-ајағадәк сүзүб гонағы,
 Үзүндән, көзүндән өпүр, өпүрдү.
 Гонағын үзүндә ана торпағы,
 Гајнар көзләриндә Көј көлү көрдү.
 Қаман инләјирди онун әсиндә,
 Вәтән һәсрәтијлә гәлби долүјдү.
 Вәтән елчисинин хош нәфәсиндә,
 Вәтән күлләринин әтрини дүјдү.
 Шаир елоғлуна бахыр, бахырды.
 Онун дурушундан вүгар јағырды.
 Бу вүгар јарашыр Вәтән оғлуна,
 Бу вүгар Гошгары андырыр она.
 — Зәвварам, дедим ки, гој әввәлчә мән,
 Кедим елоғлумун зијарәтинә.
 — Бу касыб коҗаја сән хош кәлмисән.
 Чаным да, евийм дә гурбандыр сәнә.
 Изин вер, әзизим, әпүм, өпүм мән,
 О тозлу чуханын әтәкләриндән,
 Мәнимчин һәр шејдән әзиздир инан,
 Вәтән тозларына булашмыш чухан,—
 Дејә гоча шаир өпүр чуханы.
 (Аһ!.. Вәтән һиссиндән бөјүк һисс һаны?)
 Өмрүнү гүрбәтдә кечирмәјән кәс,
 Бу һиссин күчүнү бәлкә дә билмәз!
 Заманын тозлары сиррини кизләр
 Бу гоча дүнжанын, гоча һәјатын.
 Дашларын үстүндә ачылан изләр
 Ајаг изләридир бәлкә Гыратын.
 Демә ки, сеvirәм мән вәтәними,
 Чох аздыр «Вәтәни сеvirәм»—демәк.
 Вәтәнин јолунда бабалар кими,
 Чаныны, ганыны верәсән кәрәк.
 Једирир, ичирир, кејдирир бизи,
 һәјатымыз боју бу ана торпаг.
 Нечин бу дүнјаја кәлдијимизи
 Бизсә дүшүнмүрүк, билмирик анчаг.
 Јурду өзүмүзә борчлу да саныр,

Ону дүшүнмүрүк јалныз бир кәрә.
 Вәтәнин ғышындан бәзән усаныр,
 Јајындан гачырыг јајлаг јерләрә.
 Елә ки. Вәтәндән ајрылырыг биз,
 Вәтәнчин ғышгырыр үрәкләримиз..
 — Даныш, ај елоғлу, даныш Вәтәндән,
 Даныш сөзләринлә ганадланым мән.
 Учум көрмәдијим дағлара сары,
 Долансын бојнума Вәтән јоллары
 Анамын тахдығы һәмајил кими.
 Һәсрәт «нун» ејләди «әлиф» гәддим.
 Даныш ширин-ширин, дилинә гурбан,
 Даныш чамаатын күзәранындан,
 Будур, аста-аста данышыр гонаг—
 Елә бил јел әсир Муған дүзүндә.
 Чинар хышылдајыр, сәсләнир говаг,
 Улдузлар сајрышыр көјүн үзүндә.
 Шаир хәјалдадыр, шаир фикирдә,
 Һәр шеј доғма кәлир она бу јердә.
 Тәмкинлә, үрәклә данышыр гонаг,
 Дурур көз өнүндә о ана торпаг.
 Шаирин көзүнә көрүнүр Муған.
 Хәзәрин синәси галхыб-енирди.
 Гонаг данышдыгча елә бил бу ан
 Араз һајгырырды, Күр сәсләнирди.
 Вәтән дүјгү кими көнүлдән кечир,
 О, Муғандан кечир, о, Милдән кечир,
 Кәлир гулағына бајагдан бәри,
 Чејранын, чүјүрүн ајаг сәсләри.
 Самух мешәсиндә алачыг гурур,
 Сәрин «Гырхбулагдан» о, чам долдурур.
 Чобан дәјәсиндә гонаг да галыр,
 Бу гәлбидағлардан мин илһам алыр,
 Јејир ләззәт илә чобан дүрмәји,
 Унудур бир анлыг шаир һәр шеји.
 Нечә дә хош кәлир бу анлар она,
 Синәси хәзинә озанлар она.
 Бабәкдән данышыр, Бамсыдан* дејир,
 Зурна һарај чәкир, түтәк инләјир.
 Арзулар шаирин јаныр көзүндә,

* «Китаби-Дәдә Горгуд» дастанындан Бамсы Бејрәк
 бојуна ышарәдир.

Голтуғунда «Хәмсә» Шејх дүзүндә
 Низами гәбринә, о баш ендирир,
 Он икинчи эсрә о. салам верир,
 Ширин сөһбәтини чатдырыб сона,
 Узадыр элини гонаг, хурчуна.
 — Вәтәндән, еј шаир, сәнә һәдијјә,
 Буну кәтирмишәм, бах буну,—дејә
 Шаирә бир дәстә күл-чичәк верир,
 Күлләрин әтријлә чәкиб кәтирир
 Ираг өлкәсинә Азәрбајчаны.
 (Вәтән һәсрәтиндән бөјүк дәрд һаны?)
 Шаир чичәкләри басыр бағрына.
 Нәләр пычылдајыр чичәкләр она.
 Ијләјир күлләри о, јаваш-јаваш,
 Гәлбә һүчүм чәкир гүссәләр јенә.
 Шаирин көзүндән ики дамла јаш
 Дүшүр чичәкләрин ләчәкләринә.
 Чичәкләр су ичиб көз јашларындан
 Санки чана кәлиб дирчәлир јенә.
 Шаирин көз јашы чан верди бир ан
 Вәтәнин гурүмүш чичәкләринә.
 Бахды һәдијјә о, јана-јана.
 Көзләри өнүндән нәләр өтүшдү.
 Шаир чичәкләри гојуб күлдана
 Деди:—Бир әфсанә јадыма дүшдү:
 Дејирләр, кечмишдә бир гоча Лоғман,
 Инчијиб јурдунун һөкмдарындан,
 Бир даһа вәтәнә дөнмәрәм дејә,
 Баш көтүрүб кедир бир јад өлкәјә.
 Илләр кәлиб кечир... Дәјишир рузкар,
 Кечир сәлтәнәтә башга һөкмдар.
 О, елин рә'јинчә фәрманлар верир,
 Лоғманын даһынча елчи көндәрир,
 Дејир: Вәтән ону көзләјир һәр ан,
 «Гүрбәт хошдур»—дејә гајытмыр Лоғман.
 Мәктуб да көндәрир һөкмдар она,
 Јенә дә чағырыр ону јурдуна,
 Јазыр: Гуллуғунда һазырам сәнин,
 Јолуну көзләјир ана вәтәнин.
 Мәктубла бәрәбәр нечә мин динар
 Ғызыл да көндәрир она һөкмдар.
 Шаһын хәләтләри, һәдијјәләри,
 Кәлдији кими дә гајыдыр кери.

Лоғманса вәтәнә гајытмыр јенә,
 Дејир:—Үз тутмарам бир дә вәтәнә
 Һөкмдар дүшүнүр, дүшүнүр һәр күн
 Лоғманы вәтәнә гајтармаг үчүн
 Чарәләр ахтарыр, тапа билмәјир,
 Анчаг «Инадымдан дөнмәрәм»—дејир.
 Өлкәјә сәс дүшүр, бир күн бир чобан
 Кәлиб һөкмдара дејир:—Сән дајан,
 Лоғманы вәтәнә мән кәтирдәрәм,
 — Нечә?
 — Буну сорма, гиблеји-аләм!
 Бу ади бир сирдир, бирчә һәфтәјә
 Лоғманы вәтәндә көрәрсән,—дејә
 Чобан кедир... Кечир үч күн... Доғрудан
 Бир кечә гајыдыр вәтәнә Лоғман.
 Шаһ буну билинчә гаралыр ганы,
 Чағырыр сараја дәрһал Лоғманы,
 Дејир: бу нә ишдир, еј бөјүк инсан,
 Сән үстүмү тутдун чобаны шаһдан?
 Сајмадын, мәнәл дә гојмадын мәнә,
 Чобанын сөзүјлә кәлдин вәтәнә.
 Еј Лоғман, бу сирри кәл мәнә аңлат...
 Элини чибинә салыб о саат
 Бир јовшан чыхарыр Лоғман чибиндән,
 Дејир вә'дәләрә кәлмәмишәм мән,
 Бах, бунун әтринә кәлдим вәтәнә,
 Бәхшишләр, ән'амлар нә кәрәк мәнә!
 Мәнә сәнин кими о јохсул чобан
 Ән'ам көндәрмәмиш, пул көндәрмәмиш,
 О, јахшы билир ки, бу гоча Лоғман
 Дүнја зинәтинә көнүл вермәмиш.
 О мәнә көндәрди бах бу јовшаны,
 Торпағын әтријлә долу јовшаны.
 Ијләјиб мән ону биртәһәр олдум.
 Билмәдим шад олдум, мүкәддәр олдум.
 Думанланды көзүм, һәрләнди башым,
 Јовшанын үстүнә ахды көз јашым.
 Сызлады үрәјим, әсди бәдәним,
 Дурду көз өнүмдә бу дағлар мәним.
 Бир анын ичиндә илләр өтүшдү,
 Кәлиб ушағлығым јадыма дүшдү.
 Бүлбүллү мешәләр, соналы көлләр
 Кәкликли гајалар, јончалы чөлләр,

Рејһанлы, жарпызлы шыр-шыр булаглар,
 Башы ағ чалмалы, бу гәлби дағлар,
 Чичәкли күнејләр, гарлы гузејләр
 Көрдүм кәл-кәл дејә мәнә әл ејләр.
 Јалһыз бах бу сәсә мән гулаг асдым,
 Јовшаны өпәрәк бағрыма басдым.
 Демирәм, гүрбәтдә шад олмушам мән,
 Ахы бу торпагда доғулмушам мән.
 Вәтән һәсрәтилә күлә дөнмүшәм.
 Гәлбән ағласам да, шад көрүнмүшәм.
 Торпаға бағлыдыр, торпаға инсан,
 Инсана һәр шејдән торпаг әзәлдир.
 О гәриб елләрин од-очағындан
 Вәтәнин түстүсү даһа көзәлдир.
 Ән'ама, хәл'әтә кәлмәмишәм мән,
 Бу чәмәнә кәлдим, бу даға кәлдим.
 О залым овчулар үркүтдү мәни,
 Учдуғум бу доғма будаға кәлдим.

* *
 *

Узагкән дүнјанын дәрди-сәриндән,
 Гүрбәтдә һәр дәрди дүјдүм дәриндән.
 Ана торпағымын чичәкләриндән
 Гопарыб дөшүмә тахмаға кәлдим.
 Бир јовшан әтријлә мурада чатдым,
 Вәтәним кәл деди, гүрбәти атдым.
 Кәздим бу чөлләри мән аддым-аддым,
 Ајаг изләримә бахмаға кәлдим...
 Фүзули гуртарыб һекајәтини
 Дејир:—Ај елоглу, ағлатдын мәни,
 Сән өз һәдијјәнлә—чичәкләринлә.
 Динлә, үрәјимдән кечәни динлә.
 Мәним дә бир төһфәм, бир бәхшишим вар,
 Апар, диванымы вәтәнә апар,
 Бу дәрд ағыр кәлир, чох ағыр мәнә—
 Мәним дә вәтәндә көрүнүр јерим,
 Нә дејим тәлелә... ана вәтәнә
 Гој өзүмдән әввәл кетсин сөзләрим.
 «Чан сөздүр әкәр билирсә инсан,
 Сөздүр ки, дејирләр өзкәдир чан...»

КӘРБӘЛА СӘФӘРИ

Фәгр имиш фәгр Фүзули, шәрәфи-әһли вүчуд,
 Өзүнә ејләмә һәмдәм фүғрадан гејри.

Өтдү ајлар, фәсилләр,
 Илләр, ганадлы илләр
 Шайрин комасында
 Көрүн нәләр јаратды,
 О, сәнәт әләминдә
 Һәлә һеч көрүнмәмиш
 Мө'чүзәләр јаратды.
 Онун ше'р одундан
 Јанды бағры јерин дә,
 Доғду јени бир күнәш
 Сәнәт үфүгләриндә.
 Бу балача команын
 Дүнјалара сығмајан
 Дүнја гәдәр сирри вар.
 Бу балача комада
 Гәләмин чыхардығы
 Хош, һәзин хышылтылар
 Сәс салды дүнјалара,
 Ағлатды көјү, јери.
 Чыхыб дағлы үрәкдән
 Дағлады үрәкләри.
 Ај кими Фүзули дә
 Ишыглатды һәр јери.
 Анчаг гәлбиндә галды
 Өз дәрди, өз кәдәри.
 Ај да бүтүн чаһана
 Ишыг салыр, нур јайыр,
 Ләкәләри јенә дә
 Синәсиндә сахлајыр.
 Һамы деди: көрәсән,
 Бу бөјүк сәнәткарын
 Устады ким олубдур?
 Бәлкә анадан белә
 О, шаир доғулубдур?
 Јох, јох! Онун устады
 Сонсуз дәрди, гәмидир,
 О, кәдәр әләмидир.
 О, кәдәр әләмидир.

О, бүтүн инсанлыгын
 Шәрәфидир, шаныдыр,
 О, көләрин шимшәји,
 Јерләрин үсјаныдыр.
 Илдырымын чахышы,
 Бир аһунун бахышы,
 Көјүн думаны, сиси,
 Рузжарын инилтиси,
 Бир көрпәнин шәнлији,
 Көјләрин әнкинлији,
 Бир јетимин наләси,
 Көнүлләрин аһ сәси,
 Арзусу, шикајәти,
 Бабаларын һикмәти,
 Дүшүнсәк дәрин-дәрин
 Устадыдыр шаирин.
 Онун һәр сәтириндә
 Торпагын өз сәси вар,
 Дүнја көрмүш бир елин
 Дәрди, фачиәси вар.
 Үрәјиндән од алыб
 Гызды сојуг кәлмәләр.
 О һәр гәзәли үстдә
 Кечәләр сүбһә гәдәр
 Әритди өз чаныны
 Өнүндәки шам кими,
 Ачылды сәһәр кими,
 Тутулду ахшам кими.
 Ајлар, илләр өтүшдү,
 Өмрүнүн һәр күнүнә
 Бир ше'р инчиси дүшдү.
 Заманын далғалары,
 Каһ галхды, каһ да енди.
 Сәнәтин јолларында
 Фүзулинин башына
 Ағ чичәкләр әләнди.
 Гане олуб һәјатда
 Чоха-аза Фүзули
 Гочалды, дәрдләрини
 Јаза-јаза Фүзули.
 Олду илләр јорғуну,
 Ше'р, сәнәт јормады,
 Зәманә јорду ону.

Деди:—Мәним гејдимә
 Бу јердә бир галан јох.
 «Рүшвәт дејилдир дејә
 Саламымы алан јох».
 Ајлар, илләр өтүшдү,
 Доғулдуғу Кәрбәла
 Бир күн јадына дүшдү.
 — Ушаглыг, ај ушаглыг,
 Сән бир чичәкли јаздын,
 Узагдын һәр гајғыдан,
 Сән кәдәр танымаздын.
 О илләрмиш өмрүмүн
 Ән фәрәһли илләри.
 Бу һәјаты, варлығы
 Мән дәрк едәндән бәри
 Үзүм бир ан күлмәди.
 Бә'зән күлдүм, үзүмә
 Анчаг заман күлмәди.
 Заман, мәнә вердијин—
 Елин дәрди-сәридир;
 Алнымын гырышығы,
 Сачларымын ағлығы,
 Гәлбимин кәдәридир.
 Заман, мөндән алдыгын—
 Ушаглыгым, кәнчлијим,
 Раһатлыгым, динчлијим,
 Мәним азадлыгымдыр,
 Севинчим, шадлыгымдыр.

Кәрбәланын јоллары карванларла долудур,
 Бу јол нечә јүз илдир «мүгәддәсләр» јолудур.
 Бирчә ичим суја да бурда һәсрәтдир инсан,
 Јоллар чадар-чадардыр зәвварларын аһындан.
 Әсән сәмум јели дә онларын аһ-вајыдыр.
 Бу јолла кәлиб-кәдән «шәрәф» алыб гајыдыр
 Нәчәфдән, Кәрбәладан.
 Алдадыр өз-өзүнү бу јолларда мүсәлман,
 О, елә зәнн едир ки, онун бу зијарәти,
 Сатын алыр чәннәти.
 Зәнн едир ки, сахлајыб имамларын јасыны
 Газаныр бу дүнјада о бири дүнјасыны.
 Додағында гәзәли: «Дәрд чох... Талә зәбун...»
 Мәһәммәд Фүзули дә јолчусудур бу јолун.
 Гафиләдән кәнарда о тәк кедир, тәк кедир.

Бу јолларын дәрдини үрәјинә һәкк едир.
 Фүзули дә көнлүнү имамлара вердими?!
 Хејр! Зәвварлар кими
 Фүзули кетмир анчаг шәрәфчүн Кәрбәләја.
 Өзү шәрәф апарыр о, бу күн Кәрбәләја.
 Баш чатлајыр истидән... Көјдән јерә од јағыр.
 Дәвәләр дә тәнтијиб јеријир ағыр-ағыр.
 Карван кедир јол боју узаныб гатар-гатар.
 Јеридикчә дәвәләр, сәсләнән зынгыровлар,
 Әрузун аһәнкини хатырладыр шаирә...
 Хәјалында дүзүлүр кәлмәләр сәтирләрә:
 «Мәнәм ки, ғафилә салари-каривани-ғәмәм
 Мүсафири-рәһи-сәһраји-мөһнәтү әләмәм.
 Һәгир бахма мәнә, кимсәдән сағынма кәмәм,
 Фәгири-падишаһса, кәдаји-мөһтәшәмәм...»

* *
 *

Бирдән јағыш башлады, һәрә гачды бир јана
 Бир будаг да тапылмыр, адамлар далдалана.
 Сулар галхыб-енирди, сулар ашыб-дашырды.
 Бу вахт шаир бир кичик кәндә јахынлашырды.
 Јаман гаралды ганы.
 Шаирин үзүндәки о кәдәр тозларыны
 Јаған о кур јағыш да силә билмәди фәгәт,
 Онун кәдәрләринә гәм тутмушду тәбиәт.
 Тәбиәт дә елә бил бу дәм она ағлады,
 Фүзулинин дәрдинә, гәминә јас сахлады.
 Онун ағ саггалындан дамчылар сүзүлүрдү.
 Елә бу вахт гаршыда бир бөјүк гәср көрүндү.
 Дарвазаја сығынды, јох, јағыш кәсилмәди—
 Шаир кедә билмәди.
 Бирдән ачылды гәсрин пәнчәрәси...
 Бу заман

Бир сәс кәлди:
 — Еј гоча, гапыда нә дурмусан?
 Ичәријә кәлсәнә.
 — Сағ олун!
 О кәс јенә
 Әл чәкмәди.
 — Бујурун, сизә гурбандыр варым,
 Аллаһын гонағына ачыгдыр гапыларым.
 Ев саһиби һәрләниб өзү кәлди:

— Кәл бәри!
 Фүзулинин голундан чәкиб салды ичәри.
 Онлар гәсрә кирдиләр,
 О динчәлди... Шаирә наһар да кәтирдиләр,
 Бүтүн наһар дәскаһы ғызыл габларда кәлди,
 Ғызыл пијаләләрдә ләззәтли меј верилди.
 Чаријәләр, нөкәрләр дүшдүләр әл-ајаға,
 Һәрәси бир тәрәфдән гуллуг етди гонаға.
 Гәср зинәт ичиндә парыл-парыл јанырды
 Елә бил һәр дивардан бир күнәш бојланырды.
 Таванда чилчыраглар, дөшәмәдә халчалар.
 Гәсрдәки зинәтә шаһлар белә әл чалар.
 Ев саһиби гонагдан сорду:
 — Кимсән, нәчисән?
 — Ади мүсафирәм мән.
 — Чох көзәл, еј мүсафир, әнтигбазам мән

дүзү,
 Надир шејләр јайынмаз мәним көзүмдән дүзү.
 Кедәк сәнә көстәрим гијмәтли шејләрим.
 Горујурам онлары көзүм, бәбәјим кими.
 Онлар дуруб кечдиләр бир бәзәкли отаға,
 Ев саһиби көзалты нәзәр салыб гонаға
 Деди:—Гонаг, јахшы бах бурдакы даш-
 гашлара

* *
 *

О, бир үзүк көтүрүб шүшә рәфдән бу ара
 Деди:—Бах, бу үзүјүн гашына јахшы бах сән.
 Шаһын да сарајында тапылмаз бу үзүкдән.
 Гијмәти мин динардыр,
 Белә надир бир инчи де һарда, кимдә вардыр?
 Фүзули көз учујла бахыб гајтарыр јенә
 Үзүјү саһибинә.
 — Инди бах бу ғылынча, јахын кәл, јахшы
 бах.

Дәстәјинин бир дашы минчә динардыр анчаг.
 Фүзули ғылынча да бахараг сајмазјана
 Гајтарыр саһибинә.
 Киши пәрт олур јенә:
 — Инди дә диггәт елә бу шәтрәнчә,* мүсафир,
 Өзү фил сүмүјүндән, дашлары инчидәндир.

* Шаһмат.

Бир дашыны инан ки, жүз динара вермәрәм.
Бунлары султана да, шаһа да көстәрмәрәм.
Чилди гызыл сујуна чөкилмиш бир диваны
О, көстәрир шаирә.

Ә н т и г ф ү р у ш

— Белә бир китаб һаны?
Чилдиндәки гызылын жүз динар гијмәти вар.
Ичиндәки шәкилләр ағылы һејран гојар.

Ф ү з у л и

— Киминкидир бу диван?

Ә н т и г ф ү р у ш

— Киши, инсафын олсун, өзүн инди һардасан?

Ф ү з у л и

— Сәнин евиндәјәм мән.

Ә н т и г ф ү р у ш

— Демәк, онда китаб да мәнимдир.

Ф ү з у л и

— Сәһв едирсән!
Бунун чилди сәниндир,
Ичиндәки дујғулар, јәгин ки, өзкәниндир.

Ә н т и г ф ү р у ш

— Аһа, инди анладым, еј мусафир, һаглысан!
Мөвлана Фүзулинин диваныдыр бу диван!

Ф ү з у л и

— Ону чохму севирсән?

Ә н т и г ф ү р у ш

— Охумаг билмирәм мән!

*Ев саһиби чүрбәчүр әјләнчәләр, бәзәкләр,
Хара шаллар, ипәкләр,*

*Кәләғәјлар көстәрир мусафирә далбадал,
Гумағында кәздирир шайрисә мин хәјал.
Ев саһиби көрүр ки, өз гәлбинә далараг
Онун дедикләринә фикир вермир һеч гонаг.*

Ә н т и г ф ү р у ш

— Сән еј на'мәлум инсан, сәнә бир суалым
вар:

Көстәрдијим шејләрә шаһ өзү һејран ғалар,
Бу даш-гашлар, бу сүсләр
Сәнә бир зәррә гәдәр
Әсәр етмәди анчаг,
Сәндәки даш гәлбә бах.
Бәлкә, бәлкә, еј инсан,
Сән мәндән дә варлысан?

Ф ү з у л и

Хејр, мән чох јохсулам.

Ә н т и г ф ү р у ш

— Елә исә бәс нечин,
Бахыркән бу шејләрә
Гамашмады көзләрин?

Ф ү з у л и

— Үзү дөнүк дүнјада
Чох шејләр көрдүјүмдән
Ахыр кор олмушам мән.
Мән бу гоча дүнјада дәрд алыб, гәм јејирәм,
Одур белә шејләри мән көрә билмәјирәм.
Сән даш-гаш көстәрирсән мәнә, сөјлә үрәјин
Даш дејилми бәс сәнин?
Ганлы көз јашларыјла өмрү өтүб кечәнин
Көзүндә бир гуруша дәјәрми үзүк ғашы?
Мәнә даш көстәрмә сән, көстәр исти көз јашы!
Јохсул долансам да мән, вугарым әјилмәмиш.
Мәни дүнја сүсләри һејран едә билмәмиш.
Зинәтә чох вурулма, зинәт дүнја малыдыр,
Инсан өзү дүнјанын зинәти олмалыдыр.
Бир дә... Дүзүнү билсән әшјаны көрмүрәм мән.
Бүтүн бу зинәтләрин архасында кизләнен
Бөјүк һадисәләри, мә һалары көрүрәм.

Мә'налар аләминдә мән ки. өмүр сүрүрәм.
Бах бу үзүк, ягин ки, вахтилә бир көзәлин
Бармагында парлайыб... ханы инди о кәлин?
Бәлкә онун үрәји артыг чохдан дајанмыш,
Ондан сонра бу үзүк нечә бармагда јанмыш?
Буну сатан о бәдбәхт нечин сатмыш көрәсэн?
Бу үзүјү аланда дүшүндүнмү буну сән?
Бу үзүклә нечә тој, нечә бүсат гурулмуш?
Аһ! Бу үзүк кимләрин нишан үзүјү олмуш?
Нәһәјәт... һардан кәлиб дүшмүш сәнин
гәсринә?

Бәлкә мәним сөздәрим гәрибә кәлир сәнә?
Бах бу гылынч... Илк дәфә кимә төһфә
верилмиш?

Бу, хансы бәдбәхтләрин көксүнә ендирилмиш?
Бу, гылынчын устасы

Көрәсэн нә көзләмиш

Өз чиркин әмәлиндән,

Буну дүшүнүрәм мән.

Өзүнү мәһв етмәјә силаһ јаратмыш инсан,
Бәлкә дә бу гылынчдыр Ибраһими доғрајан?
Чалдыранда парламыш бәлкә биринчи кәрә,
Ган чиләмиш, бу гылынч дәрәләрә, дүзләрә?
Бәли, дүзүнү билсән, әшјаны көрмүрәм мән.
Бүтүн бу зинәтләрин архасында кизләнен
Бөјүк һадисәләри, мә'налары көрүрәм.
Мә'налар аләминдә мән ки өмүр сүрүрәм.
Фүзули диваныны гызыла тутдурмусан,
Һашјәсинә, чилдинә мин чүр бәзәк вурмусан.
Сәнин фикринчә, еј дост, ше'р, сәнәт неч нәдир,
Бу китабын гијмәти бәзәк-дүзәјиндәдир.
Инди көрән шаирин өзү нә дејир,—дејә
Башлады аста-аста диваны чевирмәјә.
Тапыб ахтардығыны о, охуду учадан
(Ев саһиби сүзүрдү гонағы һејран-һејран.)
«Чох тәфахүр гылма, чәми мал илә, еј хачә

ким

Симү-зәр чәмијјәти, әһли-гүрүр ејләр сәни.
Барикаһи гүрбдән, чәмијјәти-малу мәнал,
Һәр нә мигдар олса ол мигдар дур ејләр сәни».
— Кифајәтдир, еј гоча, кифајәтдир!—дејәрәк
Ев саһиби гышгырыр... Бир дәјирман дашы тәк.
Ев башына доланыр, о итирир өзүнү,

Өјүндүјү шејләрә зилләјәрәк көзүнү
Дүшүнүр... Кәсик әлләр, кәсик башлар бир анда
Фәрјад едир, сәсләнир онун гулағларында.
Бу гылынчла доғранан камсыз өлән чаванлар.
Дилә кәлиб елә бил дејир: «Сәнә сөзүм вар,
Бизи нечин јығмысан тез ол, тез ол, чаваб
вер?

Бу даш-гашлар, гылынчлар гочаја һүчүм
чәкир.

Камсыз кедән үрәкләр,
Үзүкләрин гашында јанан арзу, диләкләр
Мәлул-мәлул болјаныб ган ағлајыр елә бил.
Үзүкләрин гашлары

Инсан бахышларыдыр,

Бунлар сојуг даш дејил.

Дәһшәт алыр гочаны. Басыр ону сојуг тәр.
Бүтүн бу чаһи-чәләл, әлван бәзәк-дүзәкләр.
Өзү өз ајағыјла топланмамыш бу гәсрә.
О, габыгдан чыхыбдыр һәр биријчүн мин кәрә.
Мин фырылдаг, мин һијлә, мин ифтира, мин
јалан,

Бурдакы зинәтләрин асылыб гулағындан.
О бунлары дүшүнүр, о бунлары дүшүнүр.
Көзүндә нечә дөнүр
Мин һијлә һесабына топладығы бу шејләр.
Дүшүр онун көзүндән бу зинәтләр бир анда,
Гулағында сәсләнир бу шејләри аланда
Ешитдији нәләләр, шикајәтләр, килејләр.
Тәзә көрүрмүш кими

һејрәтлә сејр еләјир

О солуну, сағыны.

Тәәччүблә, диггәтлә сүзүр өз гонағыны.

О. әринә-әринә

Көзләрини зилләјир гонағын көзләринә.

Бу көзләрдә о көрүр һәр хилгәтин сиррини—

Көјүн, јерин сиррини, тәбиәтин сиррини.

Јох, јох, көрмүр, о дујур.

Бу көзләрдә охујур:

Бир үрәјин дүнјадан сонсуз тәмәннасыны,

Инсанын илк ешгини, һәјатын мә'насыны.

Сәсләнир гулағында һикмәт долу сәтирләр,

Бу көзләрдә охујур башдан-ајаға гәдәр

Охуја билмәдији Фүзули диваныны.

Сәксәнир, бир үшүтмә тутур онун чаныны.

Бирдән о. хәбәр алыр:

— Дејин, адыңыз нәдир?

— Мәһәммәд!

— Сәнәтиниз?

— Шаирәм.

— Шаир, шаир!

Аман аллаһ, ишә бах!

Фүзулисән јохса сән?

Сүкут...

— Сән кәрдишә бах!

Дајан, дејә о кечди јан отаға...

Бир аздан

Өлиндә бир медалјон о гајытды.

— Ah!.. Аман!..

Медалјону көрүнчә шаир донду јериндә.

Тәрпәнә дә билмәди, о учунду јериндә.

Бу, чаван Мәһәммәдин

Бу дүнјада јеканә

Дөвләтијди, варыјды.

Лејлаја бәхш етдији ана јадикарыјды.

— Сөјлә, бу сәнә һардан?

Мәним Лејлам сағмыдыр?

О бу гәриб дијарда јенә дә душтагмыдыр?*

— Сәбр еләјин,— дејәрәк, о ачды медалјону,

Шаир кәлди дәһшәтә,

Сарсытды һејрәт ону.

Медалјонун ичиндән Фүзули бојланырды,

Онун шаир көзләри мәш'әл кими јанырды.

Ә н т и г ф у р у ш

— Бир бура бах, бура бах,

Бу далғын көзләрә бах, бу гөвси ғашлара бах,

Адам да өз шәклинә охшајармыш бу гәдәр?!

Зилләнир шәклә көзләр:

...Башында көј арахчың, дурушунда әзәмәт,

Үзүндә гәм изләри, көзләриндә мәнәббәт.

Мәнәббәт, бу мәнәббәт топламыш јығың-јығың

Бир шаирин гәлбинә дәрдини инсанлығың.

О бу дәрди, мөнһәти өзүнә дәрди санмамыш,

Әзаблара јар өлмуш, әзабдан усанмамыш,

Додағында ешгинин һәзин инилтиси вар.

Башында бу мөнһәтин думаны вар, сиси вар.

Бахыб мәһнул нөгтәјә о дүшүнүр дәриндән,

Арзуларын шө'ләси сүзүлүр көзләриндән.

Нәләр кечир шаирин хәјалындан бу анда,

Онун о дүјүмләнән мүгәввәс ғашларында

Ағсачлы гоча Шәргин дәрди јатыр елә бил,

Алһындакы ғырышлар адичә ғырыш дејил,

Өз халғынын кечдији изтираб јолларыдыр!

Көздән ахан инчиләр дөвләтидир, варыдыр.

Ғушгонмаз зирвәләри андырыр бу һалында,

Көз јашы һәлгәләнмиш елә бил сағгалында.

Бу Вәтән дағларынын үзүндә көлкәси вар,

Онун ғулагларында «Вәтән», «Вәтән»—сәси вар,

Бир көзүјлә күлүрсә, бир көзүјлә ағлајыр,

Елә бил голларыјла дүнјаны ғучаглајыр.

Дүнјанын ағыр јүкү топланарағ бир јерә

Јүкләнибдир елә бил һәмин бу чийинләрә.

Накам мәнәббәтинин үзүндә көлкәси вар,

Онун ғулагларында «Вәтән», «Вәтән»—сәси вар.

— Бу мәним әксимдир, ah!

Буну ким чәкмиш көрән?

— Буну сатан ушагдан сорушумшудум онда мән.

О деди ки, бу шәкли анам чәкмиш.

— Бәс һаны?

О сағдырмы?

— Јох, өлмүш...

Елә бил ки, дүнјаны,

Тәрпәтдиләр јериндән—

О ah чәкди дәриндән.

Бу аһдан көј тутулду, јел әсди, јер титрәди.

Ғара кејди бағчалар, күл-чиңчәкләр титрәди.

— Аловлардан инсаны јалһыз кечирир үмид.

Дүз ғырх ил үрәјимдә јашатдығым бир үмид

Ғуш олуб учду кетди бирчә анын ичиндә,

Сөндү үмид улдузум көһкешанын ичиндә.

Бәс һардадыр о ушағ?

— Бу јахын кәнддәдир о.

— Ады?

— Ады Фәзлидир.

— Тәлејин ғурғусуну дәрк еләмәк чәтиндир.

Јарәббим, ишә бах бир!

Лејла ирағ олса да ғырх ил мәним көзүмдән,

Өвладһынын адыны алмыш тәхәллүсүмдән.

Сән бир тәсәдүфә бах.
 Мән дә Фәзли гојмушам өз оғлумун адыны
 Адыма охшадараг...
 Аһ!.. О, мәним шәклими нечә чәкмиш көрәсэн?
 Бу сирри, бу мө'чүзү анлаја билмирәм мән.
 О ки, мәни көрмәмиш ахы о вахтдан бәри.
 Нечә дә јериндәдир үзүмүн чизкиләри.
 Бәли, јенә мәнәббәт!.. Мәнәббәт дада чатмыш,
 Мәнәббәтин күчүлә хәјалында јаратмыш
 О мәним сурәтими
 Бу жүн олдуғум кими.

* *
 *

Мәзарыстан...
 Дәһшәтлидир бу өлүләр өлкәси.
 Гаһ гаралыр...әјри-үјрү дашларын сых
 көлкәси
 Гәбирләрин үстү илә сүрүнүр илан кими.
 Бурда илләр, гәринәләр етүшүр бир ан кими.
 Күн дөндүкчә бир гәриблик чулғалајыр һәр јери.
 Сиври мәзар дашларынын узанан көлкәләри
 Доландыгча һеј доланыр гәбирләрин башына,
 Бурда заман әсәр етмир
 Бир вахт чанлы оланларын—
 Бу дашларын јашына.
 Бу көлкәләр... Бу көлкәләр бир рәјамы, јухуму?
 Өлүләрин хәјалымы, руһуму?
 Бир әбәди суаллардыр бу әбәди сүкунәт:
 «Нардан кәлиб, һара кедир әзәл күндән бу хилгәт?»
 Бир мәзарын башы үстдә дајанмышдыр үч нәфәр,
 Бу пәришан, учуг гәбрә зилләнибдир нәзәрләр
 Јатыр бурда Фүзулинин мәнәббәти, севкиси,
 Јатыр бурда бир үрәјин әбәди һичран сәси,
 Јатыр бурда додагларда нәғмә олан бир диләк.
 Јатыр бурда әсрләрә һарај салан бир диләк.
 Гоча шаир әлләрини чарпазлајыб дајанмыш,
 Алтмыш иллик өмрү онун елә бил ки, бир анмыш,
 Јашадығы ајлар, илләр көз јашына дөнәрәк
 Ахды онун көзләриндән бир андача инчи тәк.

Илк кәнчликдән о, дағланды, дағ кәтирдн јүз дағы.
 Гадир ешгин, мәнәббәтин әли илә јаздығы
 Һәсрәт, һичран китабы—
 Бүтүн дәрди, әзабы
 Барағланды көзүндә,
 Тамамланды бу күндә.
 Көзләриндән ахан јаш
 Дүшдү гәбир дашына,
 Дәлик-дәлик олду даш.
 Көзләриндән ахан јаш
 Онун һичран китабына нөгтә гојду, гапанды.
 Севәнләрә тимсал олду бу ешгин илк, сон анды!

* *
 *

Көлкә дүшүр үзләрә.
 Лејла илә сон кәрә
 Видалашыр Фүзули
 Өпүр гәбир дашыны.
 Күләкләрми гурудур
 Көзләринин јашыны?
 Јоллар, изләр гаралыр,
 Гәбристанлыг бош галыр.
 Онлар кедир, архадан
 Бир сәс кәлир бу заман,
 О. нә дејир? Бәлкә дә, о, руһудур Лејланын?
 Фүзулини сәсләјир, ишинә бах дүнјанын.
 Шаир дөнүр архаја, гәбирләрә баш әјир,
 Ајаглары кетсә дә гәлби кедә билмәјир.
 Әнтигфүруш јапышыб гонағынын голундан
 Чәкиб апарыр, кедир, о, пәришан-пәришан.
 Гоча бу вахт чыхарыб медалјону чибиндән;
 — Оғул, буну сәнә мән
 Бағышлајырам,—дејә,
 Верир ону Фәзлијә.

ТАУН

Учалдын гәбрим, еј бидәрләр, сәнки-мәләмәтдән
 Ки, мә'лум ола дәрәд әһалинә гәбрим ол әләмәтдән...

Мүгәддәс Кәрбәләја бәла кәлди, бир бәла,
 Бир һәфтәдә гочалыб әлдән дүшдү Кәрбәла.

Таун кэлди, нэ кэлди, бу баланы, бу дәрди,
 Илаһиния өзүмү бу дијара көндәрди?
 Гијамәтдир бәлкә бу? Чатыб дүнјанын сону?
 Илаһиния өзүмү мүгәддәсләр јурдуну
 Белә чапды, талады, онун гара нәфәси
 Дилсиз даша чевирди тохундуғу һәр кәси.
 Бир дирилиқ гәјмады бир һәфтәдә өлкәдә,
 Бу, көјләрин јерләрә гәзәбијди бәлкә дә.
 Бәлкә дә Кәрбәладан «шәрәф» алыб учалан,
 Һөрмәти сатын алан
 Вичдан тачирләринин әмәлијди бу бәла?
 Олду өлүм јатағы бу мүгәддәс Кәрбәла!
 Күчәләри, евләри таун кәзир бирбәбир,
 Бир гара кабус кими о, һәр јерә баш чәкир..
 Обалардан обаја, елдән елә кечир о.
 Һәр көзүнә дәјәни ораг кими бичир о.
 Бу јердә таун олду јерин, көјүн һакими,
 Көјдә учан гушу да вурду илдырым кими.
 Гурујур кур чешмәләр, гурујур ахар сулар
 Јатагларда мәләшир јетим галан гузулар.
 Төвләләрдә бөјүјур сағылмамыш инәкләр.
 Солур бағда ағачлар, бағчаларда чичәкләр.
 Таун сарыр чөлләри бир гара булуд кими,
 Келә-келә адамлар сәпәләнир тут кими.
 Бир бах... чан верәнләрин донуг бахышларына,
 «Улу» зијарәткәһин о дилсиз дашларына
 Үзүнү сүртүб ондан ничат истәјир онлар—
 Лахта-лахта ган гусур тауна тутуланлар.
 Зәвварлара өлүмдән бу јер әрмаған верир,
 Шәрәф үчүн кәләнләр «шәрәф» алыб чан верир.

* *
 *

Бир дахманын өнүндә топа-топа адамлар,
 Бир-биринә зилләнән көзләрдә бир суал вар:
 Шаир јатыр хәстәдир,
 Дејирләр чан үстәдир.
 Әсмә күләк, өтмә гуш, ганад сахла, амандыр.
 Һардан кәлди бу андыр,
 Бу таун, бу зәһримар?
 Көзләрдә мин суал вар:
 — Көрән шаир нечәдир?..
 Гајаларда сәсләнән күләкләр дә инләјир,

Көј дә, јер дә инләјир.
 Инләјир һәзин-һәзин,
 Елә бил хәбәр алыр һалыны Фүзулинин.
 Пычылдашан јарпаглар сорур бири-бириндән:
 — Шаир нечәдир көрән?
 Онун һалы јамандыр,
 Әсмә күләк, өтмә гуш, ганад сахла, амандыр.
 Инсафыныз бәс һаны?
 Ше'ријлә милјонлары јухудан галдыраны
 Јухудан еләмәјин!
 Бу балача дахманын гаршысында баш әјин!
 Сәнин күчүн, еј таун, нејләјәчәк шаирә?
 Зәһмәт чәкмә бош јерә!
 О, өлүмү өлдүрүб сәнәтијлә, сөзүјлә,
 О, бир чаһан кәтириб бу чаһана өзүјлә..
 Лејлаја чатмаса да, о чохдан кама чатмыш,
 Ахан көз јашларыјла о, бир чешмә јаратмыш,
 Буна: «ешг чешмәси» деди бүтүн озанлар.
 Буну ичән һәјаты, бу дүнјаны тез анлар.
 Шаир јатыр амандыр,
 Онун һалы јамандыр.
 Онун өмрү әбәди,
 Таунунку бир андыр.
 Дахманын габағында топа-топа адамлар..
 Һәр көздә бир суал вар.
 Јаман баһа отурду таун бу бәдбәхт елә.
 Онун дәһшәтләрини јазмаг үчүн дә белә
 Фүзули сөзү кәрәк, Фүзули ше'ри кәрәк!
 Һаны елә бир һүнәр, һаны елә бир үрәк?
 Таун мин-мин инсаны бир күндә верди бада.
 Таунун дәһшәтләри һамыны сарсытса да,
 Шаирин дахмасындан әл чәкмәјир бир нәфәр.
 Ичәријә зилләниб суал долу нәзәрләр.
 Һамы дикиб көзүнү ағ чалмалы һәкимә.
 Һәким хәчәләтиндән баха билмир неч кимә.
 О, нә десин, нә десин?
 Нечә чарә ејләсин
 Бу чарәсиз хәстәјә?
 Күман кәлмир бир шејә—
 Онун күчү зәифдир хәстәлијин күчүндән,
 Онун јанагларына ахыр көз јашы дән-дән.
 Елә бу вәхт дахмадан јаныглы бир сәс кәлир,
 Һамы, Һамы һејрәтлә сәсә тәрәф чеврилир:

— Мэн инди о дүнјаја учачағам гуш кими,
 һәким, сәнин јеринә гој мән дејим дәрдимиз
 «Ешгдән чанымда бир пүнһан мәрәз вар, еј һәким...
 Хәлгә пүнһан дәрдим изһар етмә, зинһар, еј һәким.
 Вар бир дәрдим ки, чох дәрмандан артыгдыр мәнә,
 Гој мәни дәрдимлә, дәрман ејләмә, вар, еј һәким.
 ...Кәл мәним тәдбири-биһудәмдә сән бир сә'ј гыл,
 Ким, гәбули-снһһәт етмәз бөјлә бимар, еј һәким...»
 ...Рәнч чәкмә, снһһәт үммидин Фүзулидән көтүр,
 Ким, гәбули-сәһһәт етмәз бөјлә бимар, еј һәким...»
 Гапады көзләрини јана-јана Фүзули,
 Зүлмүндән усандығы бу чаһана Фүзули.
 О, һәр чөврә, чәфајә синә кәрди, дајанды,
 Јанмады тәк һәјатда, өләндә дә о, јанды
 Јанды, јанды сәнәткар,
 Күлә дөнәр јананлар.
 Күлә дөнмәди анчаг, күнә дөндү Фүзули
 Јалһыз күндүзләр дејил, кечәләр дә дәмбәдәм
 Көзләриндә бир аләм,
 Вәтәнин көјләриндә күлүмсүндү Фүзули.

* *
 *

Бүтүн шәһәр јана-јана
 Бир сел кими ахыб кедир гәбристана,
 гәбристана.
 Фүзулинин архасынча кедир һамы бу сон
 дәмдә,
 Елин дәрди, елин гәми бирләшибдир бу матәмдә.
 Табут кедир... Бу ағрыдан үрәкләр дә гана дөнүр.
 Чәназәнин архасынча арам-арам ел сүрүнүр.
 Бир ора бах, бир ора бах:
 Мејитләри адлајараг
 Бир мејити дәфн етмәјә кедир онлар.
 Кедир, кедир инсан сели гатар-гатар
 һиндистандан, Түркијәдән, Азәрбајҗан
 елләриндән,
 Иран, өзбәк маһалындан, Түркмәнстан
 чөлләриндән
 Мин-мин инсан сели кәлмиш «О мәнимдир,
 мәним»—дејә.
 Фүзулини гәбр евинә—сон мәскәнә өтүрмәјә.

Шаир кедир... Бу күн дуа әвзинә һәзин-һәзин
 Охујурлар «Шәби-һичран» гәзәлини Фүзулинин
 «Шәби-һичран... јанар чаным, төкәр ган
 чешми-кирјаным,
 Ојадар хәлги әфганым, гара бәхтим
 ојанмазмы?»
 Бу бир гәлбин сәси дејил, милјон гәлбин бир
 сәсидир.
 Әмрү-күнү әсарәтдә кечән халгын наләсидир.
 «Шәби-һичран», гоча Шәргин өз варлығы, өз
 адыдыр,
 Мәһкум олан милләтләрин «јандым!» дејән
 фәрјадыдыр.
 Көнүл гәмли, көзләр нәмли, баш ашағы кедир
 һамы,
 Шаирә ел мәһәббәти апарыр бу издиһамы.
 Чоху елә кедә-кедә јыхылдығы јердә галыр,
 Таун күлүр гәһгәһәјлә, өлүмләрә о эл чалыр.
 Өлүм белә кәлә билмир издиһама горху, һәдә.
 Шаирә ел мәһәббәти галиб кәлир өлүмә дә.
 «Шәби-һичран» дејә-дејә чатыр онлар гәбристана,
 Шәргин гоча бүлбүлүнү дәфн едирләр јана-јана.
 Бәс о кимдир—о пүрвүгар?
 Гәбрин үстә сон торпағы сәпәләјән о ихтијар?
 Сағгалындан дамчы-дамчы ахыр онун көз јашлары,
 О, әјәрәк гәмәтини гәбрә сары
 Өпүр гәбрин торпағыны, бирдән-бирә
 Үзү үстә дәјир јерә.
 Ah! О да мы тәслим етди өз чаныны бу тауна!
 Бәли, достун гәбри үстә чатды онун әмрү сона.
 Достлар, кәлин бир таныјын сиз дә ону.
 Әбдүл Кәрим мазарда да гәк гојмады өз достуну.
 Фүзулинин дәрдләридир,—деди,—мәним өз
 дәрдләрим.
 Фүзулинин дәрдләрини әмрү боју өтдү Кәрим
 Көнүл јахан неј сәсиндә, о, нәғмәјлә әмүр сүрдү,
 Өләндә дә һәмин о неј көксү үстә көрүнүрдү.

ЕПИЛОГ

Фүзулимиз гәдим Ираг торпағында раһат јатды.
 Кәрбәлада икинчи бир Кәрбәланы о јаратды.

Өтдү ајлар, өтдү илләр, дүнјанын һәр бучағындан
Бу мазары зијарәтә ахын-ахын кәлди инсан.
Бу мазарла Ираг чатды даһа бөјүк шан-шөһрәтә,
Мүсәлманлар кәлирдисә Кәрбәланы зијарәтә
Инди бүтүн дүнја үчүн зијарәткаһ олду бу јер,
Шәрафәтли бир дијара шәрәр верди бизим шаир.
Бүтүн динләр, тәригәтләр бирләшдији бу мазарда,
Кәләнләрә, кедәнләрә
Кәрбәладан милјон кәрә
Даһа артыг шәрәф верди бу мазар да.
Фүзулинин доғум күнү бәлли дејил бир инсана

О кәләндә бу чаһана
Ким билди ки, Азәрбајҗан торпагына күн доғулду.
Анчаг онун өлүм күнү ән бөјүк бир тарих олду.
Һамы бир чүр доғулмурму доғуланда? Таләјә бах!
Өләндә һәрә бир чүр өлүр анчаг.

* *

*

Өлдүн, о замандан кечди дөрд јүз ил,
Јаныр гәлбимиздә сәнәт чырағын.
Дөрд мин ил кечсә дә саралан дејил,
Сәнин сөз күлшәнин, сәнин сөз бағын.

Әсрләр өтсә дә о вахтдан, сәнин
Һәр дәрдин, һәр гәмин бизә танышдыр.
Гәлбиндән од алан сәтирләринин
Истиси һәлә дә сојумамышдыр.

Сәни јашадан да сөз һүнәриндир,
Нәғмәләр јаранды аһу-зарындаһ.
Кәдәрин бөјүкдүр, ешгин дәриндир,
Доғулдун вәтәнин јараларындан.

Ешгин бир үммандыр, арзун бир аләм,
Нә вар ки, јазмаға беш-он гәм олса.
Јазыб дәрдләрини гуртара билмәм
Мәним һәр кирпичим бир гәләм олса,

Өмрүнү аһларла вермәдин бада,
Арзу дәрјасында бир јелкән олдун.
Заман өзкәсини јандыранда да
Алышан о олду, јанан сән олдун.

Ағлады, јајылды сәсин һәр јана,
Бүлбүл бағчаларда өтдү,—дедиләр.
Кәләндә Мәһәммәд кәлди чаһана,
Кәдәндә: Фүзули кетди,—дедиләр.

Мај-декабр, 1958, Шәки-Бака

АҒЛАР-КҮЛӨЖӨН

1. ҮСЈАН

«Һүммәт а вәтәндашлар!»
Гәјрәт, а вәтәндашлар!»

Сабир

Баһар зәр гәләмилә
Нахыш вурур торпаға,
Гышдакы мәшәггәти
Унутдурур торпаға.
Шамаһыда Сабирин
Балача бағчасында
Әјләшиб ики јолдаш,
Ики дост, ики сирдаш.

Сәһһәт, Сабир... ики гәдб
Сәсләнир, бир-биринә
Көкләнән симләр кими.
Бир нәғмәнин ешгинә
Бир динән симләр кими.

Сәһһәт

Бәли, падишаһымыз
Тәзә бир фәрман вериб.
О, өлүјә азадлыг,
Диријә зиндан вериб.

Сабир

Ағыз јуммагдыр анчаг!
Бу да тәзә фырылдаг!..

Чешмәләр тәшнәсинә
Бирчә удум азадлыг,
Һарда, һарда галмысан;
Мәним сујум азадлыг,
Мәним одум азадлыг?!
Сәнсиз күлә биләрми
Үзүмүзә сәадәт?

Сәһһәт

Нејләјәк, бир удум да
Удумду... нечә лә'нәт!...

Сабир

Мин арзу бәсләјирәм,
Мән ахы һәр нәфәсдә.
Ганадым вар, көјүм јох,
Нечә учум гәфәсдә?..

Азадлыг—сәһәримдир;
Күндүзүм, ахшамымдыр.
Ешгимдир, илһамымдыр.
О, дәнзим, јелкәним,

Әсил һаггымдыр мәним!
Нечә үмман јарадар
Аһымдан көјә галхан
Јалһыз бирчә булудум?!
Нијә мәнә һаггымы
Версинләр удум-удум?
Хәјалым азад олсун,
Дүшүнчәм азад олсун.

Үрәјимин сөзүнү
Мән јазмаг истәјирәм,
Гој гәләм азад олсун..
Мән көрмәк истәјирәм
Көзләрим азад олсун.
Данышмаг истәјирәм
Сөзләрим азад олсун.

Гышгырмаг истәјирәм
Гој дилим азад олсун,
Додагым азад олсун.
Ешитмәк истәјирәм
Тулағым азад олсун.

Әсарәт зәнчирини
Мән гырмаг истәјирәм,
Голларым азад олсун.
Кәзиб бүтүн дүнјаны
Арзуму гулаглара,
Бағырмаг истәјирәм,
Јолларым азад олсун!

Әләмләр бәстәсијәм,
Мин арзунун сәсијәм,
Мәнә дәрман нејләсин
Мән арзу хәстәсијәм?

Ичиб-ичиб дојунча
Азадлыг чешмәсиндән;
Сөндүрәјдим одуму,
Чешмәләр тәшинәсинә,
Өзүн сөјлә, нејләјәр
Сујун бирчә удуму?..

С ә һ һ ә т

Мәкәр көрмәмисәнми
Дамчы нечә даш дәлир?

С а б и р

Дәлир, чох јаваш дәлир.

С ә һ һ ә т

Дәгигәләр, саатлар
Ахыр дөнүб ил олур.
Дама-дама көл олур.

«Молла Нәсрәддин»ә бах,
Ону заман јаратды.
Мирзә Чәлил дамчыдан
Ахы үмман јаратды.

Инди о бөјүк әдиб
Сәни чағырыр, сәни,—
Дејә Сәһһәт чибиндән
Чыхартды мәчмуәни.

Заманын әсәбләри
Инди чәкилиб тарым.
Охуду илк сәјфәни:
— «Сизи дејиб кәлмишәм,
Мүсәлман гардашларым...»

.

Сабир јата билмәди
О кечәни сүбһәдәк.
Ачылды арзулары
Көзүндә чичәк-чичәк.

Нәдир һәлә билмирәм
Мән о кечәнин ады:
Бирчә буну билирәм
О кечә... аһ... о кечә
Тәк сәһәри доғмады;

Доғду көјү, јери дә.
Доғду бизи тәзәдән
Мирзә Әләкбәри дә.

Дан јери ағаранда,
О галхыб јатағындан
Ачды пәнчәрәсини.
Динләмәјә башлады
Бағчада «һоп-һоп» дејән
Шинәбубун сәсини.
Бу сәһәрә,
бу сәсә

Гышгырмаг истәјирәм
Гој дилим азад олсун,
Додагым азад олсун.
Ешитмәк истәјирәм
Гулагым азад олсун.

Әсарәт зәнчирини
Мән гырмаг истәјирәм,
Голларым азад олсун.
Жәзиб бүтүн дүнјаны
Арзуму гулаглара,
Бағырмаг истәјирәм,
Јолларым азад олсун!

Әләмләр бәстәсијәм,
Мин арзунун сәсијәм,
Мәнә дәрман нејләсин
Мән арзу хәстәсијәм?

Ичиб-ичиб дојунча
Азадлыг чешмәсиндән;
Сөндүрәјдим одуму,
Чешмәләр тәшнәсинә,
Өзүн сөјлә, нејләјәр
Сујун бирчә удуму?..

С ә һ һ ә т

Мәкәр көрмәмисәнми
Дамчы нечә даш дәлир?

С а б и р

Дәлир, чох јаваш дәлир.

С ә һ һ ә т

Дәгигәләр, саатлар
Ахыр дөнүб ил олур.
Дама-дама көл олур.

«Молла Нәсрәддин»ә бах,
Ону заман јаратды.
Мирзә Чәлил дамчыдан
Ахы үмман јаратды.

Инди о бөјүк әдиб
Сәни чағырыр, сәни,—
Дејә Сәһһәт чибиндән
Чыхартды мәчмуәни.

Заманын әсәбләри
Инди чәкилиб тарым.
Охуду илк сәјфәни:
— «Сизи дејиб кәлмишәм,
Мүсәлман гардашларым...»

Сабир јата билмәди
О кечәни сүбһәдәк.
Ачылды арзулары
Көзүндә чичәк-чичәк.

Нәдир һәлә билмирәм
Мән о кечәнин ады:
Бирчә буну билирәм
О кечә... аһ... о кечә
Тәк сәһәри доғмады;

Доғду көјү, јери дә.
Доғду бизи тәзәдән
Мирзә Әләкбәри дә.

Дан јери ағаранда,
О галхыб јатағындан
Ачды пәнчәрәсини.
Динләмәјә башлады
Бағчада «һоп-һоп» дејән
Шинәбубун сәсини.
Бу сәһәрә,
бу сәсә

О није сәчдә гылды?
Ачдыгы о пәнчәрә
Бағчаја ачылмады,
Ше'римизә ачылды.

Ғәләм нәлә гопартды,
Кағыза дәјән кими
Бу сәс кағыз үстүнә
Дағ басды,
од чиләди.

Бу сәс әсрләр боју
Јатан бабамы белә
Јухудан силкәләди:

«Јох, мән чығырмалыјам,
Јох, мән бағырмалыјам!
Көмәјимә,
дадыма

Көјү чағырмалыјам,
Јери чағырмалыјам!
Мән бүтүн ғәјдалары
Ганунлары,
Сәдләри
Дағыдыб гырмалыјам!»

«Һансы ганунда вар ки,
Өз елиндән оласан,
Һәдәф дә сән оласан,
Күллә дә сән оласан?...»

Вәтәнин
дәрдләрилә
Јанды,
Алышды Сабир
Дәрдин додағларыјла
Динди,
Данышды Сабир:

«Халғларын чәркәсиндә
Мән дә варам дејирәм.
Мән дүнјадан өзүмә
Һәгигәт истәјирәм.

Сәләгәт истәјирәм.
Мән «Һүммәт истәјирәм,
Мән гејрәт истәјирәм...»

«Мин илдир сирдашымыз
Әләм олду, гәм олду,
Нијә, нијә бәс бизим
Гејрәтимиз кәм олду?»

Јарым бу тајда ғалды,
Јарым о тајда ғалды.
Тојум бурда чалынды,
Јарым о тајда ғалды.
Даһа бу әзаблара
Чанымда бир табым јох...
Мән тәпәдән-дырнаға
Суалам...
Чавабым јох...
Билмирәм өз әлимдән
Мән һара, һара гачым?
Бир әлим ганлым олду,
Бир әлимсә һарајчым!

Бизи хәлбирә гојуб,
Совурдулар һаваја,
Биз тоз олуб әләнди.
Мин илдир, анамыздан
Сүд јеринә гәм әмдик.

Инләдикчә, азалмыр
Дәрдләримиз даһа да
Үрәкдә көз-көз олур.
Бу һағдыр, ағладыгча
Киши гејрәтсиз олур.

Биздән сонра ојанан
Ала билди һағгыны,
Биз һәлә ағлајырыг,
Тарихин тәкәринә
Һеј үмид бағлајырыг».
Јох, мән бағырмалыјам,
Јох, мән чығырмалыјам!..»

О нијә сәчдә гылды?
Ачдығы о пәнчәрә
Бағчаја ачылмады,
Ше'римизә ачылды.

Гәләм нәлә гопартды,
Кағыза дәјән кими
Бу сәс кағыз үстүнә
Дағ басды,
од чиләди.

Бу сәс әсрләр боју
Јатан бабамы белә
Јухудан силкәләди:

«Јох, мән чығырмалыјам,
Јох, мән бағырмалыјам!
Көмәјимә,
дадыма

Көјү чағырмалыјам,
Јери чағырмалыјам!
Мән бүтүн гајдалары
Ганунлары,
Сәдләри
Дағыдыб ғырмалыјам!»

«Һансы ганунда вар кп,
Өз елиндән оласан,
Һәдәф дә сән оласан,
Күллә дә сән оласан?...»

Вәтәнни
дәрдләрилә
Јанды,
Алышды Сабир
Дәрдин додағларыјла
Динди,
Данышды Сабир:

«Халғларын чәркәсиндә
Мән дә варам дејирәм.
Мән дүнјадан өзүмә
Һәгигәт истәјирәм.

Сәдагәт истәјирәм.
Мән «Һүммәт истәјирәм,
Мән гејрәт истәјирәм...»

«Мин илдир сирдашымыз
Әләм олду, гәм олду,
Нијә, нијә бәс бизим
Гејрәтимиз кәм олду?

Јарым бу тајда галды,
Јарым о тајда галды.
Тојум бурда чалынды,
Јарым о тајда галды.
Даһа бу әзаблара
Чанымда бир табым јох...
Мән тәпәдән-дырнаға
Суалам...
Чавабым јох...

Билмирәм өз әлимдән
Мән һара, һара гачым?
Бир әлим ганлым олду,
Бир әлимсә һарајчым!

Бизи хәлбирә гојуб,
Совурдулар һаваја,
Биз тоз олуб әләндик.
Мин илдир, анамыздан
Сүд јеринә гәм әмдик.

Инләдикчә, азалмыр
Дәрдләримиз даһа да
Үрәкдә кез-кез олур.
Бу һағдыр, ағладыгча
Киши гејрәтсиз олур.

Биздән сонра ојанан
Ала билди һағгыны,
Биз һәлә ағлајырыг,
Тарихин тәкәринә
Һеј үмид бағлајырыг».
Јох, мән бағырмалыјам,
Јох, мән чығырмалыјам!..»

2. ҮРӘК ВӘ ЧӨРӘК

«Артдыгча һәҗасызлыг олур ел, жүтәһәммил,
Һәр зүлмә дөзән чанлары неҗләрдн, ялаһи?»

Сабир

Зөһрәдә күллә бах!.. Ширван дедикчә
Ислам аламинә лағ етди Сабир.
Тиҗанда сабуну дағ еләдикчә,
Фикриндә заманы дағ етди Сабир.

Гаранлыг дахмада кечә сүбһәдәк
О, ишыг наминә җазды, җаратды.
Сабирин гәзәбли күлүшләриндән
Вәтән көҗләриндә күнәш дан атды.

Бүтүн суалларын чавабларыны
Тапды илһамында, тәбиндә Сабир.
Бөҗүк бир өлкәнин дәрдини җазды
Сабун тиҗанынын дибиндә Сабир.

Дүнҗаҗа сығмаҗан фикирләринни
Заман, бир тиҗана бағламадымы?
О деди:—Анламаг истәсән мәни,
Дүшүн ләгәбими, унут адымы!

Дүзү чох дүшүндүм... Тәхәллүсүнү
Ниҗә Сабир гоҗду Мирзә Әләкбәр?
Бөҗүк кәләчәҗә дикиб көзүнү
Демәк истәмиш ки, дөзән әзиләр!

Демәк истәмиш ки, Вәтән лаләднр,
Бағрынын башында гарасыҗам мән.
Мүсәлман нә демәк?
Тәшбеһи-Сабир,
Ислам дүнҗасынын җарасыҗам мән!

Демәк истәмиш ки, сәбр едән инсан,
Дүнҗадан әбәдән үзүлүшүбдүр.
«Шүкүр»—деҗә-деҗә бәдбәхт мүсәлман
Сәбрин лаҗласындан чәбрә дүшүбдүр..

Демәк истәмиш ки, заваллы Шәргин,
О сонсуз сәбринин касасыҗам мән.
Чатыб хиртдәҗимә даһа гәзәб, кин,
Сәбрим түкәнибдир, дашасыҗам мән.

Деҗирәм, анасы сүд деҗил, она
Атәш ичирибдир өз дөшләриндән.
Ахыр көз җашлары һеҗ јана-јана
Сабирин җаралы күлүшләриндән.

Онун күлүшләри сәбирдәнми? Јох!..
О, кинин, гәзәбин гәһгәһәсидир.
Онун күлүшләри бир атәш, бир ох!
Сәбрә ғылынч чәкән үсҗан сәсидир!
Дәрдини халгыҗла бөлүб ағлады,
О күлүб ағлады, күлүб ағлады!

Чаһилә нә вар ки?.. Үрәкләр дәлән
Дәли гәһгәһәни бир күлүш санар.
Сабирин ше'рини охујуб күлән,
Нә Вәтән анлаҗар, нә милләт ганар.

Бир күн фитва верди ахунд, минбәрдән:
— Лә'нәтлә чәкилсин Сабирин ады.
О күнүн сәһәри гәссаб Мир Һәсән
Шанрә бир мисгал гуҗруг сатмады.

Ахунд тапшырды ки, Ширванда һеч кәс
Мирзә Әләкбәрлә алвер етмәсин.
Ахундун әмриндән о чыха билмәз
Бурада бир сирли илләт вар јәгин.

Гәссаб билмәди ки, Мирзә Әләкбәр,
Нечин дүшмән олуб мәсчидә, динә.
Гәссаб билмәди ки, гара кечәләр
О җазыб-җарадыр ишыг наминә.

Гәссаб билмәди ки, динин, о «әзнз»,
«Мүгәддәс» јолундан о нечин дөнүр.
Көһнә мүштәрисә, бу динли дииснз
Өзүнү дүшүнмүр, ону дүшүнүр.

Гәссаб билмәди ки, сел тәк чағлајыр,
Алышыб јарадыр о, ач гарына...
Гәссаб билмәди ки, о күн ағлајыр
Онун күлфәтинә—балаларына...

Гәссаб билмәди ки, дин тирјәкпндән
Чијәри лахталы, көзү хумардыр.
«Тәвәккүл» демәкдән, «шүкүр» демәкдән,
Ағзында дили дә чадар-чадардыр.

Чағырды елләри о, һагг јолуна,
Мәсләк јолчусуна ел «јолсуз» дедн.
О, бөјүк инсаны гәссаб бир јана,
Өмүр јолдашы да баша дүшмәди.

Гәлби гәлбимиздә данм дөјүндү,
Јумулу көзләрә көз верди Сабир
Јазды... Гаршымызда күзкүјә дөндү,—
Бизи өзүмүзә көстәрди Сабир.

Салды үрәјинә Сабир һәр шеји,
Мин илин дәрдини чәкди бир анда.
Јолунда чаныны гурбан вердији
Бәдбәхтләр дә ону анламајанда.

Сөзүјлә, ше'рилә о, заман-заман
Донуг шүүрлара мин тохум әкди.
Дәмир чәкич алтда фәрјад гопаран
Дәмир парчасы тәк о налә чәкди.

Гызылы дөјдүләр... һарај-һәширсиз
Јапыхыб мум кими еләчә галды.
Дәмири дөјдүләр... Гышгырығындан
Јулаглар тутулду, көзләр гаралды.

Гызыл деди:—Дәмир, сөјлә нәдир бу?
Мәни дә дөјдүләр ахы сәнин тәк.
Сәсимдән бир адам хәбәр тутдуму?
Дәмирсән, әзаба дөзәсән кәрәк.

Дәмир сөјләди ки:—О зәрбәләрдән,
Аһу-налә чәкиб ағламадым мән.
Бәдбәхт јаранмышам мән, а бәхтәвәр,
Сәни дәмир дөјдү—өзкәси дөјдү.
Она ағладым ки, мәни дөјәнләр
Өзкәси дејилди, өзүмүнкүјдү.

Бир күн фитва верди ахунд минбәрдән,
— Лә'нәтлә чәкилсин Сабин ады.
О күнүн сәһәри гәссаб Мир һәсән,
Шаирә бир мисгал гүјруг сатмады.

Сабун биширмәкчүн она јағ кәрәк,
Бәс инди нејләсин? О, чох дүшүндү.
Нејләјә биләрди? О, јалғыз, о, тәк.
Дүкан да бағланды, очаг да сөндү.

О, гаралан очаға
Баха-баха дүшүнүр.
«Јохса арзуларым да
Бу гаралан көз кими,
Очаг кими тез сөнүр?». .
Јох, јох! Бу мүмкүн дејил,
Сөнән очагдыр анчаг.
Гәлбимдәки очагса,
Даһа бетәр јаначаг.

Јазырам, зәманәдән
Атәш, од уда-уда.
Көнлүмдәки очағы
Һеч сөндүрә биләрми
Дәрјаларын сују да?

Бәс бир бөлүк күлфәтим?..
Онларын һәр арзусу
Бу очаға бағлыдыр,
Ахы күлфәтим үчүн,
Көнлүмдәки очагдан
Бу очаг марағлыдыр.

Бу очагла јашајыр
Евдәки лүт балалар,

Синәмдәки очагдан
Онлара нә фәйда вар...»

Милҗонлары дүшүнән,
Бөжүк бир гәзб сәһнән,
Көзәрән көз өнүдә
Алышыр очаг кими...

Милҗонлары дүшүнән,
Милҗонларын јолунда
Әријиб мума дөнән
Милҗон-милҗон инсанын
Азадлыг јолларында
Чыраг олан, нур олан,
Милҗонларчын доғулан,
Балача бир күлфәтин
Чөрәјидир, сујудур,
Милҗонларын јолунда
Аташ удан, од удан,
Күлфәтинин јолунда
Зәһәр удур, ган удур.

Милҗонлара дәрс дејән,
Мис тияна баш әјир—
Бир балача күлфәтин
Доландыра билмәјир.
«Јох! Јох! Бу мүкүн дејил,
Сөнән очагдыр, анчаг.
Көнлүмдәки очагса
Даһа бетәр јаначаг...»

Она јағ сатмадылар
Сабун биширмәк үчүн.
Үрәјинин јағыны
Әридәрәк күнбәкүн
Шаир јазды... Ше'рлә
Һаггыны анламајан
Наданлары бизләди.
Үрәкләрин мин иллик
Пасыны тәмизләди.
Сабун!
Ше'р!
Ишә бах!
Тәсадүфмү бу анчаг?

Һәр иһси тәмизлик!..
Сән бу тәсадүфдәки
Аһәнкә бах, мәғзи көр.
Сабун заһир үчүнсә,
Ше'р батин үчүндүр...
Сабундан әл чәкмәли!
«Бәс мән нечә доланым?»
Дејә о, фикрә далыр...
Әмәлләр, арзуларла
Јашајанда учалан,
Чөрәк дәрди чәкәндә
Көрүп нечә алчалыр...

3. ИМТАҺАН

«Заһида! Кәл сојунаг бир кәрә палтарларымызы!
Чыхараг заһирә батиндәки әфкарымызы
Һәр кәсин ағы гара исә утансын, а балам!»

Сабир

О, һәгигәт наминә
Гәләм чалды... һәгигәт!
Сабун биширмәк—пешә,
Ше'р јаратмаг—сәнәт.
Сабун—чөрәк үчүндүр.

Ше'р—үрәк үчүндүр.
О, көнлүнү, ешгини
Вәтәнә, халга верди,
Чөрәји дә үрәклә
Газанмаг истәјирди.
— Нечә?..
— Мүәлтим олмаг!
Көрпәчә үрәкләри
Пәрвазлајыб учурмаг!
Онларын нәзәриндә
Арзулар дүнјасындан
Минбир кашанә гурмаг!

Балалара һәр шејин
Өз јерини танытмаг!
Аһ!.. Онлара... онлара,

Өзлөрүнн танытмаг!
Һәм бу күнү танытмаг,
Һәм дүнәни танытмаг!
Инди дән, лап инди дән
О көрпә балалара
Дост, дүшмәни танытмаг!

Шаирим, дүз дејирсән.
Мән сәни анлајырам.
Дүзү, мүәллим.лији
Мән бүтүн пешәләрин
Ән учасы сајырам.
О елә улдузду ки,
Бу күн јаныр... Ишыгы
Бизә сабаһ көрүнүр.
Өзү батса да анчаг
Вәтәнин көјләриндә
Мин-мин улдуза дөнүр.

* * *

О билмир илк мәнзил
Сон мәнзили һарадыр;
Бу күнкү әмәлијлә
О, сабаһы јарадыр.
Өмрү бир нур парчасы,
О, сабаһын чарчысы!..

Бәли, мүәллим олмаг!
Бунун үчүн нә кәрәк?
Она билдирдиләр ки,
Рәсми вәсигә кәрәк.
Вәсигә!
— Кимдән?
— Һардан?
Дедиләр:
— Моллалардан.
Јох, јох! О уда билмәз
Бу тәһгири, бу дәрди.
О ки. ана дилиндән
Дәрс демәк истәјирди.
Истәјир ки, балалар

Бизим ана дилинин
О буллур чешмәсиндән
Нур ичиб фејз алалар...
Бәс бунун моллалара,
Мәсчидә нә дәхли вар?

О јахшы билирди ки,
Дивары һөрмәк үчүн
Әввәл она тағ кәрәк,—
Һәр мәтләбин көзүнә
Шәриәт гатмаг кәрәк.

— Дәрс демәк истәјирәм
Шәриәтдән, чәнаблар,
Имтаһан един мәни.
Дајаныб һејкәл кими,
Чаһилләрин өнүндә,
Чаһилләрин дүшмәни.
Тәләјә бах, күнә бах,
Заманын һөкмүнә бах!
Заман өз лоғманыны
Пәнчәсиндә инләдир.
Әсрин нәбзи, нәбзиндә
Дөјүнән бир ариф
Чаһил имтаһан едир.

Заман—онун устады,
О, заманын һәкми.
Заманын гаршысында
Дајаныб хәстә кими...
Јағыр бир-бир суаллар:
— Де кәрәк чәһәннәмин
Нечә јүз гапысы вар?
Әсрин һәр чәфасына
Дөзүб дајанан инсан,—
Әсрин чәһәннәминдә
Алышыб-јанан инсан
Сајыр гапыларыны
Хәјали чәһәннәмин...

Дөзүр, буна да дөзүр.
Она вәсигә кәрәк.
Өзү билир далыны...

Мин чәннәтә дәјишмәз
 О ки. өз амалыны.
 Мә'насыз суаллара
 Чаваб верир
 Бирбәбир
 О, бығалты күләрәк.
 Ијирмичә ушаға
 Мүәллим олмаг үчүн
 Она вәсигә кәрәк...
 Ахунд нә биләјди ки,
 Гаршысында дајанан
 Милјонларын ән бөјүк
 Даһи мүәллимидир.
 Әсрин, ағыз долусу
 Нәгигәт маһнысыны
 Өтән сары симидир...
 Бөјүк мүәллим иди
 О ки вәсигәсиз дә.
 О, әзилән халгынын
 Үсјан дејән сәсијди.
 Вәтән үчүн од тутуб
 Аловланан үрәји,
 Онун вәсигәсијди.
 О үрәјин башында
 Гајсагланан јаралар,
 Даим јанан јаралар,
 Ән көзәл мөһүрүјдү
 Онун вәсигәсинин...

Ахундда ағыл һаны?
 Дүшүнә дәрин-дәрин,
 Ахунд нә биләјди ки,
 Дајандығы минбәрин
 Көкүнә балта вуран
 Елә бунун өзүдүр.
 Бу бухара папаглы,
 Бәстә бојлу мүәллим,
 Халгын көрән көзүдүр.
 Ахунд нә биләјди ки,
 Она имтаһан верән,
 Бу мәғмун, мискин инсан—
 Ше'рилә чохдан чыхыб
 Әсрин имтаһанындан.

Ахунд нә биләјди ки,
 Милләтин гулағына
 Наг сөзү дејән будур—
 Күндә мин јол адыны
 Лә'нәтлә јад етдијн
 «Ағлар-күләјән»—будур.

4. ҮМИД МӘКТӘБИ

«Јашасын шәһријари-һүријјәт»
 Сабир

Онунчун һәјат—үмид,
 Онунчун заман—үмид,
 Ону учалдан—амал,
 Ону јашадан—үмид.
 Онун үмид күнәши
 Аләмә шө'лә сачды.
 Дуканыны бағлајыб
 «Үмид» мәктәби ачды.
 Елә бил ки, бунунла
 О чатды бәсләдијн
 Нәр арзуја, мәтләбә.
 Үмидини бағлады,
 Бу икичә синифли
 Балача бир мәктәбә.

О унутду елә бил
 Дәрдини дә бүсбүтүн.
 Дәрс вердијн нәр ушаг
 Бир үмид чырағыјды.
 Бу бөјүк шаир үчүн...

«Мәним бағым, баһарым,
 Фикри ишығлы оглум,
 Мәктәб заманы кәлди,
 Дур, јарашығлы оглум».
 Ачды ше'рләрили
 О, јумулу көзләри.
 Танытды көрпәләрә—
 Шанлы сабаһа кедән
 Чығырлары, изләри...

Көрпөләрин көзүндө
Нун эјжамындан галан
Вәрдишләри гырды о.
Онларын үрәјиндө
Мин чыраг јандырды о.
Ганмаг өјрәтди Сабир,
Гандырдыгча онлара
Јанмаг өјрәтди Сабир...

Һәр шејин өз адыны
Баша салды о бир-бир.
Қор, донуг бахышлара
Көрмәк өјрәтди Сабир.

Нифрәт өјрәтди Сабир
«Даш гәбли инсанлара»—
Бүз тәк сојуг ганлара.
Мәһәббәт өјрәтди о,
«Фатма, түкәзбанлара».

Бир истијә бәрәбәр
Гызынмаг өјрәтди о.
Бир сојуға бәрәбәр
Үшүнмәк өјрәтди о,
Һәр кәсә өзүнү јох,
Һамыја бир мәтләби
Дүшүнмәк өјрәтди о.
О. өјрәтди нобелләр
Обасындан баш алып
Бура нијә кәлибдир?
Чаггал дагдан арана
Һансы ијә кәлибдир?..

О өјрәтди нијә биз
Јадлар үчүн бу гәдәр
Ҷазибәдар олмушуг,
Нијә јады бәзәјиб,
Өзүмүз хар олмушуг?..
Балача көрпөләрә
О өјрәтди ајыглыг,
О өјрәтди сајыглыг.

О өјрәтди вәтәнә,
Доғма елә сәдагәт.
О өјрәтди дөјанәт!
О сөјләди: «Јашасын
Шәһријари-һүрријәт!»

О бирчә ил дәрс деди
Бу «Үмид» мәктәбиндә,
О. ше'рилә бешчә ил
Бүтүн Шәргә дәрс дејиб
Өзкә мәктәб јаратды
Илһамындан, тәбиндән.
О, күлүш архасындан
Дамчылајан көз јашы!—
О—бизим ше'римизин
Ән бөјүк вәтәндашы!..

5. АМАЛ

«Сејли-тә'н ојлә тәмәввүчә алып дөврү бәрим—
Бәнзәрәм бир гочаман даға ки, дәрјадә дурар».
Сабир

Дејирләр, нашири ше'рләријчүн,
Она пул ајырды он манат ајда.
Анчаг гәзәбләниб нәјәсә бир күн,
Бу аз мәбләғи дә көндәрмир даһа.

Ахыр үмиди дә кәсилир тамам
Дајанмыр, о јаныр,
Јарадыр јенә,
Ҷошур, әзилдикчә даһа да илһам,
Һәгигәт наминә, дүзлүк наминә!

Еј гәләм достларым, дүшүнәк, кәлин,
Пулмудур сәнәтин өлчүсү јалныз?
Нечин додағымыз бүзүлүр, нечин
Әскик јазыланда гонорарымыз?

Ше'ринин, сөзүнүн мүғабилиндә,
Онун мүкафаты һүчумлар олду.
Јалан данышмады, онун дилиндә
Һәгигәт әбәди бир шүар олду.

Тəһгирдэн, тəһдиддэн, һәр саат, һәр күн
Онун синəсиндэ нечə ох јаныб.
Сənəт јолларында бир амал үчүн
Бизми чох јанырыг, ому чох јаныб?

Биз һара кедирик, күл, чичək, алгыш,
О һара кедибсə, мин тəһдид, һэдə.
Бизимтək һөрмəтлə гаршыланмамыш,
Гəлбини кизлəдиб ону севэн дə.

Өзүнү һөрмəтə лəјиг санмады,
Бөјүк гəлб, хидмəтə əвəз истəмəз.
Һөрмəтлə, иззəтлə гаршыланмады,
Əн бөјүк һөрмəтə лəјиг олан кəс.

О, амал јолунда мүчəлинд олду.
О нə пул таныды, нə алгыш билди.
Əзəлдэн, үрəјин алову, оду,
Һансы мəблəг илə гијас едилди?..

Јох, јох! Илһам ки вар, кəнүл атыдыр,
Чапачаг һəмишə о, һарын-һарын.
Өз гəлбинин сəси мұкафатыдыр
Бир амал јолунда јараданларын.

Амал! Һəгигəтин сəсидир анчаг,
Ону бог! Синəдə дəјанə билмəз.
Һаггы, əдалəти ајаглајараг
Одə дə атсалар о јанə билмəз!

Илһам дə амалын, мəслəкин оғлу,
Амалын вар исə илһамын дə вар.
Һүнəрлə ачылар сənəтин јолу!
Амалсыз үрəкдə илһам јас тутар!

Сənəт фəдакарлыг, сənəт чəсарəт,
Сабир мəһкəм дурду мəслək атында.
Нə пул, нə мұкафат, нə шан, нə шəһрəт!
Өлчүсү амалдыр истəдəдын дə...

Бир амал ешгинə јаратдығындан,
Далғалар ичиндə о, дəғə дөндү.
Елə учалды ки, о бөјүк инсан,
Шəргин һәр јериндэн Шəргə көрүндү!

6. ДƏРМАН

«Аризи гəмлэр əлиндэн үрəјим шишиш иди...»
Сабир

Сабирин «аризи гəмлэр əлиндэн»
Чијəri дағланды, үрəји шишди.
О үрək дүнјаны дəрк едэн күндэн,
Нə гəдэр чəфəјə таб елəмишди.

Əн кичик дəрди дə азы мин кəрə,
Салды үрəјинə һәр саат, һәр күн.
Гəлбинə салдығы сонсуз дəрдлэрə
Даш дəзə билмəзди, əт нечə дəзсүн?..

Тифлиси доланды, Бакыјə кəлди,
Өзүнү кəстəрди чох һəкимлэрə.
Һамысы топланды, мəчлис дүзəлди,
Јозду хəстəлији һэрə бир јерə.

Һəкимлэр дүшүндү һeј дəрин-дəрин.
Давалар, дəрманлар, вермəди фəјдə.
Һəкимлэр билмəди, дəрдли шаирин,
Дəрманы тапылмаз өчзəханада.

Һəкимлэр билмəди, бир хəстəлијин.
Сəбəби һəмишə eјни дејилдир.
Һəкимлэр билмəди, дəрдли шаирин,
Дəрманы—азадлыг, лəғманы—елдир.

Һəкимлэр, һəкимлэр, сиздэн əлһəзэр!
Дəрманыңыз eјни, нүсхəниз eјни.
Јүз нəдир, мин нəдир, нечə мин јашар,
Инсана версəниз истəдијини!

Нечəниз бир јерə һeј топлашдыныз,
Əлач тапмадыныз бир дəрдə јалныз.
Сабир, тəkбашына арəуларындан
Јазды, милјонларын дəрдинə дəрман!

Бакы, Јанвар-феврал. 1963

ВЭТЭН МЭНЭМ, МЭН ВЭТЭНЭМ

Матсурата, Матсурата,
Сэн јатмадын кечэләри.
Кирпијинлә од кетүрүб
О од илә

зүлмәтләри јара-јара
Кешик чәкдин
Бу өлүмлү дүнјамыздан
Өлүмсүзлүк дүнјасына
Көрпү салан дүјғулар.
О дүјғулар—
Әсрләрдән әсрләрә
салам-кәлам.

О дүјғулар—
Кәтан үстә јашајан сөз,
јанан илһам.

О дүјғулар—
Арзуларын илк дајағы,
сон мәнзили.

О дүјғулар—
Инсанлығын ваһид дили...

* * *

Бә'зән гәриб кечәләрдә
Сән јандырыб салонларын чырағыны
Дајанардын гаршысында
Бу дил ачан лөвһәләрин.
Дүшүнәрдин дәрин-дәрин.
Донуб дурур бу рәнкләрдә, бојаларда
Бир өмүрдән гопан күнләр,
гопан анлар.
Бәс өзләри һара кетди?

Һара кетди
Једди рәнкдән јетмиш хәјал,
јетмиш нағыл,
Јүз-јүз үрәк, јүз-јүз ағыл
јараданлар?
Бәлкә бу хош хәјаллары
Нағыллары јараданлар
өзләри дә
Бир хәјалды...

Үрәкләрин, зәкаларын өзү кетди,
сөзү галды.
Гызыл рәнкләр алов тутуб
алышарды.

Кечәләрин сүкутунда
Лөвһәләрә һәкк олунан лал дүјғулар
Данышарды,
Данышарды...
Данышарды ачы-ачы,
Һөнкүрәрди хысын-хысын.
Сән дәрдини динләјәрдин
Бу дүнјаја сығышмајан
Өз һиссини, хәјалыны
Лөвһәләрә сығышдыран
зәкаларын...

Һејкәл кими дајанардын
Лөвһәләрдә һејкәл кими
Донуб галан
Әбәдијјәт дүнјасында мәскән салан
Адамларын габағында...
Јалварышлар, инилтиләр,
Е'тирафлар, тәмәнналар,
Сәсләнәрди гулағында...
Бу музејин сакинләри—
Әбәдијјәт дүнјасынын
Нечә-нечә вәтәндашы...
Мүддәтсиздир паспортлары.
Һәр биринин нә өмрү вар, нә дә јашы.
Дүјғулары, фикирләри—вахт ичиндә
Вахтсызлығын мәнәк дашы!..

* * *

Матсурата, Матсурата,
Кешик чәкдин

Яарадана «танры» дедин!
 ...Гэдим шәһәр, гэдим шәһәр.
 Бир тәрәфдә модерн евләр,
 кен күчәләр,
 Бир тәрәфдә дар даланлар.
 Бир тәрәфдә бу дүнјанын
 Һәр зүлмүнә, чәфасына
 гатлананлар.
 Бир тәрәфдә бу дүнјадан
 кам аланлар.
 Бу евләрин, күчәләрин,
 Күндүзләрин, кечәләрин
 Архасындан бир көз бахыр.
 Кечә бахыр, күндүз бахыр.
 Бир гүрүр вар,
 Бир вүгар вар о бахышда.
 Сәнәткарын өз үрәји
 Ашар, дашар о бахышда.
 Вәтән өзү севинчијлә, кәдәријлә
 Ахшамыјлә, сәһәријлә
 Даим јашар о бахышда.
 О бахышлар бир сөз дејир:
 —«Вәтән», «Вәтән!»
 Матсурата,
 Сәнәткарын вәтәндашлыг гүруруну
 Сән охудун бу лөвһәдән.
 Лөвһәдәки түнд бојалар, сых кәлкәләр,
 Дилә кәләр,
 «Вәтән»—дејәр.
 Рәнкләрдәки бу мә'наны сән охудун:
 «Вәтән мәнәм,
 Мән Вәтәнәм!»

* * *

Ипә-сапа дүзә-дүзә
 Кечәләри, күндүзләри
 Сән һәмишә вирд едәрдин,
 Додағында бу сөзләри:
 «Вәтән мәнәм,
 Мән Вәтәнәм!»

Бир ај кечди,
 Сәрки битди.
 Јығышдырмаг истәдиләр лөвһәләри.
 Анчаг «Марсел» тапылмады.
 Кәзилмәмиш јер галмады.
 Тапылмады.
 Полис кәлди,
 Диндирдиләр музејдәки адамлары.
 «Көрдүм»—дејән һеч олмады.
 Тапылмады,
 Тапылмады...

Полис сәндән шүбһәләнди Матсурата,
 Сән билмәдин нејләјәсэн?
 Комиссара нә дејәсэн?
 Ахы сәндин кәзәтчиси бу музејин.
 Чавабдеһ дә сән өзүндүн.
 Анд ичмишдин
 Музејдәки бир чөпү дә
 Көзләринин бәбәјитәк горумаға.
 Өз андындан кери дөндүн?

Дәјди бүтүн Јапонија бир-биринә.
 О шәһәри, бу шәһәри,
 О бучағы, бу бучағы,
 Ахтардылар дөнә-дөнә.
 Шајиәләр ашыб-дашды,
 Радиолар һеј улашды.
 Јазды бүтүн гәзетләр дә дөнә-дөнә.
 «Бу һадисә бир ләкәдир
 Бизим јапон милләтинә».

Матсурата, «ләкә» сөзү
 Үрәјинә тикан кими батды сәнин.
 Кәлпб дурду көз өнүндә
 Јапонијан—өз Вәтәнин!
 «Вәтән—мәнәм,
 Мән—Вәтәнәм!...»
 — Нечә? Нечә?
 Мәним көзүм баха-баха
 Ләкәтәнсин ана јурдум?

Жатдым,
Мөним учбатымдан
Оградылар о шөкили.
Вөтөнимин ағ алнына
О лөкөни өзүм вурдум!..
Өз талөји, өз бөхтидир
Һәр инсанын өз әмөли.
Вөтөнимин күрәжиндән
Бу дамғаны силмәк үчүн
Бир биләјдим:
Нејләмөли?

Матсурата мүркү дөјүр
Телевизор габағында,
Сәсләнди өз фамилјасы
Бирдән онун гулағында.
Көзләрини ачыб көрдү
Телевизор экранында
Мәдәнијјәт назирини.
Овушдурду көзләрини.
Гулаг ас...
Назир јаман әсәбидир.
О ғышғырыр,
О дејир ки,
Лөкәләниб ана Вөтән!
Кәлин, кәлин хилас едәк,
Мәмләкәти бу лөкәдән.
О дејир ки,
Истәрәм ки, сөзләримә
Һәмән шәклин оғрусу да
Гулаг аса.
Јапония бүтүн әрзин гаршысын
Хәчаләтли галачагдыр
Әкәр шәкнә тапылмаса.
О дејир ки,
Ики адам,
Бәли, јалныз ики адам
Мәмләкәтин шәрәфини
Јуја биләр бу лөкәдән:
Бири оғру,
Бири дә сән!
Матсурата!

Матсурата, Матсурата,
Сән бир даһа
Анладың ки,
Бүтүн милләт
Мәмләкәтин шәрәфијлә
Марағлыдыр.
Дејин, бурда бирчә јол вар,
О һағлыдыр, о һағлыдыр!
«Вөтән—мәнәм,
Мән—Вөтәнәм!»

Сәһәриси иш јеринә хәбәр кәлди,
Дүнән кечә гәсд еләмиш
өз-өзүнә Матсурата.
Вида демиш Аја, Күнә Матсурата.
Өлүмүјлә Вөтәнинин шәрәфини
Хилас етди о, лөкәдән.
О өлүркән бирчә кәлмә сөз сөјләмиш:
— «Вөтән», «Вөтән!»

Гәзетләр дә јазды буну
Бүтүн өлкә лә'нәтләди,
Јурдун шәрәф оғрусуну!
Кечди үч јаз, кечди үч ғыш,
Мә'лум олду,
Һәмән шәкли
Назир өзү оғурламыш!

Матсурата, Матсурата,
Лотрек кими, сән дә дејин:
— Вөтән—мәнәм,
Мән—Вөтәнәм.
Шәкил итди,
Вөтән бојда даш асылды
вичданындан.
Сән Вөтәни хилас үчүн
Кечә билдин өз чанындан,
Матсурата!
Көрән Вөтән, јад етдини
Бу ады һеч?

Сән Вәтәнин олдун,
амма
Вәтән, сәнин олмады һеч!

Һачыкәнд, иҗул, 1972

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Күзкү

Мәним ше'рим . . .	5	Сәһвләрим, сәһвләрим . . .	60
Күн вар ки... . . .	7	Әли Кәримә	63
Ән бөјүк мүнәччим . . .	8	«Чаванлыгда...» . . .	64
Әскәр кими	9	Експонат адам . . .	65
Јол—дағ	12	Мәнә нә вар	67
Бизим көзәл нәғмә- ләр	14	Јазығым кәлир . . .	69
Күзкү	16	Фикир	
Ики кор	19	Һәгигәт	71
«Дағ селијәм»	20	Ики јолдаш — ики һәмјаш	74
Азәрбајҗан	21	Өлчү	76
Бајраг далғаланан- да	23	Имкан — арзу . . .	77
Ај—улдузлар	24	Фе'л	78
Ахтарышларым	25	Фикир	79
Мәним анам	26	«Гыздырма ичиндә јаныр бәдәним» . .	81
Булудлар нә јаман көзәл олурмуш . . .	27	Идман јарышы . . .	82
Екранда көрүш	29	Бабам, атам, мән . .	83
Бешик	30	Кәл, ана тәбиәт . . .	85
Сығынмадым о буча- ға, бу бучаға	33	Сигналлар	90
Гафиләләр	34	Зәррә—дүнја	92
Кечәнин сағлығына . .	35	Бу күн једдин олду .	94
Хәјалым мәним	37	Дағ чајы	97
«Һалга-һалга буру- лур башларын үзә- риндә»	39	Јер өз јериндәми? .	99
Гатарларда кечә- ләр	41	Сөкүн чәпәрләри . .	100
Шаки	43	«Башым ағрыјыр... .	101
Нәнәм—мүәллимим . .	45	Маһны	
Ики јолчу	49	Нәдир?	102
Јашдан килејлијәм . .	51	«Бу күн дүнәнимә јад олмушам мән» .	103
Қағызлар	53	«Гашына, көзүнә...» .	104
Һејрәт	56	«Нағыт истәјирәм» .	105
«Лап јахындан» . . .	59	Бу улу дүнја	106
		Бу нә јолдур?	107
		Кәпәнәк	108
		Дүнјаја кәлмишик .	109

Дурна гатары . . .	110
Гызым	111
Илк андым—Вәтә- нимдир	112
Биз Күнәш өвлады- жыг	113
«Нур атәшә, атәш көјә»...	114
«Јенә бағлар о бағ- лардыр...» . . .	115
«Ән үлви, тәмиз...» .	116
«Бу гәдәр салды мәни...»	117
«Кәл, кәл дејә...» .	118
Нағыл	
Шәфәгин арзусу . .	119
Чанта	121
Бабанын ады . . .	122
Сәнин илк мүәлли- минә	123
Нијә?	124
Севинч кәтирми- шәм	125
Мән ки, гара деји- ләм	126

Көз јашы	127
Тарих китабы . . .	130

Сәјаһәт

Табут кедир	134
Һелмута	136
Ики јол	137
Чөрәк—сәадәт . .	138
Чөрәк—Вәтән . .	139
Көнүл гапылары . .	141
Латын дили	143

Дөјүшән сәтирләр

Өлүмә кедәндә . .	146
Горуг	149
Дап јери	152
Нео	155
Дәрдә бах!	160

Поемалар

Шәби-һичран . . .	163
Ағлар-күләјән . .	232
Вәтән мәнәм, мән Вәтәнәм	252

Редакторлар *И. Тапды, Ф. Сады, Рәсәммә Г. Гәлибәров.*
Бәдний редактору *С. Шатикова.* Техники редактору *С. Абдибәдди.*
Корректору *Ф. Рабаба.*

Јығылмаға берилмиш 17/1-1973-чү ил. Чапқа нәшрланмасын
31/V-1973-чү ил. Кәчмәз форматы 84×108/32. Кағыз № 1. Физ. ч/а. 8,25
Шәрти ч/а 13,86. Учет нәшр. а. 10,1. ФГ 12178. Сирарини № 31.
Тиражы 25 000. Гүјмәти 1 нәп. 19 гәп.

Азәрбајҗан ССР Нәзирләр Советиниң Девләт Нәшријат.
Полиграфія вә Китаб Тичарәти Нәшрәри Комитәси.
«Кәччлик» нәшријаты, Баки, Нүсү Нәшријат күч. с. 1.
«Гызыл Шәрт» нәшрәси, Баки, Нәби Астанов күчәси, 80.

Вагаб-заде Бахтияр Махмуд оглы

УТРЕННЯЯ ЗАРЯ

Стихи и поэмы

(На азербайджанском языке)

Гянджлик

Баку — 1973

